

FACULTEIT
RECHTSGELEERDHEID

VISIES OP STRAFUITVOERING EN SYSTEMEN VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

scriptie neergelegd tot het behalen van
de graad van licentiaat/Master in de criminologische wetenschappen
door (20033414) Vandecasteele Bruno

Academiejaar 2006-2007

Promotor :
Prof. Dr. Vander Beken Tom

Commissarissen :
Lic. Verpoest Karen
Lic. D'Hont Filip

Trefwoorden

Gevangenisstraf

Parole

Strafdoelen

Strafuitvoering

Three Strikes and You're Out

Vervroegde Invrijheidstelling

Voorlopige Invrijheidstelling

Voorwaardelijke Invrijheidstelling

Woord vooraf

Ter vervollediging van de studie criminologische wetenschappen aan de Universiteit Gent dient er een scriptie geschreven te worden, die aansluit bij één van de vakken uit de laatste twee opleidingsjaren. Het onderwerp van deze scriptie sluit vooral aan bij het vak ‘penologie’, en in zekere mate ook bij ‘materieel strafrecht’ en ‘strafrechtelijk beleid’.

Deze scriptie kwam tot stand met de hulp van verschillende personen, die ik dan ook een woord van dank verschuldigd ben. Allereerst mijn promotor, Prof. Dr. Tom Vander Beken, die mij vooral niet heeft opgejaagd maar wel steeds beschikbaar was als ik een vraag of een probleem had. D.m.v. enkele eenvoudige doch zeer belangrijke aanwijzingen heeft hij mij op de gepaste momenten terug de goede richting gewezen.

Ook de leden van mijn stageplaats, de Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling te Gent, verdienen mijn dank, in het bijzonder mijn stagemeester Els Naessens. Ik kon er gedurende mijn stage belangrijke inzichten opdoen, er werden belangrijke discussies gevoerd die stof tot nadenken gaven, er was interessante en anders moeilijk bereikbare informatie voorhanden, en ik kon er reeds een aanvang nemen met het schrijven van deze scriptie.

Verder moet mijn vader Luc Vandecasteele zeker vermeld worden. Hij heeft deze scriptie grondig nagelezen, taalfouten gesignaleerd, en mij op onduidelijkheden gewezen die ik vervolgens heb verbeterd of weggewerkt.

Mijn zus Eli Vandecasteele tenslotte, heeft mij met een korte maar noodzakelijke uiteenzetting getoond hoe grote hoeveelheden tekst kunnen verwerkt en gestructureerd worden in het tekstverwerkingsprogramma.

Bruno Vandecasteele

Gent, 15 mei 2007

Inhoudstafel

Trefwoorden	i
Woord vooraf	ii
Inhoudstafel	iii
Gebruikte afkortingen	vii
<i>Algemene inleiding</i>	1
Hoofdstuk 1	6
DE DOELEN VAN DE GEVANGENISSTRAF	6
Inleiding	6
1.1. VERGELDING	7
1.1.1. Het principe	7
1.1.2. Kritieken op de vergelding als doel van de gevangenisstraf.....	10
1.2. ALGEMENE PREVENTIE EN AFSCHRIKKING	11
1.2.1. Als de kat van huis is... ..	11
1.2.2. Het algemeen preventieve en afschrikkende effect van de gevangenisstraf	12
1.2.3. Kritieken op de algemeen preventieve of afschrikkende werking van de straf.....	13
1.3. GERUSTSTELLING VAN HET PUBLIEK EN NEUTRALISERING	14
1.3.1. Geruststelling van het publiek	14
1.3.2. Neutralisering van delinquenten	15
1.3.3. Het effect van neutralisering van daders op de criminaliteit.....	16
1.3.4. Kritieken op neutralisering als doel van de straf	17
1.4. RESOCIALISATIE	18
1.4.1. Heropvoeden van delinquenten	18
1.4.2. Heeft de gevangenis een resocialiserend effect? Een felle discussie	19
1.5. VERANDEREN DE DOELEN VAN DE GEVANGENISSTRAF NAARMATE DE UITVOERING ERVAN VORDERT?	20
Besluit	21
Hoofdstuk 2	22
BESTRIJDT DE GEVANGENIS CRIMINALITEIT? HEEFT ZE OOK NEGATIEVE EFFECTEN?	22
Inleiding	22
2.1. KRITISCHE PERSPECTIEVEN OP DE GEVANGENIS	22
2.1.1. De gevangenis is machtsuitoefening door de overheid.....	22
2.1.2. De gevangenis bestendigt de sociale verhoudingen.....	23
2.1.3. De gevangenis reguleert de arbeidsmarkt	24
2.1.4. Dweilen met de kraan open	25
2.2. GEVANGENISSEN HEBBEN SCHADELIJKE EFFECTEN	26
2.2.1. Overbevolking en hoge kosten: voor niemand goed.....	26
2.2.2. Ernstige gevolgen voor gedetineerden.....	27
<i>Psychosociale gevolgen</i>	27
<i>Reïntegratie van ex-gedetineerden</i>	27
2.2.3. Recidive	28
Besluit	29

Hoofdstuk 3	31
3 SYSTEMEN VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING, HUN LEGITIMATIE, EN DE PROBLEMEN	31
Inleiding	31
3.1. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING IN BELGIË	32
3.1.1. De voorwaardelijke invrijheidstelling	33
<i>Legitimaties van de VI in België</i>	35
<i>Kritieken op de VI in België</i>	37
3.1.2. De voorlopige invrijheidstelling	38
<i>Legitimaties en kritieken</i>	38
3.2. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING IN NEDERLAND	39
<i>Legitimaties van de VRV</i>	40
<i>Kritieken op de VRV</i>	41
3.3. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING IN CALIFORNIA	43
3.3.1. Mandatory release.....	43
<i>Legitimaties van ‘mandatory release’</i>	45
<i>Kritieken op ‘mandatory release’</i>	45
3.3.2. Three Strikes and You’re Out.....	46
<i>Legitimaties voor TSYO</i>	48
<i>Kritieken op TSYO</i>	48
Besluit	50
Hoofdstuk 4	52
DE ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING EN DE VERDERE ONTWIKKELING VAN DE 3 SYSTEMEN	52
Inleiding	52
4.1. DE VOORGESCHIEDENIS VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	53
4.1.1. Ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk (VK).....	53
4.1.2. De eerste stappen in België, Nederland en de VS.....	54
4.2. INVOERING VAN DE VI: DE EERSTE VERSIES	56
4.2.1. De eerste versie van de VI in België.....	56
4.2.2. De eerste versie van de VI in Nederland	58
4.2.3. De eerste versie van parole in California.....	60
4.2.4. Vervroegde invrijheidstelling: een eerste vergelijking	62
4.3. DE SYSTEMEN VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING VAN EIND DE JAREN 1920 TOT EIND DE JAREN 1980	64
4.3.1. Vervroegde invrijheidstelling in België.....	64
<i>Wijzigingen aan de voorwaardelijke invrijheidstelling</i>	64
<i>Ontstaan en ontwikkeling van de voorlopige invrijheidstelling</i>	66
4.3.2. Vervroegde invrijheidstelling in Nederland.....	67
4.3.3. Parole in California.....	69
4.3.4. De 3 systemen gaan elk hun eigen weg	71
4.4. DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING VAN 1990 TOT NU	72
4.4.1. Wijzigingen in de vervroegde invrijheidstelling in België sinds 1990	72
<i>De voorwaardelijke invrijheidstelling tot 1998</i>	72
<i>De wetten van 5 en 18 maart 1998</i>	74
<i>Blijvende discussie</i>	76
<i>De aanbevelingen van de ‘Commissie-Holsters’ en de WER</i>	78
<i>Verdere ontwikkelingen in de voorlopige invrijheidstelling</i>	80
<i>Discussies over de VLV</i>	82
4.4.2. Wijzigingen en discussies over de vervroegde invrijheidstelling in Nederland	83

<i>Wetsontwerpen en commissies</i>	83
<i>Wetsvoorstel 30513</i>	85
4.4.3. Steeds minder vervroegde invrijheidstelling in California	87
4.4.4. Toenadering tussen België en Nederland, California wordt strenger	88
Besluit	89
Hoofdstuk 5	92
DE 3 SYSTEMEN VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING NADER BEKEKEN	92
Inleiding	92
5.1. HET VOORWAARDELIJKE KARAKTER VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	93
5.2. HET DEEL VAN DE STRAF DAT IN DE GEVANGENIS MOET ZIJN DOORGEBRACHT EN DE ROL VAN HET GERECHTELIJK VERLEDEN	94
5.2.1. Grote verschillen tussen België, Nederland en California	94
<i>Problemen in België</i>	94
<i>Onduidelijkheden in Nederland</i>	96
<i>Strengheid en duidelijkheid in California</i>	96
5.2.2. Korte termijnen en een individuele beslissing	97
5.3. DE AARD VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	98
5.3.1. Strafuitvoering of kwijtschelding van een deel van de straf	98
<i>De Belgische invulling van de vervroegde invrijheidstelling</i>	98
<i>De Nederlandse invulling van de vervroegde invrijheidstelling</i>	100
<i>De invulling van parole in California</i>	101
5.3.2. Gunst of recht	101
5.4. DE ROL VAN DE FEITEN EN VAN DE SLACHTOFFERS IN DE PROCEDURE	104
5.4.1. De ernst van de feiten	104
5.4.2. De positie van het slachtoffer	105
Besluit	108
Hoofdstuk 6	110
VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING EN STRAFDOELEN	110
Inleiding	110
6.1. VERGELDING EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	110
6.2. ALGEMENE PREVENTIE, AFSCHRIKKING, EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	112
6.3. GERUSTSTELLING VAN HET PUBLIEK EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	113
6.4. NEUTRALISERING EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	115
6.5. RESOCIALISATIE EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	117
6.6. KRITISCHE PERSPECTIEVEN OP DE GEVANGENIS EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING	118
Besluit	120
Hoofdstuk 7	122
DE ‘SEMI-AUTOMATISCHE’ VOORWAARDELIJKE INVRIJHEIDSTELLING: EEN TOEKOMSTIGE GULDEN MIDDENWEG?	122
Inleiding	122

7.1. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING (ONDER VOORWAARDEN)?.....	123
7.2. WANNEER IS VI TOELAATBAAR?	124
7.2.1. Het deel van de straf dat in de gevangenis moet zijn doorgebracht.....	124
7.2.2. Recidive en VI.....	124
7.2.3. VI door een individuele beslissing of automatische VI? Of nog iets anders?.....	125
7.3. RECHTEN VOOR VEROORDEELDE EN SLACHTOFFERS	127
7.3.1. Rechten voor de veroordeelde	127
7.3.2. Rechten voor de slachtoffers	127
Besluit.....	128
<i>Algemeen besluit</i>	129
Bibliografie	137

Gebruikte afkortingen

BP = Burgerlijke Partij (België)

CVI = Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling (België)

DSL = Determinate Sentencing Law (California)

ER = Executierechtbank (België)

HRPB = Hoge Raad voor het Penitentiair Beleid (België)

ISL = Indeterminate Sentencing Law (California)

Minister = Minister van Justitie (België en Nederland)

OM = Openbaar Ministerie (België en Nederland)

PB = Parole Board (California)

PC = Personeelscollege van de gevangenis (België)

PP = Penitentiair Programma (Nederland)

PPCP = Preventing Parolee Crime Program (California)

SUR = Strafvueroeringsrechter (België)

SURB = Strafvueroeringsrechtbank (België)

TOL = Ticket Of Leave (Verenigd Koninkrijk)

TSYO = Three Strikes and You're Out (California)

VI = Voorwaardelijke Invrijheidstelling (België)

VLV = Voorlopige Invrijheidstelling (België)

VRV = Vervroegde Invrijheidstelling (Nederland, zonder voorwaarden)

WER = Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafvueroeringsmodaliteiten, *B.S.*, 15 juni 2006 ('Wet Externe Rechtspositie', België)

Wet 5 maart 1998 = Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, *B.S.*, 2 april 1998 (België)

Wet 18 maart 1998 = Wet 18 maart 1998 tot instelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling, *B.S.*, 2 april 1998 (België)

WSURB = Wet 17 mei 2006 houdende oprichting van strafvueroeringsrechtbanken, *B.S.*, 15 juni 2006 ('Wet op de Strafvueroeringsrechtbanken', België)

Algemene inleiding

Al van in het begin van mijn studie criminologische wetenschappen was ik geboeid door gevangenisstraffen, meer bepaald door de zin en de eventuele onzin ervan. Toen we in de 1ste licentie de voorlopige titel van onze scriptie moesten opgeven, was het dan ook al snel duidelijk dat deze scriptie met gevangenisstraffen en vervroegde invrijheidstelling zou te maken hebben. Mijn stage bij de Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling in Gent heeft deze interesse alleen maar doen groeien.

Er worden vandaag heel wat mensen opgesloten voor allerlei misdragingen, de ene al erger dan de andere. De laatste decennia is de overbevolking van de gevangenissen in zowat de hele wereld toegenomen.¹ Gevangenissen bijbouwen schijnt niet te helpen, ze hebben een ‘aanzuigend effect’ en zitten direct te vol. Ook België kampt al jarenlang met overbevolkte gevangenissen.² In april 2006 was het aantal gedetineerden opgelopen tot meer dan 10000,³ bij een capaciteit van 8311. De gevangenissen zijn gemiddeld voor ongeveer 120% bezet.⁴ De gevangenisbevolking neemt toe, ondanks het feit dat er in onze contreien steeds luider geroepen wordt dat de vrijheidsstraf een *ultimum remedium* moet zijn,⁵ een ‘laatste redmiddel’, wat wel degelijk betekent dat de vrijheidsstraf als *een* redmiddel wordt beschouwd, dat ze geacht wordt in zekere zin nuttig te zijn. Men wil in West-Europa dus zo weinig mogelijk vrijheidsstraffen uitdelen, alleen als het echt nodig is. Als een vrijheidsstraf dan toch nodig blijkt te zijn, wordt er steeds meer voor gepleit dat de uitvoering ervan zo ‘menswaardig’ en ‘normaal’ mogelijk moet verlopen, dat er behalve het recht op vrij verkeer zo veel mogelijk rechten van de gedetineerde moeten gerespecteerd worden. “*De strafuitvoering mag aan de vrijheidsberoving zelf geen bijkomend leed toevoegen, en moet de nadelige gevolgen ervan tegengaan*”⁶ (eigen onderlijning). De vrijheidsstraf is blijkbaar niet alleen maar nuttig; ze is ook schadelijk voor wie ze ondergaat. Daarom mag ze absoluut niet

¹ BECHLIVANOU, G., ‘La surpopulation carcérale au regard de la convention européenne des droits de l’homme’ in P. MARY en T. PAPTAEODORU (eds.), *La surpopulation pénitentiaire en Europe*, Brussel, Bruylant, 1999, p. 65-66.

² BEYENS, K., SNACKEN, S. en ELIAERTS, C., *Barstende muren. Overbevolkte gevangenissen: omvang, oorzaken en mogelijk oplossingen*, Antwerpen/Arnhem, Kluwer en Gouda Quint, 1993, p. 118 ; X (2005), ‘Justitie in cijfers 2005’: http://www.just.fgov.be/img_justice/publications/pdf/78.pdf, p. 17-20 [20/11/2006].

³ STRYPSTEIN, J., ‘10.000!’, *Fatik*, 2006, nr. 110, p. 3.

⁴ X (2007), ‘Gevangenissen (1997-2006)’: http://statbel.fgov.be/figures/d352_nl.asp [08/03/2007].

⁵ Zie bv. HUYBRECHTS, L., ‘Straffen’ in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE en B. SPRIET (eds.), *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont – Deel 1*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, p. 423.

⁶ X, ‘Strafbeleid en gevangenisbeleid. Oriëntatienota. De Minister van Justitie – juni 1996’, *Fatik*, 1996, nr. 70-71, p. 36-37.

langer duren dan nodig is. ‘Vermijdbare detentieschade’ moet zo veel mogelijk beperkt worden.⁷

Over het nut van de gevangenisstraf en de uitvoering ervan heeft er altijd al discussie bestaan en deze discussie bestaat vandaag nog steeds, ze is zelfs zeer actueel.⁸ De standpunten over de gevangenis variëren van het pleiten voor de afschaffing van de vrijheidsstraf in alle gevallen⁹ tot het eisen van zware gevangenisstraffen en de volledige uitvoering ervan.¹⁰ Het is een boeiende en belangrijke discussie; de antwoorden die worden gegeven bepalen in grote mate hoe een maatschappij op criminaliteit reageert.

Deze scriptie draait rond de vervroegde invrijheidstelling en probeert een antwoord te geven op verschillende vragen. De vraag die centraal staat en in de verschillende hoofdstukken zal aan bod komen is *of vervroegde invrijheidstelling moet bestaan, en zo ja, hoe die er dan moet uitzien*. Deze vraag is niet eenvoudig te beantwoorden; als men immers de grondslagen van de vervroegde invrijheidstelling onderzoekt, moet men eerst en vooral op zoek naar de doelen van de gevangenisstraf.

Vrijheid is een belangrijke waarde in onze maatschappij, dus er moeten wel heel goede redenen bestaan om zo veel mensen op te sluiten. Vrijheidsberoving is een heel ingrijpende reactie op afwijkend gedrag, en ze is ook niet meteen de meest vanzelfsprekende; de opsluiting als straf heeft lange tijd zo goed als niet bestaan.¹¹ Vervroegde invrijheidstelling volgt op de detentie en moet dus in de mate van het mogelijke stroken met de doelen van de gevangenisstraf. De manier waarop vervroegde invrijheidstelling wordt ingevuld staat in rechtstreeks verband met de strafdoelen die worden nagestreefd. Het 1ste hoofdstuk zal dan ook gewijd worden aan deze strafdoelen. De doelen die worden beoogd met de gevangenisstraf worden kort toegelicht. Er wordt ook onderzocht in hoeverre de strafdoelen realistisch zijn: in hoeverre kunnen ze bereikt worden, in welke mate zijn de realisaties van de doelen meetbaar? Tenslotte worden de kritieken besproken die op elk strafdoel reeds werden geuit.

⁷ Art. 6 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, B.S., 1 februari 2005.

⁸ Zie bv. FAUCHER, P., ‘La libération conditionnelle a-t-elle un avenir? Plaidoyer et réforme’, *Rev. Pénit.*, 2001, p. 228-229.

⁹ HULSMAN, L.H.C., *Afscheid van het strafrecht: een pleidooi voor zelfregulering*, Houten, Het Wereldvenster, 1986, 158 p. ; VAN SWAANINGEN, R., ‘Abolitionisme’, T.v.C., 1991, p. 355-360.

¹⁰ Wetsvoorstel tot invoering in het Strafwetboek van niet-reduceerbare straffen voor bijzonder zware misdrijven, Gedr. St., Kamer, 1996-97, nr. 722/1.

¹¹ FOUCAULT, M., *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis*, Groningen, Historische Uitgeverij, 1998, p. 316 ; RUSCHE, G. en KIRCHHEIMER, O., *Punishment and social structure*, New York, Russell & Russell, 1968, p. 62.

Hoofdstuk 2 zal een overzicht geven van enkele kritische perspectieven op de gevangenisstraf. Doorgaans wordt de gevangenisstraf nuttig en zelfs noodzakelijk geacht bij de bestrijding van de criminaliteit. Sommige critici stellen vast dat de gevangenis niet bijdraagt aan de bestrijding van de criminaliteit; het is zelfs niet eens de bedoeling daaraan bij te dragen. Samen met de vraag in hoeverre de gevangenis de criminaliteit bestrijdt, worden ook de belangrijkste nadelen van de detentie besproken. Dat zijn er heel wat, en ze worden doorgaans groter naarmate de detentie langer duurt. De nood aan een systeem van vervroegde invrijheidstelling spruit onder andere voort uit de nood aan het beperken van die nadelen.

Als een gevangenisstraf is uitgesproken, kan deze op zeer uiteenlopende wijze worden uitgevoerd. We stellen vast dat elke staat een bepaald systeem van vervroegde invrijheidstelling heeft, maar dat er daartussen grote verschillen bestaan. Het 3de hoofdstuk bestaat uit een beschrijving van 3 sterk verschillende systemen van vervroegde invrijheidstelling: België, Nederland, en California. Er wordt onderzocht hoe de vraag die in deze scriptie centraal staat wordt beantwoord in 3 verschillende wetgevingen. Bij elk systeem worden de legitimaties en de belangrijkste kritieken besproken. M.b.t. het begrip ‘vervroegde invrijheidstelling’ moeten er enkele noodzakelijke inperkingen worden gemaakt. In deze scriptie wordt onder ‘vervroegde invrijheidstelling’ verstaan: systematische en volledige invrijheidstelling van volwassen gedetineerden na het ondergaan van een deel van hun straf, al dan niet onder voorwaarden. De voorlopige en voorwaardelijke invrijheidstelling, en de vervroegde invrijheidstelling zonder voorwaarden zullen dus behandeld worden.¹² Vrijheid onder voorwaarden, elektronisch toezicht en beperkte detentie in België worden niet besproken. Ook de vrijheid op proef bij geïnterneerden zal niet aan bod komen. Het Penitentiair Programma in Nederland, waarbij bepaalde categorieën gedetineerden de gevangenis onder elektronisch toezicht kunnen verlaten mits deelname aan bepaalde activiteiten¹³ wordt om die reden niet besproken. Doordat amnestie en genade geen systematische wijzen van invrijheidstelling zijn, zullen ook deze niet aan bod zullen komen, evenmin als het Incidenteel Vervroegd Ontslag in Nederland, een maatregel die door de Minister van Justitie (Minister) kan worden genomen tegen de overbevolking.¹⁴ Tenslotte zal de vervroegde invrijheidstelling van jongeren uit de gevangenis in California, waarvoor een

¹² Voor een beschrijving: zie *infra*.

¹³ BLEICHRODT, F.W., ‘Het penitentiair programma’, *Sancties*, 1999, p. 33-35 ; REIDNIED, J., ‘Doelgroep en doelstelling van het penitentiair programma onder de PBW’, in M. BOONE en G. DE JONGE (eds.), *De Penitentiaire Beginselenwet in werking (Pompe reeks deel 35)*, Deventer, Gouda Quint, 2001, p. 35-40 ; BALKEMA, J.P. en BLEICHRODT, F.W., ‘Het sanctiestelsel rond de eeuwwisseling’ in *Systeem in ontwikkeling; liber amicorum G. Knigge*, A. HARTEVELD, D.H. DE JONG EN E. STAMHUIS (eds.), Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2005, p. 33-34.

¹⁴ BLEICHRODT, F.W., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld’, *D.D.*, 2006, p. 1103.

speciale autoriteit bestaat,¹⁵ niet behandeld worden. Deze modaliteiten zijn absoluut het bestuderen waard, maar omwille van de vergelijkbaarheid en overzichtelijkheid was het nodig om ons te beperken tot bepaalde vergelijkbare systemen.

Na dit (beknopte) overzicht van 3 systemen van vervroegde invrijheidstelling, volgt een hoofdstuk over het ontstaan en de verdere evolutie van die systemen, ingedeeld in 4 tijdsperiodes. Dit korte historische overzicht is nodig om verschillende redenen. Ten eerste begrijpt de lezer waarom de systemen vandaag zijn zoals ze zijn en wat de theoretische grondslagen zijn. Ten tweede wordt de discussie over straffen en vrijlaten in kaart gebracht doorheen dit overzicht. De klemtonen die werden gelegd waren lang niet altijd dezelfde, en ze werden sterk beïnvloed door de tijd en de plaats waar de discussie zich afspeelde. Er wordt m.a.w. nagegaan hoe de centrale vraag van deze scriptie in de geschiedenis beantwoord is geworden. Tenslotte wordt d.m.v. dit overzicht aangetoond dat de regeling van de vervroegde invrijheidstelling niet altijd het gevolg is van grondig studiewerk, maar dat wijzigingen vaak worden doorgevoerd om in te spelen op actuele problemen, die niet altijd evenveel met criminaliteit of met de kwaliteit van de vervroegde invrijheidstelling te maken hadden.

In hoofdstuk 5 worden enkele belangrijke kenmerken van de 3 systemen met elkaar vergeleken die verband houden met de hoofdvraag van deze scriptie. Het antwoord op de vraag of vervroegde invrijheidstelling een recht dan wel een gunst moet zijn, heeft bijvoorbeeld belangrijke gevolgen voor de strafuitvoering. Ook de aard van de vervroegde invrijheidstelling komt aan bod: wordt een deel van de straf kwijtgescholden of wordt de gedetineerde beschouwd nog gestraft te zijn, maar dan op een andere manier? Er worden nog andere vragen behandeld, over het voorwaardelijke karakter van de vervroegde invrijheidstelling, de rol die het slachtoffer moet spelen bij de vervroegde invrijheidstelling, het deel van de straf dat een gedetineerde minimum moet ondergaan, welk belang er wordt gehecht aan de ernst van de feiten. Er wordt in de 3 systemen vaak op heel uiteenlopende wijze met deze vragen omgegaan.

Het 6de hoofdstuk maakt een terugkoppeling naar de eerste 2 hoofdstukken en brengt de systemen van vervroegde invrijheidstelling in verband met de – al dan niet ‘verdoken’ – strafdoelen. De mate waarin vervroegde invrijheidstelling verenigbaar is met de strafdoelen wordt onderzocht, en vervolgens wordt besproken in hoeverre deze doelen worden nagestreeft in de 3 systemen. Aangezien ze sterk verschillen, valt te verwachten dat er ook verschillende strafdoelen worden nagestreefd, en meer of minder worden benadrukt.

¹⁵ KERPER, H.B. en KERPER, J., *Legal rights of the convicted*, St. Paul, West Publishing co., 1974, p. 492.

In het 7de en laatste hoofdstuk keren we terug naar de vraag die centraal staat in deze scriptie: *moet vervroegde invrijheidstelling bestaan, en zo ja, hoe moet die er dan uitzien?* Het eerste deel van deze vraag zal niet veel aandacht meer vragen in dat hoofdstuk; doorheen deze scriptie zal blijken dat (bijna) iedereen ervan overtuigd is dat een bepaald systeem van vervroegde invrijheidstelling nodig is, al is het maar voor de ‘lichtste’ gevallen. Wat betreft het tweede deel van deze vraag zal blijken dat ze zeer moeilijk kan beantwoord worden, want het ‘beste systeem’ bestaat niet, en het is niet mogelijk om te meten welk systeem het best ‘werkt’. Daarom wordt de vraag geherformuleerd: *welke wijzigingen aan de vervroegde invrijheidstelling in België kunnen er voorgesteld worden die kunnen leiden tot het optimaal bereiken van realistische strafdoelen, rekening houdend met de belangen van daders, slachtoffers en de maatschappij?* Dit hoofdstuk biedt enkele krachtlijnen voor een systeem van vervroegde invrijheidstelling waarbij er wordt gezocht naar een evenwicht tussen de belangen van de betrokken partijen. Dit zal worden nagestreefd door een voorwaardelijke invrijheidstelling door een deels individuele en deels automatische beslissing, een ‘semi-automatische’ voorwaardelijke invrijheidstelling met een vrij sterk rechtskarakter. Voor zover de doelen van de gevangenisstraf realistisch zijn en in zekere mate bereikt kunnen worden, zullen ze in deze geformuleerde voorstellen zo veel mogelijk worden nagestreefd. Er zal in de voorstellen ook gepoogd worden om via de vervroegde invrijheidstelling de schadelijke effecten van de gevangenisstraf zo veel mogelijk te beperken.

Met de bespreking van de strafdoelen en de eventuele schadelijke neveneffecten van verschillende systemen van vervroegde invrijheidstelling, hun ontwikkeling, hun legitimaties en vooral hun kritieken, hoop ik een zinvolle bijdrage te kunnen leveren aan de oude maar nog steeds brandend actuele discussie over de vervroegde invrijheidstelling. In het laatste hoofdstuk wordt getracht om enkele ideeën te leveren of in de kijker te plaatsen die nuttig kunnen zijn in deze discussie.

Deze scriptie kwam tot stand d.m.v. een grondige literatuurstudie van artikels en boeken, gecombineerd met het bestuderen van officiële cijfers, wetgeving en regeringsdocumenten. Er worden ook enkele inzichten van mijn stage bij de Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling toegepast.

Hoofdstuk 1

DE DOELEN VAN DE GEVANGENISSTRAF

Inleiding

Voordat de vraag waarom we gedetineerden vroeger zouden vrijlaten kan beantwoord worden, moeten we weten waarom we delinquenten zouden opsluiten. Aan de hand van de doelen van de gevangenisstraf kunnen we beter begrijpen waarom systemen van vervroegde invrijheidstelling een bepaalde vorm aannemen. De functies die men toeschrijft aan de gevangenisstraf staan immers in rechtstreeks verband met de visie op vervroegde invrijheidstelling.¹⁶

In de literatuur zijn er doorgaans een 4-tal redenen te vinden waarom misdadigers moeten worden opgesloten. Meestal wordt de gevangenisstraf geacht de criminaliteit te bestrijden. Naargelang de visie probeert men dit op een andere manier te doen: men richt zich tot verschillende personen, om verschillende redenen, met diverse inhoud. De 4 functies van de gevangenisstraf die, naargelang de tijdsgeest en de omgeving, meer of minder beklemtoond worden, zijn: vergelding (het laten geschieden van gerechtigheid), algemene preventie (bij de hele bevolking) of afschrikking (bij potentiële criminelen), neutralisering en resocialisatie.¹⁷ Deze laatste twee functies zijn vormen van speciale preventie: ze richten zich niet tot de hele bevolking, maar tot personen die al een delict hebben gepleegd.¹⁸ Speciale preventie kan negatief of positief zijn.¹⁹ Neutralisering of onschadelijkmaking is een vorm van negatieve speciale preventie: de dader kan (althans voor een tijdje) niet opnieuw misdrijven plegen omdat hij of zij is opgesloten, de gedragsmogelijkheden worden ingeperkt. Resocialisatie is

¹⁶ GOETHALS, J., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling. De burger aan het woord' in F. VERBRUGGEN, R. VERSTRAETEN, D. VAN DAELE en B. SPRIET (eds.), *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont – Deel 1*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, p. 411-416.

¹⁷ Zie bv. VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht – deel I*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2003, p. 20-21 ; TSITSOURA, A., 'Introduction' in A. TSITSOURA, (ed.), *Les objectifs de la sanction pénale. En hommage à Lucien Slachmuylder*, Brussel, Bruylant, 1989, p. 23-28 ; BEYENS, K., *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*, Brussel, VUBPress, 2000, p. 205-218 en p. 278-282 ; CUSSON, M., *Pourquoi punir?*, Paris, Dalloz, 1987, 203 p.

¹⁸ PICCA, G., 'La sanction est-elle dissuasive pour le délinquant?' in A. TSITSOURA (ed.), *Les objectifs de la sanction pénale. En hommage à Lucien Slachmuylder*, Brussel, Bruylant, 1989, p. 54 ; BEYENS, K., *o.c.*, p. 226.

¹⁹ GRASBERGER, U., '“Three Striks and You Are Out.” Zu neuen Strafzumessungsgrundsätzen bei Wiederholungstätern', *Z.St.W.*, 1998, p. 798.

positieve speciale preventie: de crimineel stopt met criminaliteit plegen na de straf, omdat duidelijk is geworden dat het veel nadeliger is om criminaliteit te plegen dan om de regels na te leven: de dader is geresocialiseerd. Men probeert de gedragmogelijkheden dus in dit geval ‘uit te breiden’. Een opvallende afwezige bij deze strafdoelen is herstel. Herstel kan namelijk ook buiten de gevangenis plaatsvinden, het is geen reden om delinquenten op te sluiten maar eerder iets wat men in de loop van de (gevangenis)straf probeert te bereiken. Herstel zal wel aan bod komen bij de legitimaties van de VI.

Deze 4 functies van de gevangenisstraf kunnen beschouwd worden als communicatie.²⁰ Er wordt een boodschap gegeven, naar de (potentiële) delinquent of naar de hele samenleving.

In dit hoofdstuk worden de 4 functies van gevangenisstraf besproken, als aanloop naar de antwoorden op de vraag waarom we gedetineerden vroeger zouden vrijlaten en onder welke omstandigheden dit dan moet. Algemene preventie en afschrikking worden samen besproken omdat ze beide geacht worden hun effect te hebben vóór er een misdrijf gepleegd is. Samen met neutralisering wordt ook ‘geruststelling van het publiek’ besproken. Het opsluiten van delinquenten voorkomt immers niet alleen op ‘objectieve’ wijze dat ze verder misdrijven plegen, maar het zorgt bij de bevolking ook voor een veiliger gevoel.

Voor zover dit mogelijk is, gaan we bij elke functie van de straf na in hoeverre ze de beoogde effecten heeft. Het ‘vergeldend effect’ van een straf is natuurlijk moeilijk meetbaar, aangezien er hier niet vanuit gegaan wordt dat er een effect is. Er wordt dus nagegaan wat het algemeen preventief, het neutraliserend en het resocialiserend effect van een gevangenisstraf kan zijn. We bespreken bij de verschillende functies ook de belangrijkste kritieken. Tot slot wordt in dit hoofdstuk onderzocht of de doelen van de gevangenisstraf veranderen in de loop van de uitvoering ervan, en in welke zin. Veranderende strafdoelen kunnen immers een eerste legitimatie bieden voor een invrijheidstelling voor de straf helemaal is ondergaan.

1.1. VERGELDING

1.1.1. Het principe

“Nabestaanden van moord krijgen altijd levenslang. Wij hebben (...) nooit een tweede kans gekregen.”²¹ “Wij (...) kregen levenslang”. “(...) hebben o.a. door zijn toedoen de doodstraf

²⁰ DUFF, R.A., *Punishment, Communication, and Community*, New York, Oxford University Press Inc., 2001, p. 27.

gekregen zonder iets mispeuterd te hebben.” “Wij vinden dat er geen reden is Martin eerder vrij te laten. Toen zij de kans had kinderen vrij te laten heeft ze dat ook nagelaten!”²² Zware delicten zoals moord, doodslag en verkrachting, kunnen tot hoog oplaaierende en moeilijk te verwerken emoties leiden, wat begrijpelijk is. Niet alleen de nabestaanden of de slachtoffers, maar vaak ook het grote publiek voelt zich gekwetst. De zinloosheid van de daad en de soms gruwelijke werkwijze van de dader vervult hen met afgrijzen en men verwacht dat er iets teruggedaan wordt. Op één of andere manier wil men de dader doen beseffen wat de slachtoffers moeten doormaken. Ook bij minder zware delicten verwacht men dat de overheid iets terugdoet tegen de delinquent.

Met vergelding beoogt men het herstel van de rechtsorde.²³ Men wil dat ‘gerechtigheid geschiedt’, wat dat ook moge zijn. Volgens Plato is gerechtigheid “*hetgeen te zijner plaats en tijd de sterke baat*”. Voor anderen vloeit gerechtigheid voort uit een godsdienst, anderen vinden dat het iets feitelijks en vaststaands is. Nog anderen vinden dat het een afspiegeling is van het rechtsgevoel van de meerderheid.²⁴ ‘Rechtvaardigheid’ is in ieder geval een heel complex begrip; de invulling ervan verschilt naar tijdsgeest, cultuur en plaats, de betekenis ervan ontstaat in de relaties tussen mensen. Het is het resultaat van een zoektocht naar gelijkheid, evenwicht, proportionaliteit.²⁵ Naarmate het misdrijf erger is, of naarmate de dader meer misdrijven gepleegd heeft, wordt de straf zwaarder. Recidivisten worden zwaarder gestraft omdat ze hun lesje blijkbaar niet geleerd hebben.²⁶

Een gevangenisstraf zou een goede straf zijn omdat daardoor aan de dader getoond wordt dat de dader nu even niet kan deelnemen aan de maatschappij wegens het verbreken van een norm. De maatschappij verdraagt de aanwezigheid van de dader even niet, maar na verloop van tijd kan de dader wel terugkeren.²⁷

De vergelding wordt door verschillende filosofen gelegitimeerd. Volgens Kant vereist elk misdrijf dat erop gereageerd wordt met dezelfde daad. Volgens Hegel moet de straf niet precies dezelfde daad zijn, maar moet ze wel evenwaardig zijn aan het misdrijf. Stahl stelt dat de aanrander van de gerechtigheid moet vernietigd worden of dat hem leed moet worden

²¹ V.Z.W. Ouders van een vermoord kind (2006), ‘Wet Lejeune moet worden afgeschat’: http://blog.seniorennet.be/ouders_van_een_vermoord_kind/archief.php?ID=61 [22/02/2007].

²² Huis van An (2005), ‘Petitie / nihoul, lelièvre en martin vroeger vrij?’: <http://www.huisvanan.org/> [22/02/2007].

²³ TYLER, T.R. en BOECKMANN, R.J., ‘Three Strikes and You Are Out, but Why? The Psychology of Public Support for Punishing Rule Breakers’, *L. Soc. Rev.*, 1997, p. 240.

²⁴ PATIJN, J.H., *De voorwaardelijke invrijheidstelling*, ’s Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1938, p. 5-6.

²⁵ CUSSON, M., *o.c.*, p. 73-74.

²⁶ OTTE, M., ‘Reële kansen en kansloze verwachtingen van de straf in een veranderende samenleving. Schuld en boete in de sleutel van een ruim vergeldingsbegrip’, *D.D.*, 2002, p. 951.

²⁷ DUFF, R.A., *Punishment, Communication, and Community*, *o.c.*, p. 149-150.

aangedaan.²⁸ Volgens Nietzsche is vergelden legitiem omdat enerzijds de dader anders had kunnen handelen en dus op zijn verantwoordelijkheid moet worden gewezen, en anderzijds omdat de woede over het veroorzaakte leed van het slachtoffer en van de maatschappij moet afgereageerd worden door de veroorzaker ook leed aan te doen.²⁹ Als de overheid vergeldt wordt eigenrichting van het slachtoffer voorkomen, wordt onmeetbaar leed voor het slachtoffer vergoed, en wordt de maatschappij ‘bevredigd’.³⁰ “*Eindelijk valt ook hem (het slachtoffer, B.V.) eens het verheffende gevoel te beurt een wezen (...) veracht en mishandeld te zien worden*”.³¹

Volgens Knigge is vergelding geen doel van de straf, maar *is* de straf vergelding. Het opleggen van de straf is geen rationele bezigheid, ze wordt niet opgelegd met een bepaald doel, maar omdat het in de menselijke aard ligt om overtredingen van de norm te vergelden. De rechtvaardiging van de straf moet niet liggen in het effect dat ze in de toekomst zal hebben, maar ze ligt in het feit dat de norm overtreden is.³² Anderen vinden dat vergelding ten hoogste een doel of een kenmerk van de straf mag zijn, dat de nood aan vergelding op zich niet voldoende is om mensen op te sluiten.³³

Vergeldingstheorieën hebben met elkaar gemeen dat ze zich richten op het verleden, het is niet van belang of de straf in de toekomst gunstige effecten zal hebben.³⁴ In die zin is vergelding een buitenbeentje bij de strafdoelen: er is niet veel doelmatig aan, het is niet speciaal de bedoeling dat criminaliteit bestreden of voorkomen wordt. Het belangrijkste is dat de morele orde in stand gehouden of hersteld wordt. Als een overheid bepaalde daden afkeurt en als verkeerd bestempelt, is ze tegenover zichzelf, de maatschappij, het slachtoffer én de dader verplicht om op deze daden te reageren met vergelding. Als ze dat niet doet, is de bewering dat de daad verkeerd is niet geloofwaardig.³⁵ De straf als vergelding is voelbaar gemaakte afkeuring, daders verdienen een straf.³⁶ De straf toont de dader dat hij of zij beschermd wordt door de waarden van de samenleving, maar er ook door gebonden is.³⁷

²⁸ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 14.

²⁹ NIETZSCHE, F., *De genealogie van de moraal. Een strijdschrift*, Amsterdam, Uitgeverij De Arbeiderpers, 2000, p. 54.

³⁰ BEYENS, K., *o.c.*, p. 207.

³¹ NIETZSCHE, F., *o.c.*, p. 56.

³² KNIGGE, G., *Het irrationele van de straf. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in het straf- en strafprocesrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen op dinsdag 2 februari 1988*, Arnhem, Gouda Quint BV, 1988, p. 6-10.

³³ OTTE, M., *l.c.*, p. 948-949.

³⁴ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 12-15 ; BEYENS, K., *o.c.*, p. 212.

³⁵ DUFF, R.A., *Punishment, Communication, and Community*, *o.c.*, p. 28-29.

³⁶ BEYENS, K., *o.c.*, p. 207.

³⁷ DUFF, R.A., *Punishment, Communication, and Community*, *o.c.*, p. 82.

Vergelding erkent de dader in zijn positie als dader en als moreel verantwoordelijk persoon. Dit laatste geldt voor sommigen dan als het begin van de mogelijkheid tot herstel.³⁸ ‘Herstel van de schade’ is in dat opzicht iets anders dan ‘schadevergoeding’, herstel moet ertoe leiden dat de schade ongedaan gemaakt wordt.³⁹ Dit kan alleen als de dader werkelijk beseft wat hij of zij gedaan heeft, en dit uitdrukkelijk verafschuwt: “(...) *own and disown the wrong he has done*”.⁴⁰ Pas als de dader zo ver is, kunnen er gemeende excuses aangeboden worden, en aanvaard worden door het slachtoffer. Er moet vergelding plaatsvinden en de dader moet lijden voordat de schade ongedaan kan gemaakt worden. Volgens deze visie moet men zich dus vooral richten op ‘the wrong’ dat gebeurd is, op de waarden die zijn geschonden, eerder dan op de schade die men heeft veroorzaakt. Dan wordt niet alleen de schade voor het slachtoffer ongedaan gemaakt, maar de relatie met de hele gemeenschap wordt hersteld.⁴¹

1.1.2. Kritieken op de vergelding als doel van de gevangenisstraf

Over de vergeldingsfunctie van de gevangenisstraf zijn er talrijke ethische en praktische discussies gevoerd. De straf moet de delinquent bevrijden van zijn of haar morele schuld, maar dan moet tijdens het uitvoeren ervan het verband tussen het delict en de straf wel best blijvend belicht worden.⁴² De gevangenis is daar geen ideale plaats voor, de nood aan vergelding kan niet verklaren waarom precies de vrijheidsstraf een goede straf is.

Het is trouwens de vraag of het wel verantwoord is dat een overheid op criminaliteit reageert met feiten die ze zelf strafbaar stelt (vrijheidsberoving, inbreuk op de privacy, ...). Tegen dit argument wordt opgeworpen dat de gevangenisstraf nu eenmaal de meest ‘humane’ vorm van straffen is, veel humaner dan de doodstraf, foltering of openbare vernedering.⁴³

Een ander probleem is dat het moeilijk te bepalen is wat de juiste vergelding is voor een bepaald misdrijf, hoe lang een gevangenisstraf moet duren voor er genoeg vergolden is. Bij sommige misdrijven of volgens sommige slachtoffers is er misschien wel nooit ‘genoeg’ vergolden. De veronderstelling dat vergelding ‘werkt’, als ze al kan ‘werken’, steunt trouwens op een rationeel beeld van delinquenten waarmee zeker niet iedereen het eens is.

³⁸ DUFF, R.A., ‘Restorative justice and punitive restoration’ in L. WALGRAVE (ed.), *Restorative justice and the law*, Cullompton, Willan Publishing, 2002, p. 82.

³⁹ *Ibid.*, p. 84-85.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 88.

⁴¹ *Ibid.*, p. 89-93.

⁴² OTTE, M., *l.c.*, p. 954-955.

⁴³ BEYENS, K., *o.c.*, p. 150-153.

Ondanks deze bezwaren, zien we in bovenstaande citaten toch dat men nog steeds vindt dat de straf onder andere moet dienen tot vergelding voor hetgeen de dader heeft misdaan. We zijn te beschaafd om zelf de ‘oog om oog, tand om tand-wet’ te voltrekken, maar we verwachten wel van ‘justitie’ dat ze de daders aanpakt.

1.2. ALGEMENE PREVENTIE EN AFSCHRIKKING

1.2.1. Als de kat van huis is...

Als in een drukke supermarkt plots alle elektriciteit uitvalt, zullen er waarschijnlijk veel klanten hun zakken vullen in de chaos. De kans op betrapping en bestraffing is immers nihil.⁴⁴ Of om een meer actueel voorbeeld te geven: als er containers vol waardevolle goederen aanspoelen en die liggen zomaar voor het grijpen, komen mensen van heinde en verre om er zo veel mogelijk van mee te pikken, ook al mag dat niet.⁴⁵ Om bepaalde gedragingen te vermijden, is het m.a.w. nodig om er een straf aan vast te hangen. Strafdreiging is soms nodig. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen algemene preventie en afschrikking.⁴⁶ Algemene preventie betekent dat de straf alle vormen van criminaliteit tracht te voorkomen bij de hele bevolking, op 2 manieren. Enerzijds ziet men wat er gebeurt met criminelen, er wordt een voorbeeld gesteld, wat moet leiden tot angst om zelf ook delicten te plegen. De dreiging van de straf is niet genoeg, ze moet ook toegepast worden. Anderzijds wordt de norm steeds opnieuw bevestigd en versterkt de straf het morele bewustzijn van de bevolking; doordat er een straf staat op bepaalde gedragingen, wordt de bevolking zich beter bewust van het schadelijke karakter ervan.⁴⁷ Afschrikking geldt eerder voor potentiële criminelen, die zich net voor het plegen van een misdrijf realiseren wat de straf zal zijn en er dan toch maar van afzien. Het is dus iets tussen algemene en speciale preventie. In de praktijk is het onderscheid tussen afschrikking en algemene preventie echter niet altijd even gemakkelijk te maken. Beide moeten ze hun effect hebben vóór er een misdrijf gepleegd is.

Het geloof in de algemeen preventieve en afschrikkende werking van de straf bestaat al heel lang. Plato en Aristoteles schreven al een afschrikkende functie aan de straf toe, en men bleef

⁴⁴ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 24.

⁴⁵ X (2007) in De Standaard, 23 januari 2007, ‘Britten plunderen aangespoelde containers’: http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=DMF23012007_149&word=containerschip [23/02/2007].

⁴⁶ PICCA, G., *l.c.*, p. 54-55.

⁴⁷ BERGHUIS, A.C., ‘La prévention générale: limites et possibilités’ in A. TSITSOURA (ed.), *Les objectifs de la sanction pénale. En hommage à Lucien Slachmuylder*, Brussel, Bruylant, 1989, p. 72-73 ; ANDENAES, J., *Punishment and deterrence*, Michigan, The university of Michigan press, 1974, p. 116-117.

daar sterk in geloven tot in de 19de eeuw.⁴⁸ Deze visie veronderstelt een rationele mens, die vóór het plegen van een misdrijf afweegt of hij of zij al dan niet een delict zal plegen. Men gaat ervan uit dat, als men op voorhand weet wat de straf zal zijn voor een bepaald delict, men zal afzien van het plegen ervan, omdat men beseft dat dit niet voordelig zou zijn.⁴⁹ Pas toen de ideeën van Ferri aanhang wonnen, en het plegen van criminaliteit verklaard werd door een interactie van verschillende factoren waar de crimineel niet altijd evenveel vat op heeft, daalde het geloof in de preventieve en afschrikkende werking van de straf.⁵⁰

1.2.2. Het algemeen preventieve en afschrikkende effect van de gevangenisstraf

Onderzoeken die nagaan hoe groot het preventieve effect is van een straf, zijn vaak moeilijk en niet eenduidig te interpreteren. De resultaten hangen af van de operationalisering van het begrip en van de gebruikte meetinstrumenten.⁵¹ Geen enkele studie kan aantonen dat zwaardere straffen voor bepaalde feiten leiden tot een daling van die feiten. Als het aantal feiten wel daalt, zijn er altijd nog vele andere factoren die deze daling kunnen verklaren.⁵²

Wat wel afschrikkend kan werken, is de pakkans en de strafkans, ongeacht de zwaarte van de straf.⁵³ De (potentiële) dader moet dan wel weten dat de straf bestaat en zien dat ze toegepast wordt. Ook het subjectieve risico, de eigen inschatting van het objectieve risico, is van groot belang. Hoe hoger men het risico inschat, hoe groter het afschrikkend effect.⁵⁴ Verder is de afschrikkende werking afhankelijk van de ‘morele geladenheid’ van het gedrag.⁵⁵ Voor het plegen van ‘moreel neutraal’ gedrag zoals diefstal is een straf veel afschrikkender dan voor ‘moreel geladen’ daden zoals terrorisme of passionele moorden. In het laatste geval is een straf nauwelijks afschrikkend. De afschrikkende werking van een straf is ook afhankelijk van het voordeel dat een delict zou opleveren, van de soort straf die volgt en van de mate waarin men iets te verliezen heeft.⁵⁶ Tenslotte moet men rekening houden met de soort daders: ‘ontoerekeningsvatbare daders’ zijn nauwelijks afgeschrikt door een straf, ze weten zelfs vaak niet wat de straf precies is. Voor ‘professionals’ is een straf meestal ook niet afschrikkend, zij

⁴⁸ ANCEL, M., *La défense sociale nouvelle*, Paris, Éditions Cujas, 1954, p. 40-41 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 19-20.

⁴⁹ BECCARIA, C., *Des délits et des peines. Traduction par Maurice Chevalier*, Paris, GF Flammarion, 1991, p. 61-65.

⁵⁰ PICCA, G., *l.c.*, p. 59.

⁵¹ BEYENS, K., *o.c.*, p. 227-233.

⁵² ANDENAES, J., *o.c.*, p. 54-62 ; KELLENS, G., *Précis de pénologie et de droit des sanctions pénales. La mesure de la peine*, Liège, Ed. Collection Scientifique de la Faculté de Droit de Liège, 1991, p. 291 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 27.

⁵³ WILSON, J.Q., *Thinking about crime*, New York, Basic Books Inc. Publishers, 1975, p. 176-177.

⁵⁴ ANDENAES, J., *o.c.*, p. 49-54 ; KELLENS, G., *o.c.*, p. 294-295.

⁵⁵ ANDENAES, J., *o.c.*, p. 45-46.

⁵⁶ BERGHUIS, A.C., *l.c.*, p. 75-76 en 96-97.

berekenen op voorhand het risico en wegen dit op tegen de winst die gemaakt kan worden. ‘Occasionele criminelen’ tenslotte kunnen wel soms afgeschrikt worden door de straf, vooral bij ‘moreel neutrale’ feiten.⁵⁷

1.2.3. Kritieken op de algemeen preventieve of afschrikkende werking van de straf

Onder invloed van het sociaal verweer, een denkrichting waarin nog weinig geloof werd gehecht aan enig preventief effect van de straf, werden er verschillende manieren bedacht om de straf te individualiseren: verzachtende omstandigheden, probatie, voorwaardelijke invrijheidstelling (VI),... Daardoor daalde het geloof in de preventieve werking van de straf nog meer, want niemand wist op voorhand wat de werkelijke straf zou zijn voor een misdrijf. Ook andere factoren hebben ervoor gezorgd dat men vandaag niet meer zo veel gelooft in de preventieve werking van een straf.⁵⁸ Door de grote stijging van het aantal strafwetten is ook het aantal overtredingen ervan gestegen, en de bezetting van de gerechtelijke overheden is niet evenredig meegestegen.⁵⁹ Daarom wordt het grootste deel van de misdrijven niet vervolgd, wat natuurlijk geen goed doet aan de preventieve werking van de gevangenis. En al zou de straf preventief zijn, waarover geen consensus is, de overheid probeert ze de laatste tijd zo weinig mogelijk toe te passen. Daardoor is de kans dat men in de gevangenis komt voor een misdrijf zo klein geworden dat daarvan steeds minder dreiging uitgaat.

Tegen het algemeen preventieve effect van de straf zijn al lang geleden ethische bezwaren geformuleerd. Zo vonden velen het onverantwoord dat men misdadigers ‘gebruikt’ om een voorbeeld te stellen, dat mensen een middel zijn ten behoeve van de medemens.⁶⁰ Dit is een bezwaar dat misschien in theorie juist is, maar het uitvoeren van een straf moet niet gezien worden als het ‘gebruiken’ van mensen. Het uitspreken van een gevangenisstraf is niet meer dan het toepassen van een eerder aangekondigde consequentie. Het zou nutteloos zijn om een straf in het vooruitzicht te stellen en die vervolgens helemaal niet toe te passen. Dit betekent niet dat de *gevangenisstraf* een geschikte straf zou zijn om mee te reageren op misdrijven. Het betekent wel dat, als men eender welke straf vasthangt aan een bepaald misdrijf, die ook moet toegepast worden als het misdrijf gepleegd wordt. Anders is de strafbaarstelling niet geloofwaardig. De kritiek dat men daders daarmee ‘misbruikt’ om een voorbeeld te stellen gaat in dat geval niet op.

⁵⁷ ANDENAES, J., *o.c.*, p. 46 ; KELLENS, G., *o.c.*, p. 295-297.

⁵⁸ PICCA, G., *l.c.*, p. 63-66.

⁵⁹ HUYBRECHTS, L., *l.c.*, p. 423.

⁶⁰ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 22.

We weten in ieder geval dat de strafgrootte nauwelijks een rol speelt bij de afschrikking voor het plegen van misdrijven, en dat de pak- en straffkans slechts voor bepaalde daders afschrikkend is. De eventuele algemeen preventieve of afschrikkende werking van de gevangenisstraf zou dan ook niet voldoende mogen zijn om de gevangenisstraf te legitimeren.

1.3. GERUSTSTELLING VAN HET PUBLIEK EN NEUTRALISERING

1.3.1. Geruststelling van het publiek

Als we via de media (de televisie, de radio, de krant) vernemen dat er ergens een spectaculaire overval is gebeurd, of er is een moord gebeurd, dan wordt er steevast bij verteld of de dader (of de verdachte) al dan niet is aangehouden. Het is onvoorstelbaar dat we zo'n bericht krijgen en dat er geen informatie volgt over de dader, dat zou gewoonweg niet 'juist' zijn. We willen weten wat er met de dader gebeurd is, of we ons nu onveilig moeten voelen of juist gerustgesteld.

Anderson stelt in 1995: *"Il n'y a rien qui démontre que l'exécution (...) à mort (...) affectera le nombre de meurtres (...). Mais là n'est pas la question. L'idée du criminel jadis arrogant se tordant sur la chaise électrique, (...) répond à une nouvelle obsession du public"*.⁶¹ Hier wordt het voorbeeld gegeven van de doodstraf, maar aan de 'obsessie' van het publiek kan ook voldaan worden door een gevangenisstraf. Volgens Anderson is een (gevangenis)straf zo gewenst door overheden en door de bevolking omdat men steeds meer het gevoel heeft dat men de controle verliest over de (eigen) veiligheid. Daarom wil men een rechtssysteem dat toelaat de controle terug te krijgen,⁶² of dat op zijn minst die illusie geeft.

Het publiek wordt door een gevangenisstraf voor een delinquent op twee manieren gerustgesteld: enerzijds ziet men dat er 'iets' gebeurt met criminelen, de norm wordt bevestigd en men ziet wat kan en niet kan.⁶³ Dit hangt samen met de preventieve en vergeldende werking van de straf. Anderzijds weet men dat de ordeverstoorers, die de wereld onveilig maakten, veilig achter de tralies zitten en (even) niet meer gevaarlijk zijn.⁶⁴ In

⁶¹ NORMANDEAU, A., 'Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005' in J. PRADEL (ed.), *Prison: sortir avant terme. Techniques judiciaires de réduction de la peine privative de liberté – comparaison des droits et pratiques d'Amérique du Nord, du Japon et de la France*, Paris, Éditions Cujas, 1996, p. 38.

⁶² *Ibid.*, p. 37.

⁶³ TSITSOURA, A., *l.c.*, p. 23.

⁶⁴ TYLER, T.R. en BOECKMANN, R.J., *l.c.*, p. 239-240.

die zin dient de straf dus ook tot bescherming van de maatschappij, tot neutralisatie van criminelen.⁶⁵

Dat de geruststelling voor het publiek en de ‘strafbehoefte’ mee in overweging worden genomen in de wetgeving, ook deze m.b.t. vervroegde invrijheidstelling, staat bijna letterlijk in sommige parlementaire voorbereidingen. In de Memorie van Toelichting van de wet die de vervroegde invrijheidstelling in 1986 in Nederland invoerde,⁶⁶ lezen we: “(...) *Men heeft nu eenmaal rekening te houden met de psychologische betekenis van de straf-oplegging op het moment van de veroordeling, zowel voor de strafoplegger en de gestrafte zelf als in de richting van het publiek*”.⁶⁷

1.3.2. Neutralisering van delinquenten

De functie van onschadelijkmaking of neutralisering is negatieve speciale preventie en hangt samen met de vergelding. Verdere misdrijven worden voorkomen doordat de dader niet meer vrij kan bewegen. Via neutralisering probeert men de criminaliteit effectiever te bestrijden, want een klein aantal daders pleegt een groot deel van de criminaliteit. Door deze groep voor een langere periode op te sluiten, probeert men de criminaliteit te verminderen. De invloedrijke wetenschapper Wilson verwoordde het als volgt: “*Whatever they* (‘de criminelen’, B.V.) *may do when they are released, they cannot harm society while confined or closely supervised*.”⁶⁸ *Wicked people exist. Nothing avails except to set them apart from innocent people*”.⁶⁹ Behalve neutraliserend, worden verplichte (lange) gevangenisstraffen ook verondersteld afschrikkend te zijn: daders kunnen immers ‘niet afkomen met excuses’.⁷⁰

De neutraliserende functie werd heel lang toegeschreven aan de gevangenis, maar ze is enkele eeuwen naar de achtergrond verdwenen. Zowel de klassieke denkers als de positivisten vonden neutralisering minder belangrijk dan respectievelijk preventie en vergelding, en resocialisatie. Pas in de jaren 1970, toen het strafrecht zowat overal in een zware crisis verkeerde en de criminaliteit steeg, werd neutralisering opnieuw een belangrijk doel van de straf, vooral in de Verenigde Staten. Vandaag is neutralisering het belangrijkste doel van de

⁶⁵ ANCEL, M., *o.c.*, p. 17-20.

⁶⁶ Zie *infra*.

⁶⁷ KNIGGE, G., ‘De vervroegde invrijheidstelling; enige opmerkingen met betrekking tot wetsontwerp 18764’, *D.D.*, 1985, p. 390.

⁶⁸ WILSON, J.Q., *o.c.*, p. 173.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 209.

⁷⁰ STOLZENBERG, L. en D’ALESSIO, S.J., ‘“Three Strikes and You’re Out”: The Impact of California’s New Mandatory Sentencing on Serious Crime Rates’, *Cr. Del.*, 1997, p. 458-459 ; WILSON, J.Q., *o.c.*, p. 179-180.

straf in de VS, in andere functies gelooft men nog nauwelijks.⁷¹ Vooral bij recidivisten vond men het in sommige staten nodig om hen zo lang mogelijk uit de samenleving te verwijderen. “*The choice is clear: more prison space or more crime*”, luidde het, waarop er een massa nieuwe gevangenisplaatsen werd voorzien en de gevangenispopulatie spectaculair steeg.⁷²

1.3.3. Het effect van neutralisering van daders op de criminaliteit

Het effect van neutralisering op de criminaliteit kan op verschillende manieren gemeten worden.⁷³

Generaal neutraliseringsonderzoek berekent aan de hand van het aantal jaren gevangenisstraf hoeveel het aantal gepleegde misdrijven zal dalen. Hoe langer de straf, hoe minder tijd de daders hebben om misdrijven te plegen. Het probleem is dat men altijd van hypothesen moet uitgaan m.b.t. het aantal misdrijven dat door recidivisten gepleegd wordt. Hoe groter dit aantal, hoe effectiever de neutralisering. Als iedereen in zijn leven één misdrijf pleegt, is het nogal nutteloos om elke dader 5 jaar op te sluiten. Als echter 1% van de bevolking in zijn leven 25 misdrijven pleegt en de rest pleegt geen misdrijven, kan 5 jaar opsluiting wel een effect hebben op de criminaliteit.

Voor selectief neutraliseringsonderzoek berekent men het recidiverisico bij bepaalde daders en bepaalde soorten delicten; hoe hoger het risico, hoe langer men de dader opsluit. Uit onderzoek blijkt echter vooral dat het veel te moeilijk is om objectief vast te stellen hoe groot het risico is en om te berekenen hoeveel criminaliteit men voorkomt door neutralisering. En als men al een effect vaststelt op vrij betrouwbare manier, blijkt selectieve neutralisering slechts voor bepaalde lichte misdrijven een effect te hebben.⁷⁴

Tenslotte kan men ook berekenen hoeveel men bespaart (materiële, sociale en psychische schade) door personen langer op te sluiten, louter vanuit economisch oogpunt dus. Sommige studies leiden tot fabelachtige resultaten: de schade die men voorkomt per jaar is soms tot

⁷¹ KERNER, J.-H., ‘La neutralisation est-elle un objectif acceptable?’ in J. PRADEL (ed.), *Prison: sortir avant terme. Techniques judiciaires de réduction de la peine privative de liberté – comparaison des droits et pratiques d’Amérique du Nord, du Japon et de la France*, Paris, Éditions Cujas, 1996, p. 101 ; ZIMRING, F.E. en HAWKINS, G., *Incapacitation. Penal Confinement and the Restraint of Crime*, New York, Oxford University Press, 1995, p. 3-10 ; MOERINGS, M., ‘Overvolle Amerikaanse gevangenissen: oorzaken en antwoorden’, *D.D.*, 1987, p. 18-19.

⁷² ZIMRING, F.E. en HAWKINS, G., *Incapacitation. Penal Confinement and the Restraint of Crime*, o.c., p. 16 en p. 101.

⁷³ Voor een bespreking van deze methoden en de nadelen ervan, zie: MACKENZIE, D.L., *What works in corrections*, New York, Cambridge University Press, 2006, p. 45-48 ; BEYENS, K., o.c., p. 237-241.

⁷⁴ BLOKLAND, A., BIJLEVELD, C. en NIEUWBEERTA, P., ‘Kosten en baten van de invoering van “three strikes and you ‘re out” in Nederland – een scenario studie’, *T.v.C.*, 2003, p. 191.

meer dan 10 keer groter dan de meerkost van de gevangenis die dit met zich meebrengt.⁷⁵ Ook hier is het natuurlijk heel moeilijk te bepalen wat precies de psychische en sociale schade is die voorkomen wordt. Ook de meerkost van een langere gevangenisstraf is moeilijk te berekenen: achterblijvende gezinsleden moeten langer inkomensondersteuning krijgen, langere detentie verlaagt de kansen op de arbeidsmarkt zodat er meer uitkeringen moeten betaald worden,...⁷⁶ De effectiviteit van neutralisering voor de criminaliteit is m.a.w. heel moeilijk te onderzoeken en er zijn heel wat methodologische problemen.⁷⁷ Een kosten/baten-analyse kan dus geen sterke ondersteuning bieden voor beleidsbeslissingen.⁷⁸ Het is een vraag die zich moeilijk in termen van ‘winst’ laat beantwoorden.

1.3.4. Kritieken op neutralisering als doel van de straf

Los van het feit dat de neutraliserende werking van de gevangenis moeilijk onderzoekbaar is en praktische problemen met zich meebrengt, zijn er ook belangrijke ethische bezwaren tegen. Hoelang moet een heroïnedealer bijvoorbeeld opgesloten worden om onschadelijk te zijn voor de volksgezondheid? Wie bepaalt de lengte van de straf, waarvan moet die afhankelijk zijn? Als de volksgezondheid zo belangrijk is, moet men dan niet alle mensen die besmet zijn met AIDS (en hun partners dus kunnen besmetten) ook opsluiten? Zo ja, voor hoe lang dan? In principe zolang men seksueel actief is, want anders is men niet helemaal onschadelijk...⁷⁹ Enerzijds is het duidelijk dat het soms ethische vragen zou oproepen om de gepaste ‘onschadelijkheidsperiode’ te bepalen in functie van het gevaar dat het beschermde rechtsgoed loopt. Anderzijds kan het ook problematisch zijn als deze periode bepaald wordt aan de hand van de mate van recidive. De in België berucht geworden ‘kerkdief’ werd onlangs veroordeeld tot 4 jaar gevangenisstraf en 10 jaar TBR wegens het stelen van ontelbaar veel heiligenbeeldjes uit kerken.⁸⁰ Als men alle diefstallen en het feit dat het zijn 17de veroordeling was voor dergelijke feiten in rekening brengt, is dat inderdaad een

⁷⁵ ZIMRING, F.E. en HAWKINS, G., ‘The New Mathematics of Imprisonment’, *Cr. Del.*, 1988, p. 425-436 ; BLOKLAND, A., BIJLEVELD, C. en NIEUWBEERTA, P., *l.c.*, p. 191.

⁷⁶ BLOKLAND, A., BIJLEVELD, C. en NIEUWBEERTA, P., *l.c.*, p. 191.

⁷⁷ MACKENZIE, D.L., *o.c.*, p. 51-52 ; ZIMRING, F.E. en HAWKINS, G., *Incapacitation. Penal Confinement and the Restraint of Crime, o.c.*, p. 126-127.

⁷⁸ ZIMRING, F.E. en HAWKINS, G., *Incapacitation. Penal Confinement and the Restraint of Crime, o.c.*, p. 153-154 ; VAN DER WERFF, C., ‘Recidivisme en speciaal preventief effect’, *T.v.C.*, 1979, p. 97-110.

⁷⁹ KERNER, J.-H., *l.c.*, p. 109-111.

⁸⁰ AVB (2007) in De Standaard, 9 januari 2007, ‘Vier jaar cel voor onverbeterlijke kerkdief: http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=DMF09012007_033&word=kerkdief [22/02/2007].

rechtvaardige straf. Maar deze zware veroordeling stuit velen toch tegen de borst, men heeft bijna medelijden met de veroordeelde kerkdief.⁸¹

Ondanks deze bezwaren tegen de neutralisatie als doel van een straf, kan dit in sommige gevallen toch een heel begrijpelijk objectief zijn. Iedereen zal het eens zijn met een kennis van mij die stelde: *“Ik was toch blij hoor, toen ik hoorde dat Dutroux terug was opgesloten nadat hij was ontsnapt”*.

1.4. RESOCIALISATIE

1.4.1. Heropvoeden van delinquenten

Resocialisatie is een vorm van positieve speciale preventie: men probeert de dader ‘op te voeden’ tot normconform gedrag. Het geloof in de resocialiserende werking van de straf, in de verbeterbaarheid van delinquenten, was heel dominant tijdens het oud sociaal verweer (eind 19de eeuw) en het nieuw sociaal verweer (midden 20ste eeuw).⁸² Het is tijdens het oud sociaal verweer dat er overal in de wereld systemen van vervroegde invrijheidstelling ontstonden.⁸³ Het is immers nutteloos om iemand langer in de gevangenis te laten verblijven als hij of zij terug een goed mens is geworden en geen gevaar meer is voor de maatschappij.

Het is dat geloof in de verbeterende functie van de straf dat ervoor gezorgd heeft dat we nu zo enorm veel strafwetten hebben. De gevangenis werd immers geacht dé oplossing te zijn tegen ongewenst gedrag, ze werd het middel bij uitstek om dat ongewenst gedrag te bestrijden.⁸⁴

De resocialisatie is één van de belangrijkste legitimaties voor een vervroegde invrijheidstelling. Toen de VI werd ingevoerd, werd ze geacht een dubbele verbeterende werking te hebben. Eerst moest men een VI verdienen tijdens de detentie, door zich goed te gedragen. Later werd goed gedrag minder belangrijk en moest men zich vooral inspannen om een goede reclassering voor te bereiden. De tweede fase waarin de VI een resocialiserende werking had, was tijdens de uitvoering ervan: men voelde de hete adem van justitie vanaf men iets zou verkeerd doen. De gedetineerde was dus verplicht om zich te verbeteren terwijl hij of

⁸¹ VERHOEST, F. (2007) in De Standaard, 11 januari 2007, ‘ANALYSE. Waarom een doodrijder zes maanden cel krijgt en een kerkdief vier jaar’:

<http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=GL016POUG&word=kerkdief> [22/02//2007].

⁸² KELLENS, G., ‘Croit-on encore au traitement des délinquants et à la resocialisation? Les idées en Belgique et ailleurs’ in A. TSITSOURA (ed.), *Les objectifs de la sanction pénale. En hommage à Lucien Slachmuylder*, Brussel, Bruylant, 1989, p. 31.

⁸³ Zie *infra*.

⁸⁴ HUYBRECHTS, L., *l.c.*, p. 423.

zij voorwaardelijk vrij was.⁸⁵ Men probeerde er met het lichtst mogelijke middel voor te zorgen dat de wetsovertreder een ‘maatschappelijke verantwoordelijkheid voelend wezen’ werd, rekening houdend met zijn of haar sociale gevaarlijkheid.⁸⁶ De proeftijd (de periode waarin men vrij was maar wel nog onder toezicht stond) diende ervoor om te kijken of de gevangenisstraf haar verbeterende effect had gehad, en had een moreel verheffende werking omdat men het lot van de gedetineerde in zijn of haar eigen handen legde.⁸⁷

1.4.2. Heeft de gevangenis een resocialiserend effect? Een felle discussie

In 1966 kregen Martinson, Lipton en Wilks van de New Yorkse overheid de opdracht om te onderzoeken welke resocialisatieprogramma’s nu eigenlijk ‘werkten’.⁸⁸ Ze bestudeerden 231 evaluatie-studies (over training in sociale vaardigheden, individuele- en groepstherapie, medicatie, ...) en Martinson publiceerde daarvan in 1974 een voorstudie.⁸⁹ Ze waren tot de conclusie gekomen dat “*with few and isolated exceptions, the rehabilitative efforts that have been reported so far have had no appreciable effect on recidivism*”.⁹⁰ En hij voegde er enigszins ironisch aan toe: “*It is just possible that some of our treatment programs are working to some extent, but that our research is so bad that it is incapable of telling*”.⁹¹

De conclusies uit dit artikel illustreren de zware crisis van de resocialisatie in de jaren 1970. De criminaliteit begon vanaf het eind van de jaren 1960 snel te stijgen⁹² en het geloof in de resocialiserende functie van de gevangenisstraf daalde even snel. Het was in dezelfde periode dat de nadruk vooral kwam te liggen op de neutraliserende en vergeldende functie van de gevangenisstraf.⁹³ Deze ‘roep’ om meer repressie betekent niet noodzakelijk dat men daardoor hoopte de criminaliteit te bestrijden. Daders moesten vooral de straf krijgen die ze verdienden, ook al had dit geen effect op de criminaliteit.⁹⁴ Al snel werd de uitspraak ‘nothing

⁸⁵ KELLENS, G., ‘Croit-on encore au traitement des délinquants et à la resocialisation? Les idées en Belgique et ailleurs’, *l.c.*, p. 33.

⁸⁶ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 41-42.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 50.

⁸⁸ MARTINSON, R., ‘What works? – questions and answers about prison reform’, *Pub. Int.*, 1974, nr. 35, p. 23.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 24 en p. 29-44.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 25.

⁹¹ *Ibid.*, p. 49.

⁹² WILSON, J.Q., *o.c.*, p. 5-7.

⁹³ WACQUANT, L., *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*, Berchem, EPO, 2006, p. 165-166.

⁹⁴ DE KONINK, M. en SCHEEPERS, P., ‘De publieke opinie over resocialisatie van misdadigers’, *T.v.C.*, 1998, p. 269-270.

works' (die Martinson zelf overigens nooit letterlijk deed) heel populair, bij de linker- en bij de rechterzijde.⁹⁵

Martinson en collega's zelf bleven optimistisch en geloofden dat er wel programma's konden worden gevonden die 'werkten'. Er waren trouwens goede redenen om niet rotsvast in hun conclusies te geloven: de studies naar de effecten van resocialisatieprogramma's hadden niet altijd even betrouwbare methodologieën gebruikt en konden op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. Bovendien waren veel van de onderzochte programma's zo kort en op zo'n kleine schaal toegepast dat ze nauwelijks een effect op de recidive konden hebben.⁹⁶ Maar dit kon het geloof in de resocialisatie niet herstellen. Alle politieke fronten gebruikten de slogan 'nothing works' om reclame te maken voor hun partij, en de slogan werd al snel als een feit beschouwd, ook al wees later onderzoek – ook van Martinson zelf – uit dat sommige resocialisatieprogramma's wel degelijk een recidivebeperkend effect hebben.⁹⁷

In tegenstelling tot in de VS, zijn er in België en Nederland opnieuw talrijke sporen aanwezig van een sterk geloof in de resocialisatie van criminelen. De terminologie is wel wat veranderd sinds de 19de eeuw: men spreekt niet meer over 'moralisering' en 'verbetering', maar over 'resocialisatie' en 'wederaanpassing'.⁹⁸

1.5. VERANDEREN DE DOELEN VAN DE GEVANGENISSTRAF NAARMATE DE UITVOERING ERVAN VORDERT?

De doelen van de gevangenisstraf kunnen veranderen terwijl de straf wordt uitgevoerd. Men kan dit de 'verjaringsgedachte' noemen. Deze spruit voort uit de vaststelling dat de gevangenisstraf de maatschappij 'bevredigt' maar de gedetineerde 'desocialiseert'. Als men ervan uitgaat dat de maatschappij geen beter alternatief dan de gevangenisstraf kan vinden om op misdrijven te reageren, moet de maatschappij er vervolgens wel voor zorgen dat (ex-)gedetineerden weer 'op de rails' gezet worden en dat de desocialisatie ongedaan gemaakt wordt.⁹⁹ In deze zienswijze veranderen de strafdoelen dus duidelijk na verloop van tijd.

De gevangenisstraf heeft aanvankelijk een vergeldende en algemeen preventieve functie, maar in de loop van de straf verandert dit: men moet dan meer aandacht besteden aan resocialisatie,

⁹⁵ SARRE, R. (1999), 'Beyond "what works?" A 25 year jubilee retrospective of Robert Martinson': <http://aic.gov.au/conferences/hcpp/sarre.pdf>, p. 2-3 [22/02/2007].

⁹⁶ MACKENZIE, D.L., *o.c.*, p. 9.

⁹⁷ SARRE, R., *o.c.*, p. 4-5.

⁹⁸ KELLENS, G., 'Croit-on encore au traitement des délinquants et à la resocialisation? Les idées en Belgique et ailleurs', *l.c.*, p. 40-41 en p. 48.

⁹⁹ DIJKSTRA, A., 'Het rapport "V.I.-tenzij..."', *D.D.*, 1982, p. 753-755.

want op een dag zal de gedetineerde terug in de maatschappij moeten functioneren. Zoals het eens in een omvangrijk en belangrijk rapport werd verwoord: “zij (de VI, B.V.) biedt de rechter de gelegenheid de straf op te leggen, die de omstandigheden vereisen. Zij scheidt de ruimte om de langdurige straf niet ten volle ten uitvoer te leggen als door het verloop van tijd die omstandigheden geschiedenis zijn geworden, waarvan afstand kan worden genomen”.¹⁰⁰

Opnieuw zien we in de Memorie van Toelichting van de Nederlandse wet uit 1986 dat de wetgever rekening houdt met veranderende strafdoelen: “(...) Heeft de strafoplegging haar signaalfunctie verricht dan blijft – buiten het zicht van het publiek en vaak ook van de rechter – de zorg voor de tenuitvoerlegging en gaan na verloop van tijd andere factoren steeds meer gewicht in de schaal leggen”.¹⁰¹ De veranderende functie van de gevangenisstraf is een belangrijke legitimatie voor een systeem van vervroegde invrijheidstelling.

Besluit

Gewoonlijk wordt de gevangenisstraf geacht 4 doelen te hebben: vergelding, algemene preventie of afschrikking, neutralisering, en resocialisatie. Deze zijn allen voor een stuk verdedigbaar en wetenschappelijk deels gelegitimeerd. Elk van deze visies heeft echter ook problemen: het effect is niet duidelijk en er zijn verschillende ethische bezwaren geuit tegen de verschillende strafdoelen. Elk op zich zijn deze strafdoelen in ieder geval niet voldoende om de gevangenisstraf te legitimeren. Behalve de vergelding hebben de doelen wel met elkaar gemeen dat men van de straf verwacht dat ze tot een veiliger samenleving zal leiden, hoewel dit in werkelijkheid niet noodzakelijk het geval is.¹⁰² Het aantal gestraften stijgt, maar niets bewijst dat de veiligheid in de samenleving toeneemt.

Zoals we later zullen zien, laten sommige doelen van de gevangenisstraf op zich toe dat de straf niet helemaal wordt uitgevoerd. In de loop van de uitvoering van de straf kunnen er ook functies ‘opduiken’ die een vervroegde invrijheidstelling legitimeren. Bij de veroordeling vervult ze een belangrijke signaalfunctie en een geruststellende functie voor de bevolking, maar na verloop van tijd vermindert de strafbehoefte en komt de resocialisatie meer centraal te staan. Deze verandering van strafdoelen laat toe dat veroordeelden voor het einde van hun straf worden vrijgelaten.

¹⁰⁰ DIJKSTRA, A., *l.c.*, p. 749.

¹⁰¹ KNIGGE, *l.c.*, p. 390.

¹⁰² OTTE, M., *l.c.*, p. 946-947.

Hoofdstuk 2

BESTRIJDT DE GEVANGENIS CRIMINALITEIT? HEEFT ZE OOK NEGATIEVE EFFECTEN?

Inleiding

Voorgaande 4 doelen van de gevangenisstraf geven de indruk dat gevangenisstraffen nodig zijn in de maatschappij, om de criminaliteit te bestrijden of om gevaarlijke individuen uit de samenleving te halen. Niet iedereen is het eens met dit standpunt; verschillende kritische invalshoeken gaan ervan uit dat de gevangenis geen criminaliteit bestrijdt.

In dit hoofdstuk worden enkele van deze perspectieven kort toegelicht. Zij wijzen er op dat de gevangenis een instrument van machtsuitoefening is voor de overheid, dat ze dient om de sociale verhoudingen te bestendigen, en dat ze een middel is om de arbeidsmarkt in een kapitalistische maatschappij te reguleren.

Verder wordt het steeds moeilijker om de nadelen van de gevangenisstraf te ontkennen. In de loop van de geschiedenis zijn er talloze schadelijke effecten van de gevangenisstraf gesignaleerd, zowel voor de overheid, de daders, als hun families. De nadelen van de gevangenisstraf worden in dit hoofdstuk ook besproken; samen met de eerder vermelde veranderende strafdoelen zullen zij een systeem van vervroegde invrijheidstelling legitimeren. In hoofdstuk 1 werd onderzocht waarom delinquenten de gevangenis in moeten en of deze redenen kunnen veranderen; hier wordt nagegaan of deze doelen wel écht nagestreefd worden, en waarom gedetineerden best zo snel mogelijk de gevangenis weer zouden verlaten.

2.1. KRITISCHE PERSPECTIEVEN OP DE GEVANGENIS

2.1.1. De gevangenis is machtsuitoefening door de overheid

Vergelding, algemene preventie, neutralisering en resocialisatie kunnen beschouwd worden als machtsuitoefening van de overheid. De gevangenis als instituut kan beschouwd worden als iets dat de criminaliteit niet bestrijdt, maar als één van de zovele instituten in onze

samenleving die mensen indelen in vakjes.¹⁰³ De gevangenis is er in dat opzicht niet op gericht om criminelen te ‘verbeteren’, maar om te zorgen dat iedereen mooi in de rij loopt en dat degenen die dat niet doen vakkundig verwijderd worden. Iedereen is zich bewust van de nadelen en de gebreken van de gevangenis, maar deze wegen niet op tegen het doel dat wordt nagestreefd: de bevolking indelen en beheren. De gevangenis probeert een beperkte groep illegalen af te zonderen; dat zij steeds opnieuw vervallen in criminaliteit is niet erg, ze plegen toch politiek ongevaarlijke en economisch zo goed als onschadelijke criminaliteit.¹⁰⁴

Ook binnen de gevangenis heeft de vrijheidsstraf niet veel criminaliteitsbeperkende of heilzame effecten: door het toepassen van gewelddadige dwangmiddelen en door het creëren van een onnatuurlijke omgeving, fungeert de gevangenis vooral als middel tot machtsmisbruik en niet als instrument om respect voor de wet aan te leren. Na de vrijlating zindert de machtsuitoefening van de gevangenis nog na; men komt uit de gevangenis met een stigma waaraan iedereen kan zien dat men ‘gezetten’ heeft. Het label van de gevangenisstraf is één van de meest hardnekkige.¹⁰⁵

2.1.2. De gevangenis bestendigt de sociale verhoudingen

De gevangenisstraf kan ook beschouwd worden als een middel om de sociale verhoudingen te bestendigen. Voor sommige gedragingen is het min of meer logisch dat erop gereageerd wordt met een (gevangenis)straf, voor andere is dat minder logisch. Als we de samenstelling van de gevangenispopulatie bekijken, zien we dat er heel selectief gestraft wordt. Of de criminaliteit nu stijgt of daalt, vooral straatcriminaliteit of ‘kleine criminaliteit’ wordt bestraft. De meeste plegers van ‘kleine criminaliteit’ zijn mensen uit de laagste klassen, met de laagste inkomens, die leven in de slechtste levensomstandigheden.¹⁰⁶ Andere criminaliteit, zoals witteboordencriminaliteit, die veel meer sociale schade veroorzaakt dan ‘kleine criminaliteit’ – zowel doden, gewonden als financiële schade – wordt maar zelden bestraft; en als ze dan toch bestraft wordt, is de straf heel licht en vrijwel nooit een gevangenisstraf.¹⁰⁷ De hogere klassen in de bevolking blijven m.a.w. buiten schot en leven rustig verder. Storende en overtollige bevolkingsgroepen worden als gevaarlijk ervaren en eruit gepikt om ze achter de

¹⁰³ FOUCAULT, M., *o.c.*, p. 196-217.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 385-386.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 367-371.

¹⁰⁶ KELK, C., ‘De reclassering van gedetineerden’, *D.D.*, 1998, p. 423 ; NIEMEIJER, B., ‘Huisvestingsproblemen van (ex-)gedetineerden’, *Proces*, 1998, nr. 7/8, p. 127 ; WACQUANT, L., *o.c.*, p. 99-106.

¹⁰⁷ BOX, S., *Power, Crime, and Mystification*, London, Tavistock, 1983, p. 17 en p. 47-53.

tralies te zetten. Deze storende bevolkingsgroepen zijn vooral migranten, illegalen, werklozen en daklozen.¹⁰⁸

2.1.3. De gevangenis reguleert de arbeidsmarkt

Rusche en Kirchheimer onderzochten de functies van de gevangenisstraf nog vanuit een ander gezichtspunt. Straffen is volgens hen een sociaal fenomeen dat niet alleen kan verklaard worden vanuit de doelen (die er ongetwijfeld zijn) die eraan toegeschreven worden. De gevangenisstraf moet volgens hen ook los van de criminaliteitsgraad beschouwd worden. Elk productiesysteem heeft eigen methoden van straffen, en ook de gevangenis is onlosmakelijk verbonden met een bepaald productiesysteem, namelijk het kapitalisme.¹⁰⁹

Vanuit de vaststelling dat de meest bestrafte criminaliteit ('kleine criminaliteit') vooral gepleegd wordt door mensen uit de lagere sociale klassen, kan de gevangenisstraf beschouwd worden als een middel tot regulering van de arbeidsmarkt. Waar de straf zich vroeger richtte op het lichaam, is ze zich sinds de opkomst van het kapitalisme steeds meer gaan richten op de geest; het lichaam moest gespaard worden zodat het nog kon ingezet worden in het productieproces.¹¹⁰ De gevangenisstraf heeft dan als doel om potentiële (straat)criminelen af te schrikken en te leren dat ze zich tevreden moeten stellen met het loon van een eerlijke arbeider. Anders worden ze opgesloten.¹¹¹ De gevangenisstraf is een 'veilige' manier van straffen, die het teveel aan werkkrachten 'in reserve houdt'. Volgens verschillende studies stijgt en daalt het aantal opsluitingen inderdaad mee met de werkloosheid, vooral bij werkloosheid in bepaalde groepen (immigranten, etnische minderheden en jonge werklozen), onafhankelijk van de criminaliteitscijfers. Bij stijgende werkloosheid zijn er meer opsluitingen, bij dalende werkloosheid zijn er minder opsluitingen en wordt er ook meer amnestie verleend.¹¹² De gevangenis dient in dat geval dus als middel om de arbeidsmarkt te reguleren. Door massale opsluiting van werklozen, wordt de werkloosheid in de statistieken laag gehouden en wordt de samenleving 'proper' gehouden.

Andere studies tonen ook een verband aan tussen de economie en het aantal opsluitingen, maar dit wordt gemedieerd door de sociale politiek, de media en de publieke opinie. Zo wordt de relatie tussen economie en gevangenis minder deterministisch, en wordt het stijgende

¹⁰⁸ WACQUANT, L., *o.c.*, p. 99-100, p. 167-168 en p. 177-178.

¹⁰⁹ RUSCHE, G. en KIRCHHEIMER, O., *o.c.*, p. 5.

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 84.

¹¹¹ DE GIORGI, A., *Re-Thinking the Political Economy of Punishment. Perspectives on Post-Fordism and Penal Politics*, Aldershot, Ashgate, 2006, p. 6-7 ; RUSCHE, G. en KIRCHHEIMER, O., *o.c.*, p. 112-113.

¹¹² DE GIORGI, A., *o.c.*, p. 20-25.

aantal opsluitingen bij grotere werkloosheid als volgt verklaard: bij grotere werkloosheid is er een groter aantal personen dat in de ogen van velen een potentieel ordeverstoorder is, waardoor de actoren van justitie bij een misdrijf vlugger geneigd zullen zijn een gevangenisstraf uit te spreken.¹¹³ Voor de kapitalistische samenleving vervult de gevangenis een belangrijke behoefte: regulering van de arbeidsvoorwaarden en -krachten. Ze doet dit door disciplineren, zowel binnen als buiten de gevangenis. In tijden van economische recessie wordt deze disciplineren belangrijker, net als de nadruk op 'law and order'. Er zijn dan immers meer mensen die geneigd zijn om zich tegen het systeem te keren, dus er zijn meer mensen die gedisciplineerd moeten worden.¹¹⁴

2.1.4. Dweilen met de kraan open

Er is dus een verband tussen de economische situatie en de opsluitingsgraad in alle (Westerse) landen. We weten al dat de gevangenisstraf lang niet bestond als straf op zich, dus deze vorm van straffen hangt duidelijk samen met de manier waarop de samenleving georganiseerd is. Of dit aan de werkloosheid of aan het kapitalisme moet gekoppeld worden, is moeilijk te bepalen. Het is moeilijk voor te stellen dat er geen opsluitingen meer zouden gebeuren als de werkloosheidsgraad nihil zou zijn. Het inherente verband tussen het kapitalisme en de gevangenis is ook moeilijk objectief vast te stellen, want ook in communistische maatschappijen zijn er gevangenen. De verbinding tussen de maatschappelijke ordening en de manier waarop delinquenten gestraft worden moet nog verder onderzocht worden. Waarschijnlijk hebben ook de bevolkingsgroei, de urbanisatie en de groeiende mobiliteit van de bevolking veel te maken met de gevangenis.

Uit deze kritische perspectieven kwam in ieder geval naar voor dat de gevangenis de criminaliteit niet bestrijdt. Verder is het ook duidelijk dat een gevangenisstraf moeilijk een 'verdiende straf' kan worden genoemd. De kans dat men voor het plegen van een misdrijf in de gevangenis terecht komt is immers zodanig klein dat degenen die er wel in terechtkomen echte pechvogels zijn. Het is bijna 'oneerlijk' als men een gevangenisstraf krijgt: het grootste deel van de misdrijven blijft onbekend, van de misdrijven die aan het licht komen wordt er maar een klein deel vervolgd, en van de misdrijven die vervolgd worden, worden er maar

¹¹³ DE GIORGI, A., *o.c.*, p. 25-28.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 35-37.

weinig bestraft met een gevangenisstraf.¹¹⁵ De gevangenis is dus een slecht absorberend ‘mini-dweiltje’, en wat verderop staan er verschillende kranen wagenwijd open.

2.2. GEVANGENISSEN HEBBEN SCHADELIJKE EFFECTEN

2.2.1. Overbevolking en hoge kosten: voor niemand goed

Overbevolking is natuurlijk geen inherent probleem van gevangenisstraffen. Als de gevangenis niet overbevolkt zouden zijn, zouden er al heel wat problemen van de baan zijn. Maar de gevangenis heeft een aanzuigend effect en zowat overal ter wereld zitten ze te vol.¹¹⁶ Sinds de Europese Conventie van 1975 m.b.t. de mensenrechten in de gevangenis, zijn de Europese landen verplicht om het probleem aan te pakken.¹¹⁷

Overbevolking van gevangenis heeft nadelen voor zowel het personeel als voor de gedetineerden. Het personeel, vooral de bewaarders die dicht bij de gedetineerden staan, klagen over stress, verhoogd risico op gijzeling, onveiligheidsgevoelens en een algemene slechte sfeer.¹¹⁸ Gedetineerden hebben er last van dat ze bijna geen privacy hebben, dat er veel getransfereerd wordt en dat het ontvangen van bezoek daarom veel moeilijker wordt, ze hebben soms onvoldoende voedsel. Sommige studies tonen een verhoogd aantal zelfmoorden, psychiatrische stoornissen en disciplinaire overtredingen aan als gevolg van overbevolking.¹¹⁹

Vervroegde invrijheidstelling is één van de middelen om de overbevolking van gevangenis te verminderen.¹²⁰

Gevangenis kosten aan de overheden trouwens handenvol geld,¹²¹ geld dat misschien beter aan andere initiatieven wordt besteed.

¹¹⁵ Gevangenisstraffen worden meestal opgelegd bij personen met bepaalde kenmerken, meestal kenmerken die hierboven werden vermeld: armen, werklozen, verslaafden, kortom ‘sociaal afval’. Zie: BEYENS, K., *o.c.*, p. 29-30.

¹¹⁶ MOERINGS, M., *l.c.*, p. 16.

¹¹⁷ BECHLIVANOU, G., *l.c.*, p. 65-66.

¹¹⁸ BEYENS, K., SNACKEN, S. en ELIAERTS, C., *o.c.*, p. 172-178.

¹¹⁹ *Ibid.*, p. 161-166 en p. 179.

¹²⁰ *Ibid.*, p. 244.

¹²¹ Éen gedetineerde kost in de VS \$22.000 tot \$25.000 per jaar, in België ongeveer €27.000: ZIMRING, F.E en HAWKINS, G., ‘The New Mathematics of Imprisonment’, *l.c.*, p. 427 ; WACQUANT, L., *o.c.*, p. 190 ; X (2004), ‘Gevangene in België kost 76 euro per dag’: http://vl.altermedia.info/onveiligheid/gevangene-in-belgi-kost-76-euro-per-dag_1894.html [16/11/2006].

2.2.2. Ernstige gevolgen voor gedetineerden

Psychosociale gevolgen

Detentie heeft een nefaste invloed op de persoonlijkheid van gedetineerden, doordat ze lange tijd in een onnatuurlijke crisissituatie verkeren. Hoe langer de detentie, hoe groter de negatieve effecten. Het aantal voorzieningen voor psychosociaal welzijn, de mate van overbevolking en het strafklimaat hebben daar slechts een geringe invloed op.¹²² Gedetineerden richten zich steeds meer naar binnen en treden minder in interactie met anderen. De neiging tot en het gebruik van agressie groeit, net als het gebruik van psychofarmaca. Dit laatste is één van de uitwegen voor de verveling waar het overgrote deel van de gevangenen last van heeft. Een aanzienlijk deel van de druggebruikers in de gevangenis is met het druggebruik begonnen tijdens de detentie.¹²³

Gedetineerden korten hun toekomstperspectief in: ze richten bijvoorbeeld alle aandacht op het volgende penitentiair verlof, of op een eventuele vervroegde invrijheidstelling, en niet op wat men zal gaan doen als men terug vrij is. De verantwoordelijkheidszin vermindert of verdwijnt zelfs, want de organisatie draagt alle verantwoordelijkheid. De kans op neurotisering, waarvan fixatie op de lichamelijke één van de meest voorkomende is, wordt groter.¹²⁴ Psychische stoornissen zoals depressie, bipolaire persoonlijkheidsstoornis, agorafobie en schizofrenie komen in de gevangenis veel meer voor dan erbuiten.¹²⁵ Het aantal gelukke zelfmoorden ligt 4 maal hoger in de gevangenis dan in de algemene bevolking.¹²⁶

Reïntegratie van ex-gedetineerden

Ook buiten de gevangenis zijn er ernstige (psycho)sociale gevolgen van de detentie: uit verschillende onderzoeken bij ex-gedetineerden tijdens en na hun detentie blijkt dat het moeilijk is om de sociale relaties van voor de detentie te behouden, zeker bij langere straffen. Velen willen niet meer omgaan met iemand die ‘gezetten’ heeft. Als de gedetineerde (meestal

¹²² CORRADO, R.R., COHEN, I., HART, S. en ROESCH, R. (2000), ‘Comparative Examination of the Prevalence of Mental Disorders Among Jailed Inmates in Canada and the United States’, *I.J.L.P.*, vol. 23, nr. 5-6: www.sciencedirect.com/science/journal/01602527, p. 642-646 [23/02/2007].

¹²³ CASSELMAN, J., ‘De gevangenis als psychisch ongezond leefmilieu’ in L. DUPONT en F. HUTSEBAUT (eds.), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber amicorum Tony Peters*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2001, p. 104 ; GOETHALS, J., *Psycho-sociale implicaties van de lange vrijheidsstraf*, Antwerpen, Kluwer, 1980, p. 151-152 en p. 233-235.

¹²⁴ CASSELMAN, J., *l.c.*, p. 100-101 ; GOETHALS, J., *o.c.*, p. 233-235.

¹²⁵ CORRADO, R.R., COHEN, I., HART, S. en ROESCH, R. (2000), *l.c.*, p. 646.

¹²⁶ CASSELMAN, J., *l.c.*, p. 104.

een man) een gezin achterlaat, ondervindt dit vaak problemen m.b.t. financiën en opvoeding van de kinderen, en ook een zeer sterke stigmatisering van alle gezinsleden.¹²⁷

De werksituatie van ex-gedetineerden ziet er vaak nog veel minder rooskleurig uit dan vóór de detentie. Velen hadden geen werk voordat ze gearresteerd worden, en het is bij de weinigen die wel een job hadden niet evident om terug bij hun oude werkgever aan de slag te kunnen.¹²⁸ Veel gedetineerden hebben schulden, zowel van ‘legale’ (huur, verbruik, afbetalingen,...) als van ‘illegale zaken’. De huisvesting van ex-gedetineerden kan ook een probleem vormen. Een groot deel van hen had vóór de detentie geen woning of woonde ergens waar men na de detentie niet terug terecht kan. Geen vast adres betekent vaak geen uitkering, enz...¹²⁹ Er is dus in ieder geval een goede begeleiding nodig bij de overgang van detentie naar vrijheid. Dat deze overgang goed verloopt is belangrijk, want (gebrek aan) woonst en werk zijn belangrijke voorspellers van recidive.¹³⁰

De gevangenis is m.a.w. een voedingsbodem voor psychosociale problemen, zowel erbinnen als erbuiten. Voor zowat alle problemen geldt dat ze erger worden naarmate men langer in de gevangenis heeft verbleven.

2.2.3. Recidive

Met de gevangenisstraf hopen we onder andere te bereiken dat er geen recidive is. Het begrip ‘recidive’ is natuurlijk enigszins problematisch. Men kan er verschillende betekenissen aan geven, variërend van een nieuw contact met de politie tot een nieuwe veroordeling. Bij die nieuwe veroordeling kan men dan nog eens een onderscheid maken tussen hervál in hetzelfde delict of hervál in een ander strafbaar feit. De resultaten van onderzoeken naar recidive zijn voor een groot stuk afhankelijk van de invulling van het begrip.¹³¹ Volgens de Belgische studies van de overheid wordt onder ‘recidive’ een nieuwe veroordeling van tenminste 2 maanden effectieve hoofdgevangenisstraf binnen de 10 jaar na de vrijlating verstaan.¹³²

¹²⁷ LA VIGNE, N.G., NASER, R.L., BROOKS, L.E. en CASTRO, J.L., ‘Examining the Effect of Incarceration and In-Prison Family Contact on Prisoners’ Family Relationships’, *J.C.C.J.*, 2005, p. 315-316 ; MOERINGS, M., *De gevangenis uit, de maatschappij in. De gevangenisstraf en de betekenis voor de sociale contacten van ex-gedetineerden*, Alphen aan den Rijn, Samsom Uitgeverij, 1978, p. 233-243.

¹²⁸ NIEMEIJER, B., *l.c.*, p. 127 ; KELK, C., ‘De reclassering van gedetineerden’, *l.c.*, p. 423-424 ; MOERINGS, M., *o.c.*, p. 238-239.

¹²⁹ NIEMEIJER, B., *l.c.*, p. 127 ; KELK, C., ‘De reclassering van gedetineerden’, *l.c.*, p. 423-424.

¹³⁰ Zie *infra*.

¹³¹ VAN EMMERIK, J.L. en KOMMER, M.M., ‘Recidive’, *T.v.C.*, 1992, p. 24-28 ; BEYENS, K., *o.c.*, p. 231.

¹³² DEVLIEGER, L., ‘Studie over de recidive bij de veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens het jaar 1965’, *Bull. Best. Strafinr.*, 1977, p. 3.

Over de relatie tussen de strafduur en de recidive zijn de onderzoeksgegevens verdeeld. Sommige stellen een negatieve relatie vast, andere een positieve, nog andere stellen dat de resultaten niet eenduidig te interpreteren zijn.¹³³ Volgens een Franse studie heeft de gevangenis een duidelijk averechts effect op recidive: de grootte van het deel van de straf dat men in de gevangenis doorbrengt, is recht evenredig met de kans op terugkeer naar de gevangenis. Van de gedetineerden die minder dan 70% van hun straf ondergaan, keert 28,5% terug naar de gevangenis. Bij degenen die meer dan 90% van hun straf in de gevangenis doorbrengen, loopt de terugkeer naar de gevangenis op tot 59,9%.¹³⁴ Dit kan verschillende oorzaken hebben, die waarschijnlijk allemaal voor een stuk aan de basis van deze cijfers liggen: de gevaarlijkste veroordeelden laat men langer in de gevangenis dus het is logisch dat, als ze vrijkomen, de kans groter is dat ze opnieuw misdrijven plegen. Het kan ook dat de gevangenis een criminogeen milieu is en dat de kans op het plegen van strafbare feiten vergroot, onder andere door contacten met medegedetineerden en door ‘verharding’. Het zou ook kunnen dat personen die een langere straf ondergaan hebben een grotere kans lopen om opnieuw een gevangenisstraf te krijgen bij het plegen van een nieuw delict, terwijl ‘first offenders’ er misschien van af zouden komen met een werkstraf.

Het is moeilijk om te verklaren waarom een verblijf in de gevangenis wel of niet een effect heeft op de recidive, o.a. omdat we afhankelijk van de uitgevoerde studie andere resultaten zien, maar we weten op zijn minst dat de gevangenisstraf niet bepaald een goede invloed heeft op het latere gedrag van ex-gedetineerden.

Besluit

De kritische visies op de gevangenis als instituut hebben gemeen dat ze ervan uitgaan dat de criminaliteit er niet door bestreden wordt. De gevangenis wordt beschouwd als een middel tot machtsuitoefening, ze bestendigt de sociale structuur, of ze is een instrument om de arbeidsmarkt te reguleren in de kapitalistische samenleving. Deze visies bieden ons een interessante en ontzuisterende kijk op de gevangenisstraf en de cijfers zeggen veel over de criminalisering van de armen en de machtelozen. De soort van straffen hangt inderdaad samen

¹³³ GOETHALS, J., MAES, E. en BOGAERTS, S., ‘Statische en dynamische predictoren van V.I.: Een literatuuranalyse’ in J. GOETHALS en M. BOUVERNE – DE BIE (eds.), *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding*, Gent, Academia Press, 2000, p. 115-117.

¹³⁴ TOURNIER, P., ‘Inflation carcérale et aménagement des peines’ in J. PRADEL (ed.), *Prison: sortir avant terme. Techniques judiciaires de réduction de la peine privative de liberté – comparaison des droits et pratiques d’Amérique du Nord, du Japon et de la France*, Paris, Éditions Cujas, 1996, p. 140-141.

met de soort maatschappij waarin we leven. Maar ook deze perspectieven geven geen sluitende verklaring voor het bestaan van de gevangenis. We hebben in deze scriptie wel aandacht voor deze perspectieven. Het is hoe dan ook duidelijk geworden dat de gevangenis niet bepaald door iedereen als een effectief instrument wordt beschouwd bij de bestrijding van de criminaliteit, wat aan de hand van enkele gegevens werd geïllustreerd.

In dit hoofdstuk werden ook de verschillende nadelen van de gevangenisstraf besproken: de gevangenisstraf is duur, de gevangenissen zitten bijna altijd te vol, met alle problemen van dien, ze leidt volgens vele studies tot meer recidive, ze stort families in het ongeluk, ze zorgt voor verschillende psychosociale problemen bij gedetineerden en ze bemoeilijkt de mogelijkheden tot reïntegratie.

Uit het 1ste hoofdstuk weten we dat sommige doelen van de gevangenisstraf toelaten dat de gedetineerde vóór het strafeinde wordt vrijgelaten. Verder kunnen de doelen van de gevangenisstraf veranderen in de loop van de uitvoering ervan. In het 2de hoofdstuk zagen we dat de gevangenis vele schadelijke effecten heeft, wat maakt dat gevangenisstraffen slechts zo lang mogen duren als strikt noodzakelijk is. Dit alles maakt dat men overal ter wereld, zelfs in strenge staten als California,¹³⁵ heeft ingezien dat een bepaald systeem van vervroegde invrijheidstelling nodig is.

¹³⁵ NORMANDEAU, A., 'Chronique de droit comparé. Les sanctions pénales en Amérique: punir autrement... de façon humiliante!', *Rev. pénit.*, 1998, p. 347.

Hoofdstuk 3

3 SYSTEMEN VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING, HUN LEGITIMATIE, EN DE PROBLEMEN

Inleiding

We hebben gezien op basis van welke theoretische grondslagen daders van misdrijven worden opgesloten in de gevangenis. We hebben ook gezien wat de nadelen zijn van de gevangenis, waardoor de vrijheidsstraf zo weinig mogelijk moet toegepast worden. Een belangrijke vraag is nu: Als een gevangenisstraf eenmaal is uitgesproken, moet deze dan helemaal uitgevoerd worden en waarom (niet)? Daaruit zullen ook de andere vragen volgen die daar onlosmakelijk mee samenhangen. Voordat er echter wordt ingegaan op deze vragen, wordt er een korte beschrijving gegeven van de huidige systemen van vervroegde invrijheidstelling in België, Nederland en California. Zo maakt de lezer kennis met de stand van zaken. De historische ontwikkeling van de systemen komt nog niet aan bod, enkel de krachtlijnen van de huidige wetgevingen zullen hier worden besproken. Er wordt er ingegaan op de legitimaties voor de verschillende systemen, en op de belangrijkste kritische bedenkingen die erbij moeten gemaakt worden.

Er bestaan in de wereld zo'n 3 'hoofdstromingen' van vervroegde invrijheidstelling.¹³⁶ 1) In België worden gedetineerden vervroegd in vrijheid gesteld door een individuele beslissing, al dan niet onder voorwaarden. 2) Nederland heeft een systeem van automatische vervroegde invrijheidstelling zonder voorwaarden. 3) Canada heeft een systeem van getrapte vervroegde invrijheidstelling: na de helft van de straf kan men vervroegd vrijgelaten worden door een individuele beslissing, en als dit niet gebeurt is wordt men na twee derden van de straf automatisch vrijgelaten. Dit laatste is dus een mengvorm van de eerste twee vormen; voor een vergelijking van de vervroegde invrijheidstelling en het verband met de strafdoelen is het daarom interessanter om een ander systeem te bespreken, bijvoorbeeld één dat heel streng is.

¹³⁶ HOLSTERS, D. et al., *Commissie "Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straffoemeting"*. Eindverslag – Deel 1: Algemene inleiding – Strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden, n. uitg., p. 66-67.

California is altijd al een voortrekker geweest in de VS¹³⁷ wat betreft het invoeren en toepassen van repressieve maatregelen zoals ‘three strikes and you’re out’ of het ‘afschaffen’ van de voorwaardelijke invrijheidstelling.¹³⁸ Zoals we zullen zien, past de vervroegde invrijheidstelling in California niet echt in de 3 ‘hoofdstromingen’.

3.1. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING IN BELGIË

De wettelijke regeling van de Belgische strafuitvoering is gloednieuw. Tot 17 mei 2006 was enkel de VI wettelijk geregeld en werden de andere strafuitvoeringsmodaliteiten vooral geregeld in omzendbrieven.¹³⁹ Sinds februari 2007, wanneer de ‘wet externe rechtspositie’¹⁴⁰ (WER) en de ‘wet op de strafuitvoeringsrechtbanken’¹⁴¹ (WSURB) in werking zijn getreden, beslissen de strafuitvoeringsrechtbank (SURB) en de strafuitvoeringsrechter (SUR) over bijna alle strafuitvoeringsmodaliteiten, waaronder ook de vervroegde invrijheidstelling: voorlopige invrijheidstelling (VLV) en VI. In de nabije toekomst zullen zij zelfs over interneringen beslissen.¹⁴² Enkel de uitgaansvergunning, het penitentiair verlof en de onderbreking van de strafuitvoering behoren nog tot de bevoegdheden van de Minister.

België heeft dus twee soorten vervroegde invrijheidstelling. Tot februari 2007 was de VLV veruit de meest toegepaste vorm van vervroegde invrijheidstelling.¹⁴³ Sinds de inwerkingtreding van de WER moet de VI echter de belangrijkste modaliteit van invrijheidstelling worden.

¹³⁷ In de Verenigde Staten is de bevoegdheid van justitie voor een groot deel in handen van de staten, waardoor er grote verschillen bestaan tussen de staten: LEMIRE, G. en NORMANDEAU, A., ‘L’abolition des libérations conditionnelles aux États-Unis (1976-1993): Bilan de la recherche’, *C.J.C.C.J. / R.C.C.J.P.*, 1994, p. 65.

¹³⁸ STOLZENBERG, L. en D’ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 459 ; NORMANDEAU, A., ‘Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005’, *l.c.*, p. 46 ; CLAYTON, S.L. (1996), ‘Three strikes law rarely applied’, *Corrections Today*, vol. 58, nr. 7: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9710080215&site=ehost-live> [27/03/2007] ; LEMIRE, G. en NORMANDEAU, A., *l.c.*

¹³⁹ SEMPOT, L., ‘Strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden’, *Just news. Een uitgave van de FOD Justitie*, 2006, afl. 24, p. 11.

¹⁴⁰ Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *B.S.*, 15 juni 2006.

¹⁴¹ Wet 17 mei 2006 houdende oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, *B.S.*, 15 juni 2006. Voor een bespreking van beide wetten, zie: VANDER BEKEN, T. en VERPOEST, K., ‘Rechters in uitvoering. Een eerste analyse van de wetten rond de externe rechtspositie van veroordeelden en de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken’, *N.C.*, 2006, nr. 6, p. 370-382.

¹⁴² Beleidsverklaring van de 1ste Minister op 17 oktober 2006: <http://presscenter.org/archive/other/7003336ece8b748ff79a692f980d2339/?lang=nl> [02/11/2006].

¹⁴³ TUBEX, H., ‘Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *Fatik*, 2003, nr. 98, p. 7.

3.1.1. De voorwaardelijke invrijheidstelling¹⁴⁴

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen straffen met een uitvoerbaar gedeelte van maximum 3 jaar en straffen van meer dan 3 jaar. In het eerste geval beslist de SUR als alleenzetelend rechter, in het tweede geval beslist de SURB. Een SURB bestaat uit de SUR, die de rechtbank voorziet, en 2 assessoren: 1 gespecialiseerd in penitentiaire zaken en 1 in sociale reïntegratie. Er is tevens een lid van het Openbaar Ministerie (OM) verbonden aan de SURB.¹⁴⁵

Om in aanmerking te komen voor VI moeten veroordeelden aan enkele voorwaarden voldoen. Een deel van de straf moet ondergaan zijn: bij straffen tot 3 jaar is dat een derde, bij straffen boven de 3 jaar een derde, of twee derden bij recidive, maximum 14 jaar. Bij levenslange gevangenisstraf moet minimum 10 jaar zijn ondergaan, of 16 jaar bij recidive.¹⁴⁶ Er mogen ook geen contra-indicaties aanwezig zijn. Bij straffen tot 3 jaar kunnen die betrekking hebben op het feit dat men niet in de behoeften zal kunnen voorzien, op de houding tegenover de slachtoffers en het risico dat men deze zal lastigvallen, en op het risico voor de fysieke integriteit van derden.¹⁴⁷ Het ontbreken van reclasseringskansen is geen contra-indicatie. Bij straffen van meer dan 3 jaar moet een plan worden voorgelegd waaruit de reclasseringskansen blijken. Verder houdt men rekening met het risico op het plegen van nieuwe ernstige feiten, het risico op lastigvallen van het slachtoffers en de houding tegenover slachtoffers.¹⁴⁸ De persoonlijkheid van de veroordeelde en zijn gedrag kunnen niet als tegenaanwijzing gelden.

De toekenningsprocedure kan in het kort als volgt samengevat worden: 4 tot 2 maand voor de toelaatbaarheid van de VI brengt de gevangenisdirecteur (de directeur) advies uit aan de SUR of de SURB, het OM en de gedetineerde krijgen een afschrift.¹⁴⁹ De veroordeelde kan vooraf gehoord worden door het personeelscollege van de gevangenis m.o.o. het opstellen van dit advies. Het advies bevat verschillende stukken en een gemotiveerd voorstel i.v.m. de toekenning of de afwijzing van een VI, en eventueel een voorstel van voorwaarden die moeten opgelegd worden. Als de gedetineerde veroordeeld is voor zedenfeiten wordt er ook advies gegeven over de noodzaak van een behandeling.¹⁵⁰ Binnen 1 maand na ontvangst van dit advies brengt het OM advies uit aan de SUR of de SURB.¹⁵¹

¹⁴⁴ De bespreking van de huidige regeling is gebaseerd op de WER en de WSURB. Zie ook: VANDER BEKEN, T. en VERPOEST, K., *l.c.*, p. 377-380.

¹⁴⁵ Art. 3, art. 11-12 en art. 19 WSURB.

¹⁴⁶ Art. 25, §1-2 WER.

¹⁴⁷ Art. 28, §1 WER.

¹⁴⁸ Art. 47, §1 en art. 48 WER.

¹⁴⁹ Art. 30, §2 en art. 50, §2 WER.

¹⁵⁰ Art. 31-32 WER.

¹⁵¹ De directeur en de veroordeelde krijgen hiervan een afschrift: Art. 33, §1 en art. 51 WER.

Elke veroordeelde die aan de tijdsvoorwaarden voldoet komt dus *d'office* voor de SUR of de SURB. De zaak wordt behandeld op de eerste nuttige zitting van de SUR of de SURB in de gevangenis na ontvangst van het advies van het OM, maximum 2 maand na het advies van de directeur. Het dossier ligt minimum 4 dagen voor de zitting ter inzage van de veroordeelde en zijn of haar raadsman.¹⁵² De zitting vindt plaats achter gesloten deuren, maar de veroordeelde kan een openbare zitting vragen als de VI 3 maal niet toegekend is. Dit kan echter geweigerd worden als dit een gevaar voor de openbare orde, de goede zeden of de nationale veiligheid zou betekenen. Op de zitting worden de veroordeelde en zijn of haar raadsman, het OM en de directeur gehoord. Indien van toepassing wordt het slachtoffer ook gehoord i.v.m. voorwaarden die in zijn of haar belang moeten opgelegd worden.¹⁵³

Na de zitting wordt er een beslissing genomen binnen 7 dagen, eenmaal uitstelbaar voor maximum 2 maand.¹⁵⁴ Als de VI toegekend wordt, worden er standaardvoorwaarden opgelegd: geen nieuwe strafbare feiten plegen, een vaste woonplaats hebben en adreswijzigingen doorgeven aan het OM en de justitieassistent, gevolg geven aan de oproepen van het OM en de justitieassistent. Er kunnen ook bijzondere voorwaarden opgelegd worden.¹⁵⁵ Dit laatste is echter niet verplicht, evenmin als het opleggen van een behandeling bij seksuele delinquenten. Als de VI niet toegekend wordt, wordt er een datum bepaald waarop de directeur opnieuw een advies moet opstellen. Deze datum is maximum 6 maand na het vonnis bij straffen tot 5 jaar, en maximum 1 jaar bij straffen van meer dan 5 jaar.¹⁵⁶

De proeftijd begint op het moment dat de uitspraak uitvoerbaar wordt en duurt tot het einde van de straf, met een minimum van 2 jaar. Bij straffen van meer dan 5 jaar duurt de proeftijd 5 tot 10 jaar, bij levenslang duurt deze 10 jaar.¹⁵⁷ Gedurende de proeftijd moeten de algemene en bijzondere voorwaarden nageleefd worden.¹⁵⁸ Als de voorwaarden niet worden nageleefd (het plegen van een nieuw misdrijf wordt pas als 'niet-naleving' beschouwd als men daarvoor veroordeeld is), of als men een gevaar betekent voor de fysieke of psychische integriteit van derden, kan de VI herroepen, geschorst of herzien worden. Dit gebeurt op vordering van het OM en er is opnieuw een zitting waar de betrokken partijen (ook het slachtoffer, als er voorwaarden werden overtreden die in zijn belang werden opgelegd) gehoord worden voor er

¹⁵² Art. 34 en art. 52 WER.

¹⁵³ Art. 35-36 en art. 53 WER. Over de interpretatie van het begrip 'slachtoffer': zie *infra*.

¹⁵⁴ Art. 37-38 en art. 53, 5de lid-art.54 WER.

¹⁵⁵ Art. 39-41 en art. 55-56 WER. Als zich na de toekenning maar voor de uitvoering een onvoorziene situatie voordoet die niet verenigbaar is met de genomen beslissing, dan kan deze gewijzigd worden: art. 61 WER.

¹⁵⁶ Art. 47 en art. 59 WER.

¹⁵⁷ Art. 71 WER.

¹⁵⁸ Één of meerdere bijzondere voorwaarden kunnen geschrapt of gewijzigd worden, als een aanpassing aan de omstandigheden nodig blijkt te zijn en als ze niet strenger worden. Over deze procedure, zie: art. 63 WER.

een beslissing genomen wordt.¹⁵⁹ In afwachting van de zitting kan het OM de veroordeelde voorlopig aanhouden. In dat geval moet er beslist worden binnen 7 werkdagen na de aanhouding.¹⁶⁰ Herroeping betekent dat men opnieuw opgesloten wordt gedurende een periode die bepaald wordt door de SUR, rekening houdend met het gedeelte van de proefperiode dat goed verlopen is.¹⁶¹ Bij schorsing wordt men gedurende maximum twee maand opgesloten, waarna de SUR of de SURB beslist over herroeping of opheffing van de schorsing.¹⁶² Herziening betekent dat de voorwaarden verstrengd worden of dat er bijkomende voorwaarden worden opgelegd.¹⁶³

Tegen de beslissingen tot toekenning, afwijzing, herroeping en herziening is cassatieberoep mogelijk,¹⁶⁴ beroep ten gronde is niet mogelijk.

Legitimaties van de VI in België

Men kan zich, net als bij de doelen van de gevangenisstraf, afvragen wat de doelen van de VI zijn. Geen misdrijven meer plegen? Werk hebben? Een stabiel leven leiden?¹⁶⁵ De VI kan in ieder geval veel nadelen van de gevangenis beperken. De meeste van deze nadelen worden immers erger naarmate de straf langer duurt. De overbevolking kan verminderd worden,¹⁶⁶ de reïntegratie na het ondergaan van (een deel van) de straf kan verbeterd worden, de nefaste psychosociale gevolgen kunnen beperkt worden, zeker als de gedetineerde de eigen resocialisatie voor een groot deel zelf in handen heeft.¹⁶⁷ Deze legitimaties zijn nog steeds ongeveer dezelfde als toen de VI werd ingevoerd. Sinds eind de jaren 1990 is ook herstel een belangrijk objectief dat wordt beoogd met strafbeperkende maatregelen zoals de VI. Er wordt naar gestreefd om de eventuele relatie tussen dader en slachtoffer(s) te herstellen, en om detentieschade te voorkomen.¹⁶⁸ Recidivebeperking is ook een belangrijk doel van de VI, het wordt als één van de belangrijkste doelen ervan beschouwd.¹⁶⁹

Over het recidivebeperkende effect van de VI zijn er al een massa studies gedaan in verschillende landen. Een belangrijke en omvangrijke studie uit 1975 concludeert dat VI

¹⁵⁹ Voor een gedetailleerde beschrijving van de procedure: art. 68 WER ; Art. 68 Wet 27 december 2006 houdende diverse bepalingen, *B.S.*, 28 december 2006.

¹⁶⁰ Art. 70 WER ; Art. 69 Wet 27 december 2006 houdende diverse bepalingen, *B.S.*, 28 december 2006.

¹⁶¹ Art. 64-65 en art. 68, §5 WER.

¹⁶² Art. 66 WER.

¹⁶³ Art. 67 WER.

¹⁶⁴ Art. 96-97 WER.

¹⁶⁵ KELLENS, G., *o.c.*, p. 274.

¹⁶⁶ BEYENS, K., SNACKEN, S. en ELIAERTS, C., *o.c.*, p. 244.

¹⁶⁷ GOETHALS, J., *o.c.*, p. 244-245.

¹⁶⁸ Zie bv. VERWILGHEN, M., *Het detentieplan van de Minister van Justitie van 31 mei 2000*, n. uitg., p. 80-82.

¹⁶⁹ FAUCHER, P., *l.c.*, 2001, p. 228.

enkel succes heeft als er zeer intensieve begeleiding is, en dit tijdens de duur van de begeleiding. Na afloop van de proefperiode zou de kans op recidive echter even groot zijn als bij personen die hun straf volledig ondergingen.¹⁷⁰ Volgens zo goed als alle andere studies echter, zowel recente als minder recente, vermindert de VI de recidive ten opzichte van andere manieren van invrijheidstelling.¹⁷¹ Voorwaardelijk in vrijheid gestelden recidiveren volgens Belgische cijfers uit de jaren 1970 en 1980 na 10 jaar tot 15% minder dan personen die hun straf volledig hebben ondergaan, en tot 25% minder dan degenen die zonder voorwaarden vervroegd werden vrijgelaten (na 10 jaar recidiveerden toen ongeveer 35% van de VI- gestelden in België).¹⁷² De lagere recidivegraad bij voorwaardelijk in vrijheid gestelden in België kan natuurlijk deels verklaard worden doordat gedetineerden met een laag risico op recidive en goede vooruitzichten op sociale reïntegratie vlugger een VI krijgen. Het is dan maar normaal dat zij minder recidiveren dan degenen die geen VI krijgen. Maar ook al is dit zo, dan nog is de VI nuttig bij deze gedetineerden. Het heeft geen zin om iemand nog langer in de gevangenis te laten verblijven als die persoon niet meer gevaarlijk is voor de maatschappij en erin slaagt om zijn of haar leven een positieve wending te geven – als resocialisatie tenminste één van de strafdoelen is. Het is dus niet echt zo dat de VI mensen kan ‘veranderen’; het is eerder een middel om mensen die al ‘veranderd’ zijn te helpen met hun reïntegratie in de maatschappij.

Er werd niet alleen onderzoek gedaan naar de recidive bij verschillende manieren van invrijheidstelling, maar ook naar de beste predictoren van recidive bij het toekennen van een VI. Oudere onderzoeken uit de VS tonen aan dat er geen enkele indicator is die een ‘zekerheid’ geeft voor het welslagen van een VI, dat er enkel aanwijzingen zijn die een zekere voorspellende waarde hebben.¹⁷³ Volgens recent onderzoek blijken er echter toch verschillende waardevolle predictoren te bestaan: de persoonlijkheid, de mate waarin men slaagt op sociaal vlak (tewerkstelling, stabiliteit van de woonsituatie, ...), de aard van de

¹⁷⁰ LIPTON, D., MARTINSON, R. en WILKS, J., *The Effectiveness of Correctional Treatment. A Survey of Treatment Evaluation Studies*, New York/London, Praeger Publishers, 1975, p. 519-522.

¹⁷¹ GOETHALS, J., MAES, E. en BOGAERTS, S., ‘Statische en dynamische predictoren van V.I.: Een literatuuranalyse’, *l.c.*, p. 120-121 ; DEVLIEGER, L., ‘Vergelijkende studie over de recidive bij de veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens de periode 1960-1964’, *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 42 ; DEVLIEGER, L., ‘Studie over de recidive bij de veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens het jaar 1965’, *l.c.*, p. 10 ; FAUCHER, P., *l.c.*, p. 229 ; KELLENS, G., *o.c.*, 1991, p. 286 ; MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’: <http://nicc.fgov.be/Download.aspx?ID=1236>, p. 8 [23/10/2006].

¹⁷² VANDESTEENE, A., ‘Onderzoek naar de recidive bij veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens het jaar 1967’, *Bull. Best. Strafinr.*, 1978, p. 59 ; VANDESTEENE, A. en D’URSEL, M.C., ‘Verslag van het statistisch onderzoek naar de recidive van in vrijheidgestelde gedetineerden – periode 1970-1980’, *Bull. Best. Strafinr.*, 1983, p. 185.

¹⁷³ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 241.

sociale omgeving, de financiële situatie, en drug- en alcoholmisbruik (zowel vóór detentie als na invrijheidstelling). Ook de duur van het toezicht is belangrijk voor het slagen van de VI.¹⁷⁴ Bij het opstellen van predictoren voor het slagen van de VI moet er dus niet alleen met statische (op het verleden gerichte, onveranderlijke) predictoren rekening worden gehouden; dynamische (op de toekomst gerichte, veranderlijke) predictoren zijn ook van groot belang. Zo kan de kans op slagen door een aangepaste aanpak vergroot worden.¹⁷⁵ Of een intenser toezicht op de VI de recidivekans vermindert is onduidelijk – hetgeen de conclusies van Lipton et al. (1975) tegenspreekt; het leidt in ieder geval wel tot meer herroepingen.¹⁷⁶

Kritieken op de VI in België

Er zijn ook kritieken op de VI die steeds terugkomen, niet alleen in België maar overal waar er een dergelijk stelsel bestaat. De duur van de straf staat niet vast, wat leidt tot onzekerheid en frustratie. Deze rechtsonzekerheid kan zware stress veroorzaken, en teleurstelling bij een weigering. Men spreekt zelfs soms van een ‘VI-psychose’. Daarmee samenhangend stelt men dat de toekenningsinstanties teveel discretionaire macht hebben, wat kan leiden tot rechtsongelijkheid en dus een gevoel van onrechtvaardigheid, bij de gedetineerde maar ook bij anderen. De reclasseringsinstellingen zijn doorgaans overbelast, waardoor de resocialisatie en de controle erop niet goed verloopt. Een kritiek is ook dat er teveel verschillende organen moeten samenwerken en dat het moeilijk is om deze op elkaar af te stemmen. Deze opmerkingen hebben natuurlijk niet veel te maken met de VI op zich, maar eerder met de praktische regeling ervan. Tenslotte zou het (gezag van het) rechterlijke vonnis aangetast worden en daardoor zou de geloofwaardigheid van justitie dalen. De VI kan inderdaad een puur beleidsinstrument tegen de overbevolking worden, hetgeen de grondslagen van de VI natuurlijk geen goed doet.¹⁷⁷

¹⁷⁴ GOETHALS, J., ‘Recidive en (on)welzijn: dynamische predictoren van recidive’ in L. DUPONT en F. HUTSEBAUT (eds.), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber amicorum Tony Peters*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2001, p. 293-299 ; GOETHALS, J., BOGAERTS, S. en MAES, E., ‘Statische en dynamische predictoren van V.I.: Een empirisch onderzoek’ in J. GOETHALS en M. BOUVERNE – DE BIE (eds.), *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding*, Gent, Academia Press, 2000, p. 125-164 ; BOUVERNE-DE BIE, M., CLAEYS, A., VACKIER, N., ROOSE, R., GOETHALS, J., BOGAERTS, S. en MAES, E., *Panopticon*, 2000, p. 374-375.

¹⁷⁵ TUBEX, H., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in Europa’, *Fatik*, 2001, nr. 91, p. 33.

¹⁷⁶ BOUVERNE-DE BIE, M., CLAEYS, A., VACKIER, N., ROOSE, R., GOETHALS, J., BOGAERTS, S. en MAES, E., *l.c.*, p. 374 ; GOETHALS, J., MAES, E. en BOGAERTS, S., ‘Statische en dynamische predictoren van V.I.: Een literatuuranalyse’, *l.c.*, p. 121.

¹⁷⁷ LEMIRE, G., ‘Les enjeux théoriques contemporains de la libération conditionnelle’ in J. PRADEL (ed.), *Prison: sortir avant terme. Techniques judiciaires de réduction de la peine privative de liberté – comparaison des droits et pratiques d’Amérique du Nord, du Japon et de la France*, Paris, Éditions Cujas, 1996, p. 55 ; BLEICHRODT, F.W., *Onder voorwaarde. Een onderzoek naar de voorwaardelijke veroordeling en andere voorwaardelijke modaliteiten*, Deventer, Gouda Quint bv, 1996, p. 194-196.

Een interessante kritiek komt van vele gedetineerden zelf: ze willen ofwel een afschaffing van de VI, ofwel striktere toepassing ervan.¹⁷⁸ De rechtsonzekerheid blijkt dus een belangrijk probleem te zijn. Een vaste VI-datum zou veel stress wegnemen en men zou ernaartoe kunnen werken, wat de reclassering zou bevorderen.¹⁷⁹

Het instituut van de VI ligt dus uit verschillende hoeken onder vuur, zoals we ook zullen vaststellen bij de ontwikkeling ervan.

3.1.2. De voorlopige invrijheidstelling¹⁸⁰

Sinds de WER bestaan er in principe nog maar twee vormen van VLV. Één daarvan, de VLV om gezondheidsredenen,¹⁸¹ past niet binnen het kader van deze scriptie omdat het geen systematische en ook geen volledige wijze van invrijheidstelling is. De andere soort, de VLV met het oog op verwijdering van het grondgebied of met het oog op uitlevering,¹⁸² past hier wel. Ze wordt toegekend door de SUR of de SURB. De tijdsvoorwaarden zijn dezelfde als bij de VI en er worden tegenaanwijzingen nagegaan. Bij straffen tot 3 jaar hebben die betrekking op de mogelijkheden op onderdak, het risico voor de fysieke integriteit van derden of voor het lastigvallen van de slachtoffers, en de mate waarin men zich heeft ingespannen om de Burgerlijke Partijen (BP's) te vergoeden.¹⁸³ Bij straffen van meer dan 3 jaar zijn deze tegenaanwijzingen zo goed als hetzelfde, met dat verschil dat er ook wordt nagegaan of er een risico is op recidive en dat het risico voor de fysieke integriteit van derden niet in rekening gebracht wordt.¹⁸⁴ De procedure tot toekenning lijkt sterk op deze van de VI.

Legitimaties en kritieken

De legitimaties voor deze soort VLV zijn makkelijk af te leiden uit de wet: men ontslaat gedetineerden zonder verblijfsrecht in België uit de gevangenis zodat ze kunnen worden uitgeleverd. De filosofie hierachter kan zijn dat men enerzijds gedetineerden de kans wil geven zich te reïntegreren in hun land van herkomst, en dat men anderzijds de landen van herkomst wil confronteren met hun onderdanen die delicten hebben gepleegd. Op die manier worden deze landen gestimuleerd om zich ook in te spannen in de strijd tegen de criminaliteit.

¹⁷⁸ BEYENS, K., SNACKEN, S. en ELIAERTS, C., *o.c.*, p. 179.

¹⁷⁹ X, 'Gevangen in een systeem?', *De orde van de dag*, 1998, afl. 4, p. 32-36 ; GOETHALS, J., *o.c.*, p. 244-245.

¹⁸⁰ VANDER BEKEN, T. en VERPOEST, K., *l.c.*, p. 377-378 en p. 380.

¹⁸¹ Art. 72-80 WER.

¹⁸² Art. 26 WER.

¹⁸³ Art. 28, §2 WER.

¹⁸⁴ Art. 47, §2 WER.

Deze legitimatie is niet altijd even verdedigbaar, aangezien delinquenten die hier illegaal verblijven misschien wel hun land ontvlucht zijn omwille van schendingen van de mensenrechten. Het is dan de vraag of het verantwoord is om deze delinquenten terug te sturen naar dit land. Anderzijds kon de wetgever het zich moeilijk permitteren om dergelijke bepaling niet in de wet op te nemen, want dit zou al snel tot de kritiek kunnen leiden ‘dat alle buitenlanders hier welkom zijn om misdrijven te komen plegen en nog eens op onze kosten onze gevangenis mogen komen overbevolken ook’.

3.2. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING IN NEDERLAND

In Nederland bestaat er momenteel maar één systeem van vervroegde invrijheidstelling zoals dit begrip in deze scriptie gedefinieerd is: de automatische vervroegde invrijheidstelling zonder voorwaarden (VRV). Dit zwaar gecontesteerde systeem werd in 1986 ingevoerd, trad in 1987 in werking,¹⁸⁵ en blaast inmiddels de laatste adem uit.

Veroordeelden met een straf tot 1 jaar worden in vrijheid gesteld na 6 maanden plus een derde van de nog resterende straf. Deze ‘glijdende schaal’ komt tegemoet aan de kritiek op het oude systeem dat het in de praktijk geen verschil maakte of men tot 9 maanden of tot 13 maanden veroordeeld was; in beide gevallen kon men na 9 maanden vrij komen. Veroordeelden met een straf van meer dan 1 jaar krijgen een VRV na het ondergaan van twee derden van hun straf. In beide gevallen gaat het om het ondergane deel van de onvoorwaardelijke straf. De tijd die men doorgebracht heeft in de gevangenis vóór men veroordeeld was wordt meegerekend.¹⁸⁶ Levenslang gestraften komen niet in aanmerking voor een VRV. Dit leidde tot een groot ‘strafgat’ tussen een levenslange en een maximale tijdelijke straf (20 jaar), want in de praktijk komen deze laatsten dus na iets meer dan 13 jaar vrij. Daarom is een amendement aangenomen waardoor het voor de rechter mogelijk is om een straf van 20 jaar op te leggen zonder mogelijkheid tot VRV; dit verkleint het ‘strafgat’.¹⁸⁷

Twee maand voor de VRV zal gebeuren, verwittigt de gevangenisdirecteur de OM’s die bij de vervolging waren betrokken. De VRV kan uitgesteld of achterwege gelaten worden als de

¹⁸⁵ BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 184-185.

¹⁸⁶ Art. 15 Wetboek van Strafrecht ; X, ‘1B. Herziening van de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *D.D.*, 1987, p. 288-289 ; VEGTER, P.C., ‘Wie beslist over VI?’ in *Systeem in ontwikkeling; liber amicorum G. Knigge*, A. HARTEVELD, D.H. DE JONG EN E. STAMHUIS (eds.), Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2005, p. 517-518.

¹⁸⁷ ELZINGA, H.K., ‘Een geloofwaardige voorwaardelijke invrijheidstelling’ in *Systeem in ontwikkeling; liber amicorum G. Knigge*, A. HARTEVELD, D.H. DE JONG EN E. STAMHUIS (eds.), Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2005, p. 99-100.

veroordeelde verder moet behandeld worden voor een geestesziekte, als deze veroordeeld is voor een feit waarvoor voorlopige hechtenis mogelijk is en dat gepleegd is na aanvang van de straf (dus na de veroordeling), als de veroordeelde 'zich anderszins ernstig heeft misdragen', of gevlucht is of daartoe een poging gedaan heeft. De VRV kan niet uitgesteld of achterwege gelaten worden als dit een gevaar zou betekenen voor de samenleving. In de eerste 3 gevallen is het OM verplicht om minimum 30 dagen voordat de VRV zou plaatsvinden een vordering richten tot het gerechtshof te Arnhem, in het laatste geval is het OM niet verplicht.¹⁸⁸ Het gerechtshof beslist na een openbare zitting, en er staat geen rechtsmiddel open tegen de beslissing.¹⁸⁹ Als de vordering van het OM wordt afgewezen nadat betrokkene al in vrijheid zou moeten zijn, kan deze daarvoor een schadevergoeding krijgen.¹⁹⁰ Vorderingen tot uitstel of achterwege laten van de VRV vinden nauwelijks plaats: tussen 1988 en 2001 werd slechts 81 vorderingen tot uitstel of afstel gedaan.¹⁹¹

Het is dus vrij eenvoudig in Nederland: na twee derden van de straf komt zo goed als iedere gedetineerde automatisch vrij, zonder dat deze aan voorwaarden of toezicht wordt onderworpen en dus zonder dat herroeping mogelijk is. Enkel in uitzonderlijke gevallen kan de VRV uitgesteld of achterwege gelaten worden. De gedetineerde is verplicht om de gevangenis te verlaten, want de VRV kan niet uitgesteld of achterwege gelaten worden op verzoek van de gedetineerde. Het recht om vervroegde invrijheidstelling te weigeren, dat in 1975 was ingevoerd, bestaat sinds 1986 dus niet meer.

Legitimaties van de VRV

De legitimaties voor de VRV 'ontstonden' voor een groot deel in de loop van de geschiedenis van de VI in Nederland. Toch moeten ze hier reeds aangehaald worden. Begin de jaren 1980 werd aan 95% van de veroordeelden die aan de tijdsvoorwaarden voldeden een VI toegekend. Door de veelvuldige toepassing werd een effectieve controle op de naleving van de voorwaarden steeds moeilijker.¹⁹² Op den duur begon men zich vragen te stellen bij het nut van het instituut, ook al omdat dit veel administratieve 'rompslomp' met zich meebracht.¹⁹³

¹⁸⁸ Art. 15a Wetboek van Strafrecht ; X, '1B. Herziening van de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling', *l.c.* ; X, '1a. Richtlijn vordering uitstel of achterwege laten van vervroegde invrijheidstelling bij onttrekking aan detentie, 5 juli 1994 (nr. 445520/94/DJ)', *D.D.*, 1995, p. 159-160.

¹⁸⁹ Art. 15b-c Wetboek van Strafrecht.

¹⁹⁰ Art. 15d Wetboek van Strafrecht.

¹⁹¹ MAES, E. (2004), 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)', *o.c.*, p. 10.

¹⁹² KNIGGE, G., *l.c.*, p. 387.

¹⁹³ VEGTER, P.C., *l.c.*, p. 517-518.

Bovendien wilde men de reclassering ontlasten en de bestuurlijke besluitvorming decentraliseren.¹⁹⁴ Ook Belgische auteurs en de Liga voor de Mensenrechten pleitten voor een standaard vervroegde invrijheidstelling zonder voorwaarden, omdat de beslissingen en de voorwaarden vaak arbitrair zouden zijn, en een sociale handicap voor de veroordeelde zouden betekenen. De reclassering zou er eerder door gehinderd dan bevorderd worden.¹⁹⁵ De Nederlandse reclasseringsinstellingen meldden overtredingen van de voorwaarden trouwens niet meer aan het OM omdat ze vonden dat ze er moesten zijn als dienstverlener voor de in vrijheid gestelden, en niet als controleur.¹⁹⁶

De Memorie van Toelichting van de wet die de VRV invoerde in 1986 verduidelijkte: “(...) dat wij de V.I. niet in die zin willen afschaffen, dat van iedere vervroeging van het tijdstip van invrijheidstelling wordt afgezien. Dit zou gepaard moeten gaan met de zekerheid dat het huidige rechterlijk straftoemingsniveau met één derde wordt verlaagd. Welnu, die zekerheid bestaat geenszins”.¹⁹⁷ Zoals we eerder zagen, was de belangrijkste theoretische grondslag voor de VRV dat de oorspronkelijk opgelegde straf een signaalfunctie had voor de veroordeelde en voor het publiek, maar dat na verloop van tijd andere factoren belangrijker worden.

Kritieken op de VRV

Al voordat de wet was goedgekeurd, werd er felle kritiek op geuit door tegenstanders. Aangezien een deel van de straf gewoonweg niet uitgevoerd werd, zou de geloofwaardigheid van het rechterlijk vonnis en van het strafrecht in het algemeen aangetast worden.¹⁹⁸ VRV bij gedetineerden van wie de reclassering nog niet op punt stond, kon niet worden tegengehouden.¹⁹⁹ Omdat de VRV niet kon herroepen worden, was er geen enkele controle meer op de in vrijheid gesteld gedetineerde.²⁰⁰ De rechtsgrond die in de Memorie van Toelichting werd gegeven – dat in de loop van de straf er andere factoren een rol spelen – werd ook bekritiseerd. De wetgever ging er blijkbaar van uit dat de rechter per definitie een te zware straf oplegt, om het publiek te sussen, hetgeen een twijfelachtig uitgangspunt is. Critici

¹⁹⁴ KNIGGE, G., *l.c.*, p. 385-386.

¹⁹⁵ ELIAERTS, C., ‘De herziening van de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling: op weg naar een “strafuitvoeringsrecht”?’ , *Panopticon*, 1980, p. 192.

¹⁹⁶ BLEICHRODT, F.W., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld’, *l.c.*, p. 1090.

¹⁹⁷ KNIGGE, G., *l.c.*, p. 390.

¹⁹⁸ KNIGGE, G., *l.c.*, p. 389 ; ELZINGA, H.K., *l.c.*, p. 115 ; BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 185.

¹⁹⁹ MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’, *o.c.*, p. 8.

²⁰⁰ BLEICHRODT, F.W., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld’, *l.c.*, p. 1089.

verwachtten ook dat deze regeling tot een *self-fulfilling prophecy* zou leiden: rechters zouden inderdaad te zwaar straffen, ze zouden op de VRV anticiperen en zwaardere straffen opleggen dan ze bedoelen, zodat toch de ‘gewenste straflengte’ verkregen wordt.²⁰¹ Een andere kritiek was dat, als men consequent was, men dan eigenlijk ook een ‘korting’ zou moeten geven op uitgesproken geldboetes.²⁰² Ook de ‘misdragingsgrond’ die het uitstel of achterwege laten van de VRV toelaat, werd bekritiseerd: kan een latere misdraging rechtvaardigen dat de eerder opgelegde straf (die per definitie te zwaar is) toch mag uitgevoerd worden?²⁰³ Tenslotte werd het feit dat de VRV kon uitgesteld of achterwege gelaten worden na een (poging tot) ontvluchting werd bekritiseerd: vluchten is niet strafbaar en heeft te maken met de interne rechtspositie, met de regels binnen de gevangenis. Een vluchtpoging zou daarom geen invloed mogen hebben op de externe rechtspositie.²⁰⁴

In de praktijk blijkt de VRV inderdaad problematisch te zijn. Er is in Nederland een groot gebrek aan begeleiding van veroordeelden na hun detentie, wat deels zou kunnen opgevangen worden door een VI-stelsel. Zo zou de terugkeer in de maatschappij toch een beetje geleidelijk en onder begeleiding van een overheidsdienst verlopen. De reïntegratie van ex-gedetineerden in Nederland loopt momenteel niet van een leien dakje: 57% van de ex-gedetineerden kan niet naar de oude woonsituatie terug en weet op het moment van de VRV nog niet waar ze wel terecht kunnen (10% van de gedetineerden was trouwens dakloos voor ze opgesloten werden). Slechts 20% van de gedetineerden had voor de detentie een job (en die 20% kunnen uiteraard niet vanzelfsprekend terug aan de slag bij hun oude werkgever) en bijna 50% van de gedetineerden heeft schulden. Bovendien gebruikt een heel groot deel van de gedetineerden drugs. Velen zijn laaggeschoold of hebben helemaal geen diploma en hebben er geen idee van hoe ze hun problemen moeten aanpakken, hoe ze aan hun terugkeer in de maatschappij moeten beginnen.²⁰⁵ De straf is na de VRV met andere woorden nog lang niet ‘afgelopen’ en dit kan geen goede invloed hebben op reïntegratie van veroordeelden.

Het effect van de VRV op de recidive ten opzichte van andere manieren van invrijheidstelling kan moeilijk vastgesteld worden, want in Nederland bestaan er maar weinig andere modaliteiten, waarmee de VRV kan worden vergeleken. Toch weten we dat in Nederland meer dan de helft van de in vrijheid gestelde gedetineerden na 2 jaar opnieuw voor een

²⁰¹ KELK, C., ‘Het zwalkende bestaan van de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *D.D.*, 1995, p. 104.

²⁰² KNIGGE, G., *l.c.*, p. 390-391.

²⁰³ *Ibid.*, p. 393.

²⁰⁴ KELK, C., ‘De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep’, *D.D.*, 2004, p. 50.

²⁰⁵ KELK, C., ‘De reclassering van gedetineerden’, *l.c.*, p. 423-424 ; NIEMEIJER, B., *l.c.*, p. 127-128.

misdrijf vervolgd wordt,²⁰⁶ hetgeen vrij veel is. Het is delicaat om recidivecijfers van verschillende landen met elkaar te vergelijken, maar uit buitenlands onderzoek blijkt toch dat automatische vervroegde invrijheidstelling over het algemeen minder recidive kan voorkomen dan vervroegde invrijheidstelling door een individuele beslissing.²⁰⁷

3.3. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING IN CALIFORNIA

Net als in België, bestaan er twee systemen van vervroegde invrijheidstelling in California. Enerzijds is er ‘mandatory release’, waarbij veroordeelden automatisch vervroegd worden vrijgelaten en gedurende een proeftijd aan voorwaarden moeten voldoen (‘parole’), anderzijds is er ‘Three Strikes and You’re Out’ (TSYO), waarbij veroordeelden in bepaalde gevallen door een individuele beslissing vervroegd kunnen worden vrijgelaten.

3.3.1. Mandatory release

Sinds 1976 is er in California door de overheid voor elke categorie van misdrijven een aanbevolen straf bepaald, waarvan kan worden afgeweken bij verzachtende of verzwarende omstandigheden.²⁰⁸ Dit werd geregeld in de ‘determinate sentencing law’ (DSL), zoals er in de VS in die tijd verschillende werden ingevoerd.²⁰⁹ Na 85% van de uitgesproken straf worden veroordeelden automatisch in vrijheid gesteld en onder ‘Correctional Community Supervision’ geplaatst voor de laatste 15% van de straf, als ze zich goed gedragen hebben in de gevangenis. De gevangenisoverheden beslissen dit.²¹⁰ De Parole Boards (PB’s), die tot dan ook steeds konden beslissen over de toekenning van parole, hebben sindsdien deze bevoegdheid niet meer; ze hebben enkel nog een controlebevoegdheid voor deze categorie

²⁰⁶ WARTNA, B.S.J., KALIDIEN, S.N., TOLLENAAR, M. en ESSERS, A.A.M. (2006), ‘Strafrechtelijke recidive van ex-gedetineerden. Uitstroomperiode 1996-2003’: http://www.wodc.nl/images/FS06-6_volledige_tekst_tcml1-130299.pdf, p. 6 [24/04/2007].

²⁰⁷ MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’, *o.c.*, p. 15.

²⁰⁸ VON HIRSCH, A. en HANRAHAN, K., ‘Determinate Penalty Systems in America: An Overview’, *Cr. Del.*, 1981, p. 299.

²⁰⁹ GRISET, P.L., *Determinate sentencing. The Promise and the Reality of Retributive Justice*, Albany, State University of New York Press, 1991, p. 41.

²¹⁰ NORMANDEAU, A., ‘Bilan criminologique de quatre politiques et pratiques pénales américaines contemporaines’, *Rev. sc. crim.*, 1996, p. 333-338 ; MORRIS, N. en TONRY, M., *Between prison and probation. Intermediate Punishments in a Rational Sentencing System*, New York, Oxford University Press, 1990, p. 24 ; NORMANDEAU, A., ‘Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005’, *l.c.*, p. 16-18 en p. 46 ; DARBEDA, P., ‘La libération conditionnelle. Aspects historiques et comparatifs’, *Rev. pénit.*, 2002, p. 419-420.

van gedetineerden.²¹¹ Ze hebben wel nog toekenningsbevoegdheid voor personen die vóór 1976 gestraft werden.²¹² Er worden voorwaarden opgelegd, ongeveer dezelfde als vroeger,²¹³ die moeten nageleefd worden tot het einde van de straf. Bij overtreding van de voorwaarden kan de parole herroepen worden, en moet men terug de gevangenis in voor 1 jaar.²¹⁴ Sinds januari 2007 is er een nieuwe regeling voor niet-gewelddadige gedetineerden, omdat volgens de gouverneur 75% van de gedetineerden een verleden van drugs- en/of alcoholmisbruik heeft. Wie in de gevangenis minstens 6 maanden een behandeling heeft gevolgd tegen drugsverslaving, kan zich na de invrijheidstelling 5 maanden in een residentiële instelling verder intensief laten behandelen. Wie deze behandeling helemaal volgt, wordt direct volledig in vrijheid gesteld na die 5 maanden, zonder parole-toezicht.²¹⁵ De proeftermijn voor deze categorie gedetineerden is dus gereduceerd tot 5 maanden, terwijl de andere gedetineerden tot het einde van hun straf onder toezicht staan.

De parole-voorwaarden worden heel vaak overtreden in California, wat leidt tot een groot aantal herroepingen. Omdat meer dan de helft van de gevangenisbevolking uit ‘technical parole violators’ bestond, die dus geen nieuw misdrijf gepleegd hebben maar de voorwaarden van de parole overtreden hebben,²¹⁶ werd halweg de jaren 1990 een programma opgezet ter verbetering van de rehabilitatie van ex-gedetineerden: het Preventing Parole Failure Program. Het begon op kleine schaal, het bleek succes te hebben en werd in 1998 uitgebreid. Het kreeg ook een nieuwe naam: Preventing Parolee Crime Program (PPCP). Nu wordt het programma toegepast op zo’n 20% van de parolees.²¹⁷ Het PPCP houdt enkele deelprojecten in: er zijn sollicitatietrainingen, er wordt een lijst opgesteld van werkgevers die parolees in dienst willen nemen en er worden workshops gegeven om de interesse in een tewerkstelling te verhogen, er worden trainingen gegeven om met verslaving om te gaan en ervan af te geraken, er worden computercursussen gegeven over taal- en rekenvaardigheden, er wordt opvang voorzien voor dakloze parolees en ze worden begeleid naar zelfstandig wonen.²¹⁸

²¹¹ AUSTIN, J., ‘Prisoner Reentry: Current Trends, Practices, and Issues’, *Cr. Del.*, 2001, p. 327 ; GRISET, P.L., *o.c.*, p. 41.

²¹² X (2007), ‘About BPH’: <http://www.cdc.state.ca.us/DivisionsBoards/BOPH/index.html> [24/04/2007] ; AUSTIN, J., *l.c.*, p. 333.

²¹³ Zie *infra*. De aard van de voorwaarden die werden opgelegd is in de geschiedenis nauwelijks veranderd.

²¹⁴ VON HIRSCH, A. en HANRAHAN, K., *l.c.*, p. 299.

²¹⁵ LEONE, L. (2006), ‘Ex-Offenders Reduce Parole Through Treatment’, *Corrections Today*, vol. 68, nr. 7: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=23811491&site=ehost-live>, p. 1 [27/03/2007].

²¹⁶ WACQUANT, L., *o.c.*, p. 164-165 ; AUSTIN, J., *l.c.*, p. 319.

²¹⁷ ZHANG, S.X., ROBERTS, R.E.L. en CALLANAN, V.J., ‘Preventing Parolees From Returning to Prison Through Community-Based Integration’, *Cr. Del.*, 2006, p. 553 en p. 567.

²¹⁸ *Ibid.*, p. 554-555.

Legitimaties van 'mandatory release'

De automatische invrijheidstelling na 85% van de straf bij goed gedrag, dient ervoor om het leven en werken in de gevangenis enigszins draaglijk te houden en om revoltes te voorkomen. Als elke gedetineerde zijn hele straf zou moeten ondergaan, zou er immers geen enkele motivatie meer zijn om zich goed te gedragen in de gevangenis.²¹⁹

Een ander belangrijk doel is het verkrijgen van meer gelijkheid in de straffen. Bij de invoering van de DSL in 1976 waren de republikeinen en de democraten het zelfs voor één keer eens met elkaar op dat vlak, al hadden ze met de grotere gelijkheid in straffen wel verschillende doelen voor ogen. De democraten wilden vooral de ongelijkheid tussen de straffen en de discriminatie tussen bevolkingsgroepen doen verdwijnen. Voor de gedetineerde zou de stress verminderd worden en zou de motivatie om aan resocialisatieprogramma's deel te nemen stijgen. De republikeinen wilden het geweld en de recidive doen ophouden door misdadigers te straffen; de maatschappij moest worden beschermd door de rustverstoorders zo lang mogelijk onschadelijk te maken. Er was ook kritiek op de soms onverantwoorde vrijlatingen van gevaarlijke individuen. Verwacht werd dat het gedrag in de gevangenis zou verbeteren doordat de gedetineerden meer zekerheid hebben, en dat de geloofwaardigheid van justitie zou verhogen.²²⁰

Kritieken op 'mandatory release'

Al snel werden enkele problemen gesignaleerd i.v.m. de DSL. De verzwarende en verzachtende omstandigheden waren te vaag omschreven, de straffen waren niet coherent (voor sommige relatief lichte misdrijven werd er een zwaardere straf opgelegd dan voor andere, zwaardere misdrijven), er werd enkel bepaald hoe lang de straf moest zijn als er een gevangenisstraf opgelegd werd maar er werd niet bepaald in welke gevallen er een gevangenisstraf moest opgelegd worden, en er werd geen evaluatie gemaakt van de wet zodat men niet wist hoe 'juist' de straffen waren.²²¹

De resultaten van het 'monsterverbond' tussen republikeinen en democraten waren ook niet echt bevredigend. De straffen werden meer gelijk, maar de gemiddelde duur van verblijf in de gevangenis steeg met 35%. Daarmee kregen de republikeinen hun zin, want de misdadigers

²¹⁹ NORMANDEAU, A., 'Chronique de droit comparé. Les sanctions pénales en Amérique: punir autrement... de façon humiliante!', *l.c.*, p. 347.

²²⁰ MOERINGS, M., *l.c.*, 1987, p. 21-22 ; MACKENZIE, D.L., *o.c.*, p. 9-10 ; NORMANDEAU, A., 'Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005', *l.c.*, p. 19 ; GRISET, P.L., *o.c.*, p. 48-50 ; VON HIRSCH, A. en HANRAHAN, K., *l.c.*, p. 290-291.

²²¹ VON HIRSCH, A. en HANRAHAN, K., *l.c.*, p. 300-302.

werden langer geneutraliseerd. Het nadeel was wel dat de gevangenen, ondanks een uitbreiding met duizenden plaatsen (wat veel kosten met zich meebracht), gemiddeld voor 150% tot 170% vol zaten. Er trad geen wijziging op in het gedrag van de gedetineerden. De willekeur die men wilde tegengaan verplaatste zich naar de periode vóór het vonnis, waar steeds meer onderhandeld werd tussen (de advocaten van) verdachte(n) en slachtoffer(s), en waar weinig rechterlijke controle op is. De recidive werd tenslotte niet beperkt; ze werd wel uitgesteld (omdat gedetineerden langer in de gevangenis zaten) maar ze groeide na de vrijlating. Het feit dat de gedetineerde niet meer zelf betrokken werd bij de reclassering en dat er geen contra-indicaties meer werden nagegaan, bleek negatieve effecten te hebben. In California wordt de parole na de invrijheidstelling in meer dan driekwart van gevallen herroepen (omwille van nieuwe feiten of overtreding van de voorwaarden), terwijl dit in staten waar parole nog wordt toegekend door een individuele beslissing ‘slechts’ in ongeveer de helft van de gevallen gebeurt.²²² Het aantal herroepingen wordt ondertussen wel enigszins teruggedrongen door het PPCP,²²³ en de kans op herroeping verkleint naarmate veroordeelden meer programma’s afwerken, maar minder dan de helft van de deelnemers slaagt erin om een project af te ronden.²²⁴ Het PPCP werkt dus maar in beperkte mate.

3.3.2. Three Strikes and You’re Out

‘Three Strikes and You’re Out’ is een term die ontleend is aan het honkbal: ‘drie keer wijd en je bent uit’.²²⁵ De TSYO-wet is in de voorbije jaren één van de meest gecontesteerde geweest in de VS, met ronkende verklaringen van voorstanders en felle kritiek van tegenstanders.

In maart 1994 werd in California TSYO ingevoerd met de Violent Crime Control and Law Enforcement Act,²²⁶ als 2de staat in de VS (Washington had al een wet in die zin in 1993). Ondertussen zijn er al meer dan 20 staten die een wet in die zin aangenomen hebben. De versie in California is één van de strengste en heeft twee krachtlijnen. Voor personen die eender welke ‘felony’ (dat slaat op zo goed als alle misdrijven) plegen en reeds veroordeeld

²²² Tussen 19% en 23% van de gedetineerden beëindigt de proefperiode met succes: NORMANDEAU, A., ‘Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005’, *l.c.*, p. 20 ; LEMIRE, G. en NORMANDEAU, A., *l.c.*, p. 67-71; AUSTIN, J., *l.c.*, p. 329.

²²³ Na 12 maanden blijkt dat de deelnemers van het PPCP voor 8% minder terug in de gevangenis zijn terechtgekomen dan degenen die er niet aan deelnamen (44,8% tegenover 52,8%): ZHANG, S.X., ROBERTS, R.E.L. en CALLANAN, V.J., *l.c.*, p. 562.

²²⁴ ZHANG, S.X., ROBERTS, R.E.L. en CALLANAN, V.J., *l.c.*, p. 559-562.

²²⁵ VERBRUGGEN, F., ‘“Ceci n’est pas une récidive”’: wettelijke herhaling en de tijdsvoorwaarde bij voorwaardelijke invrijheidstelling’, *Fatik*, 2006, nr. 109, p. 21.

²²⁶ X (1994), ‘Three Strikes – The Law’s Text’: <http://www.threestrikes.org/tslaw.html> [03/05/2007] ; GRASBERGER, U., *l.c.*, p. 796-805.

zijn voor een ‘serious felony’ of een ‘violent felony’, wordt de straf voor deze ‘felony’ verdubbeld en moet ze verplicht in de gevangenis doorgebracht worden. Personen die gelijk welke ‘felony’ plegen en reeds veroordeeld zijn voor 2 zware (geweld)misdrijven, krijgen een verplichte gevangenisstraf van minimum 25 jaar tot levenslang. Als de 3de ‘strike’ licht was, kan men vroeger vrijkomen na ten vroegste 80% van de minimumtermijn, maar in de meeste gevallen is er geen mogelijkheid tot vervroegde invrijheidstelling voor het verstrijken van de minimumduur die minstens 25 jaar bedraagt.²²⁷

Onder ‘violent felony’ wordt verstaan: poging tot moord, doodslag, vliegtuigkaping, brandstichting, verkrachting, ontucht op kinderen, ontvoering, gewapende overval, alle delicten waar de doodstraf of levenslange gevangenisstraf op staat, elk misdrijf dat lichamelijk letsel teweegbrengt of waarbij een vuurwapen gebruikt werd. Een ‘serious felony’ is overval, inbraak, onvrijwillige doodslag, aanranding / slagen en verwondingen, alle misdrijven waarbij wapens gebruikt werden, ... Ook de poging tot deze misdrijven wordt als ‘serious felony’ beschouwd, behalve bij slagen en verwondingen en aanranding.²²⁸

Aanvankelijk mocht de rechter geen verzachtende omstandigheden in acht nemen bij degenen die onder TSYO vervolgd worden, maar sinds een beslissing van het Supreme Court van California in 1996, mogen ze toch een mildere straf geven als ze 25 jaar tot levenslang te zwaar vinden voor de 3de ‘strike’.²²⁹

Naast de toekenningsbevoegdheid van parole voor gedetineerden die vóór 1976 gestraft werden, kunnen de PB’s dus ook parole toekennen aan degenen die levenslang met mogelijkheid tot parole gekregen hebben (in veel gevallen van TSYO is dit zo).²³⁰ Hoe de toekenningsprocedure voor vervroegde invrijheidstelling zal verlopen, hoe lang de proeftermijn zal duren en onder welke voorwaarden de parolee zal staan, is nog niet duidelijk. De eerste invrijheidstellingen onder deze wet zullen pas over 12 jaar mogelijk zijn.

²²⁷ STOLZENBERG, L. en D’ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 459 ; SHICHOR, D., ‘Three Strikes as a Public Policy: The Convergence of the New Penology and the McDonaldization of Punishment’, *Cr. Del.*, 1997, p. 471 ; GRASBERGER, U., *l.c.*, p. 797-798 ; ZIMRING, F.E., HAWKINS, G. en KAMIN, S., *Punishment and Democracy. Three Strikes and You’re Out in California*, New York, Oxford University Press, 2001, p. 8-9.

²²⁸ X (1995), ‘“Three strikes” law would reduce felony, cost billions’, *Corrections Today*, vol. 57, nr. 1: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=950222730&site=ehost-live> [27/03/2007] ; REYNOLDS, M. (s.d.), ‘Violent and serious felonies according to California statutes’: <http://www.threestrikes.org/tscrimes.html> [14/04/2007].

²²⁹ X, ‘Introduction’ in D. SHICHOR en D.K. SECHREST (eds.), *Three strikes and you’re out: Vengeance as public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications Inc., 1996, p. xiii ; CLAYTON, S.L. (1996), ‘3 strikes sentencing overturned’, *Corrections Today*, vol. 58, nr. 5: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9608163718&site=ehost-live> [27/03/2007].

²³⁰ X (2007), ‘About BPH’, *o.c.* ; AUSTIN, J., *l.c.*, p. 333.

Legitimaties voor TSYO

Deze wet is in ieder geval niet gestoeld op het resocialisatie-ideaal. Afschrikking lijkt wel een objectief te zijn, hoewel het zeer te betwijfelen valt of dit bereikt kan worden. Zoals we weten, speelt de zwaarte van de straf immers maar een kleine afschrikkende rol en is de pakken straffkans veel belangrijker. Het belangrijkste doel van de maatregel is neutralisering van recidiverende daders. Men baseert zich daarvoor op de vaststelling dat een groot deel van de misdrijven gepleegd wordt door een klein aantal daders. Door deze langer op te sluiten, hoopt men de criminaliteit terug te dringen.²³¹

En inderdaad, sinds de invoering van TSYO is de geregistreerde criminaliteit gedaald. In 1995, een jaar na de invoering van de wet waren de California Crime Index (die de geregistreerde zware misdrijven weergeeft) en de 'petty theft rate' (die de geregistreerde diefstallen van minder dan \$50 weergeeft en waarvoor de TSYO-wet in principe niet geldt omdat dit geen 'felony' is) gedaald met respectievelijk 15% en 7%.²³² Andere cijfers geven aan dat de criminaliteit tussen 1993 en 1998 daalde met 32,7%, een grotere daling dan in de rest van de VS. Men berekende dat daarmee \$5 tot 15 miljard werd bespaard aan sociale kost. Bovendien is de gevangenispopulatie minder gestegen dan in de jaren vóór 1994, omdat de meest gevaarlijke criminelen achter de tralies zouden zitten of verhuisd zijn naar meer 'crime-tolerant locales', en de minder gevaarlijke criminelen zouden afgeschrikt zijn.²³³

Over het algemeen zouden de kosten die TSYO met zich meebracht veel lager zijn dan de kosten die men bespaart door de vele criminaliteit die zou voorkomen worden.²³⁴ TSYO is 'winstgevend'.

Nog meer dan in het geval van de DSL, was één van de legitimaties ook dat er in de politiek een overweldigende meerderheid voor TSYO te vinden was, en dat het grootste deel van de bevolking zo'n wet wilde. De wet werd aangenomen met 85% van de stemmen, en in een referendum in november 1994 stemde ook 72% van de kiezers voor de wet.²³⁵

Kritieken op TSYO

De kritieken op TSYO zijn deels gebaseerd op dezelfde vaststellingen als deze waarop de voorstanders zich beroepen. De criminaliteit daalde wel, maar dat was al zo voordat TSYO

²³¹ GRASBERGER, U., *l.c.*, p. 796-800.

²³² STOLZENBERG, L. en D'ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 461-462.

²³³ REYNOLDS, M. (2006), 'Three Strikes – Index Page': <http://www.threestrikes.org/> [24/04/2006] ; ZIMRING, F.E., HAWKINS, G. en KAMIN, S., *o.c.*, p. 86-89.

²³⁴ SANDOVAL, J. (1996), 'Three strikes is good criminal justice policy', *Corrections Today*, vol. 58, nr. 4: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9608130981&site=ehost-live> [27/03/2007].

²³⁵ WACQUANT, L., *o.c.*, p. 178.

werd ingevoerd, en de daling was niet groter dan men zou verwachten op basis van de trend die bezig was.²³⁶ Natuurlijk kon TSYO wel een effect hebben in die zin dat de criminaliteit daardoor niet terug beginnen stijgen is, maar dit effect kan niet objectief vastgesteld worden. Er werden andere verklaringen gegeven voor de daling van de criminaliteit, zoals een daling van de werkloosheid met 2% op 2 jaar tijd of een sterke daling van het relatieve aantal jonge mannen in de bevolking – een categorie van de bevolking die meer misdrijven pleegt dan wie ook.²³⁷ Ook het feit dat California al langer strenge wetten had voor recidivisten en zware misdrijven²³⁸ kon verklaren dat de criminaliteit niet nog meer daalde door TSYO.²³⁹ Eigenlijk kan TSYO helemaal nog geen effect hebben op de criminaliteit door selectieve neutralisering, want de daders die na 1994 werden veroordeeld zouden sowieso opgesloten zijn, ook zonder TSYO. Het effect door neutralisering kan pas gemeten worden nadat de daders onder de oude wetgeving zouden zijn vrijgekomen,²⁴⁰ en dan nog met heel wat methodologische problemen. Dat er ‘gerichter’ gestraft werd, werd in ieder geval niet aangetoond door de cijfers, want het relatieve aandeel gedetineerden die onder TSYO waren veroordeeld steeg niet.²⁴¹

Critici stellen dat TSYO nooit een effect zal kunnen hebben op het criminaliteitscijfer, en beroepen zich daarvoor op studies van criminele carrières. Daaruit blijkt dat deze meestal beëindigd worden op een bepaalde leeftijd, en bij de veroordeling voor het 3de misdrijf loopt ze meestal reeds op haar einde. De meeste (veroordeelde) daders zijn gemiddeld dus vrij jong, en het heeft weinig invloed op de criminaliteit om recidivisten op het einde van hun criminele carrière nog lang op te sluiten.²⁴²

Ook de metingen en de interpretatie van de publieke opinie werden bekritiseerd. De vraag die aan de bevolking werd gesteld was vrij simpel geformuleerd; ze klonk ongeveer als ‘moeten criminelen die al 2 kansen verspeeld hebben levenslang worden opgesloten?’ en er antwoordde inderdaad een overweldigende meerderheid ‘ja’. Een nauwkeuriger vraagstelling leidde echter tot heel andere antwoorden en gaf een ander beeld dan hetgeen hierboven werd

²³⁶ AUSTIN, J., CLARK, J., HARDYMAN, P. en HENRY, D.A. (1999), ‘The impact of “Three Strikes and You’re Out”’ *Pun. Soc.*, vol. 1, nr. 2: <http://pun.sagepub.com/cgi/reprint/1/2/131>, p. 155-158 [07/05/2007]; ZIMRING, F.E., HAWKINS, G. en KAMIN, S., *o.c.*, p. 86-89; STOLZENBERG, L. en D’ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 462-464.

²³⁷ MAUER, M. (1996), ‘Three strikes policy is just a quick-fix solution’, *Corrections Today*, vol. 58, nr. 4: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9608130982&site=ehost-live> [27/03/2007].

²³⁸ Zie *infra*. Er bestonden al verschillende wetten die voorzagen dat recidivisten langer uit de maatschappij werden verwijderd.

²³⁹ CHEATWOOD, D., ‘The Life-Without-Parole Sanction: Its Current Status and Research Agenda’, *Cr. Del.*, 1988, p. 43-45; STOLZENBERG, L. en D’ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 465-466.

²⁴⁰ AUSTIN, J., CLARK, J., HARDYMAN, P. en HENRY, D.A., *l.c.*, p. 134; MAUER, M., ‘Three strikes policy is just a quick-fix solution’, *l.c.*

²⁴¹ ZIMRING, F.E., HAWKINS, G. en KAMIN, S., *o.c.*, p. 92-94 en p. 104.

²⁴² STOLZENBERG, L. en D’ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 466.

geschetst: als er voor specifieke misdrijven gevraagd werd of iemand levenslang moet krijgen omdat het al de 3de keer was, was minder dan de helft voorstander van levenslang. Bovendien was 95,3% van de respondenten bereid om één of andere omstandigheid in acht te nemen die een uitzondering toelaat op de regel, en om dus geen levenslang te geven.²⁴³

Verder kwam er kritiek op het toepassingsveld van de wet. TSYO was bedoeld om het aantal gewelddelicten terug te dringen, maar in de praktijk blijkt dat meer dan de helft van de veroordelingen op basis van deze wet veroordelingen zijn voor niet-gewelddadige delicten.²⁴⁴

De wet pakt m.a.w. een andere soort delinquenten aan dan waarvoor hij bedoeld is.

Tenslotte heeft TSYO al tot sommige disproportionele straffen geleid. In de beruchte zaak van de 'pizza-snatcher' kreeg een man die vanop zijn bromfiets een stuk pizza had gestolen uit de handen van een groep jongeren een straf van 25 jaar tot levenslang omdat hij al twee vroegere veroordelingen had gekregen voor een ernstig misdrijf.²⁴⁵ Deze straf werd later echter verminderd en in 1999 werd de man vrijgelaten. Maar er bestaan nog voorbeelden van disproportionele straffen: 25 jaar tot levenslang voor de diefstal van 2 jeansbroeken, en 30 jaar tot levenslang voor een man die een videorecorder en een muntcollectie had gestolen.²⁴⁶

Besluit

Momenteel zien de 3 systemen van vervroegde invrijheidstelling er zeer verschillend uit in België, Nederland en California. Het Belgische systeem, waarbij veroordeelden door een individuele beslissing vervroegd in vrijheid worden gesteld, is het minst strenge. Veroordeelden komen vrij vroeg in aanmerking voor VI of VLV: na een derde of twee derden van de straf. Dat betekent echter niet dat iedereen na deze termijn daadwerkelijk vrijgelaten wordt. De mogelijkheid bestaat, maar het komt niet vaak voor dat een veroordeelde direct in vrijheid wordt gesteld van zodra de tijdsvoorwaarde is vervuld. Vaak wordt de beslissing uitgesteld of wordt het voorstel afgewezen.²⁴⁷ Voordelen van de VI-regeling zijn dat individualisering van de strafuitvoering mogelijk is en dat ongeveer algemeen aanvaard is dat de VI-gestelden minder recidiveren dan alle andere ex-gedetineerden. Sinds enkele jaren

²⁴³ APPLGATE, B.K., CULLEN, F.T., TURNER, M.G. en SUNDT, J.L., 'Assessing Public Support for Three-Strikes-and-You're-Out Laws: Global versus Specific Attitudes', *Cr. Del.*, 1996, p. 525-528.

²⁴⁴ NORMANDEAU, A., 'Chronique de droit comparé. Les sanctions pénales en Amérique: punir autrement... de façon humiliante!', *l.c.*, p. 343-344.

²⁴⁵ NORMANDEAU, A., 'Chronique de droit comparé. Les sanctions pénales en Amérique: punir autrement... de façon humiliante!', *l.c.*, p. 343 ; STOLZENBERG, L. en D'ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 458.

²⁴⁶ SHICHOR, D., *l.c.*, p. 483.

²⁴⁷ Gedurende mijn stage bij de CVI gebeurde het geen enkele keer dat een veroordeelde direct werd vrijgelaten vanaf er aan de tijdsvoorwaarde was voldaan.

wordt met de VI ook in belangrijke mate herstel nagestreefd, in verschillende betekenissen. Het grootste nadeel is echter dat het moment van invrijheidstelling niet vastligt, wat tot allerlei problemen leidt. Ook op de controle op de naleving van de voorwaarden komt er soms kritiek.

De VRV in Nederland is strenger dan in België wat de toelaatbaarheidstermijn voor primair veroordeelden betreft. (Bijna) elke gedetineerde wordt na twee derden van de straf in vrijheid gesteld en er worden geen voorwaarden opgelegd. In dat opzicht is Nederland dus minder streng dan België. Het grote voordeel is dat het tijdstip van invrijheidstelling zo goed als vast ligt, en dat dit voor iedereen gelijk is. Maar er zijn ook nadelen: de veroordeelde heeft geen enkele motivatie om de reïntegratie voor te bereiden, wat de reclassering niet ten goede komt. Belangrijke kritieken zijn ook dat de VRV niet kan worden tegengehouden als de reclassering nog niet in orde is, en dat de rechters gewoon langere straffen zullen uitspreken om te anticiperen op de VRV.

California tenslotte heeft een heel streng systeem van vervroegde invrijheidstelling, zowel m.b.t. de toelaatbaarheidstermijn (85% van de straf of, in geval van TYSO, de minimumtermijn van minstens 25 jaar) als wat betreft de voorwaarden en de controle erop. Voor zover veroordeelden niet onder TSYO zijn veroordeeld, gebeurt de invrijheidstelling net als in Nederland automatisch. Het voordeel hiervan is opnieuw dat de regeling voor iedereen gelijk is. De DSL ligt echter ook zwaar onder vuur, omdat de straffen veel langer geworden zijn en de gevangenissen meer overbevolkt, en er is nog meer recidive na de invrijheidstelling dan voorheen. Wie wel onder de TSYO-wet veroordeeld is, komt in aanmerking voor parole na het verstrijken van de minimumtermijn. Deze is minstens 25 jaar, maar kan ook langer zijn als de 3de 'strike' een zwaar delict was. In dat geval zal parole worden toegekend door een individuele beslissing. Over TSYO is er al heel wat te doen geweest: voorstanders stellen dat het publiek nu eenmaal zo'n strenge wet wil, dat de criminaliteit drastisch daalt door de neutralisering van gevaarlijke daders, en dat de regeling afschrikkend is. Volgens tegenstanders wil het publiek helemaal geen wet die zo weinig nuance toelaat, is de daling van de criminaliteit niet aan TSYO te wijten maar aan andere factoren, pakt de wet de verkeerde daders aan (meestal niet-gewelddadige), en zijn de straffen onredelijk.

Hoofdstuk 4

DE ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING EN DE VERDERE ONTWIKKELING VAN DE 3 SYSTEMEN

Inleiding

Hierboven werd de huidige stand van zaken van 3 verschillende systemen van vervroegde invrijheidstelling besproken. Deze hebben sinds hun ontstaan grote veranderingen ondergaan, om verschillende redenen. Soms vertoonden hun ontwikkelingen parallellen, op andere momenten verschilden ze sterk van elkaar. We zullen vaststellen dat niet alles even doordacht gebeurd is en dat sommige wijzigingen een *ad hoc* antwoord waren op acute problemen. Het is heel leerrijk om deze evolutie eens van dichterbij te bekijken.

Dit korte historische overzicht is ingedeeld in vier periodes. Eerst wordt er kort een beeld geschetst van de voorgeschiedenis van de vervroegde invrijheidstelling. Daarna worden de verschillende systemen beschreven vanaf hun ontstaan (eind 19de- begin 20ste eeuw) tot het einde van de jaren 1920. In die periode ontstonden de systemen van vervroegde invrijheidstelling en evolueerden ze een klein beetje, zonder dat de grondslagen en de basisprincipes echter veranderden. Deze grondslagen en basisprincipes van de 3 systemen kwamen grotendeels overeen. Vervolgens wordt de periode van eind de jaren 1920 tot eind de jaren 1980 besproken. In die periode ondergingen de systemen grote veranderingen en groeiden ze uit elkaar. Het denken over criminaliteit veranderde in die periodes ook grondig. Tenslotte wordt de periode van begin de jaren 1990 tot nu besproken, waarin er alweer belangrijke wijzigingen plaatsvonden. We zullen vaststellen dat het Belgische en het Nederlandse systeem weer wat naar elkaar toegroeien, en dat het systeem van vervroegde invrijheidstelling in California nog weinig met deze twee Europese wetgevingen gemeen heeft.

4.1. DE VOORGESCHIEDENIS VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

4.1.1. Ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk (VK)

De vervroegde invrijheidstelling, die vanaf het begin aan voorwaarden verbonden was, werd oorspronkelijk ingevoerd om vooral praktische redenen. In het VK was de transportatiestraf naar de VS namelijk heel populair, tot de VS vanaf 1776 deze criminelen niet langer wilde binnenlaten. Het VK kon de grote hoeveelheid veroordeelden niet herbergen en transporteerde hen daarom naar Australië. In Australië was er echter niet veel werk en om de veroordeelden kalm te houden kregen sommigen ‘conditional pardon’: ze kregen de volledige vrijheid, op voorwaarde dat ze in de kolonie bleven en een stuk land bebouwden. In de loop der jaren werden er enkele regels geformuleerd, onder andere over het moment waarop bij de gouverneur een ‘ticket of leave’ (TOL) kon worden aangevraagd. Dat was een verlofpas dat toegang gaf tot een stadium tussen de straf met dwangarbeid en de volledige vrijheid. In dit tussenstadium stond de veroordeelde wel nog steeds onder toezicht van de gouverneur. Na verloop van tijd moest zo’n TOL steeds voorafgaan aan ‘conditional pardon’.²⁴⁸

In 1840 werd dit systeem afgeschaft en vervangen door een progressief stelsel in de transportatiestraf, met 5 trappen waaraan steeds meer vrijheid was verbonden. De VI kwam voor in de 3de en de 4de fase van de straf: eerst mochten veroordeelden – na goedkeuring van het gouvernement en mits maandelijkse melding – gaan werken bij bepaalde werknemers en een deel van het verdiende geld zelf beheren, later mochten ze zich met een TOL vrij bewegen binnen een bepaald gebied, als ze zich jaarlijks meldden. In de praktijk kwamen velen echter niet tot de 3de fase, want er was niet genoeg werk.²⁴⁹

Men probeerde dit op te vangen met een nieuw getrappt systeem in 3 fasen, het ‘probation system’,²⁵⁰ maar uiteindelijk werd de transportatiestraf niet meer uitgevoerd. Dit was alweer uit praktische overwegingen: in Australië waren er goudmijnen ontdekt, en men vreesde dat het plegen van misdrijven zou aangemoedigd worden door misdadigers naar daar te sturen. Het werd namelijk voordelig voor degenen die de overtocht niet konden betalen om een misdrijf te plegen: men kreeg gratis vervoer. Volgens een regeling van 1853 werden veroordeelden in de 3de fase van hun straf in het VK vrijgelaten met een verlofpas die ten

²⁴⁸ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 55-61.

²⁴⁹ *Ibid.*, p. 61-63.

²⁵⁰ *Ibid.*, p. 64-65.

allen tijde kon worden ingetrokken. De ‘VI’ werd veelvuldig toegepast omdat men geen blijf wist met alle tot een (niet uitvoerbare) transportatiestraf veroordeelden, hetgeen aanvankelijk tot een grote angst leidde bij de andere burgers. Toen de transportatiestraf in 1857 helemaal afgeschaft werd, werd de VI in de Engelse wetgeving opgenomen als een normaal onderdeel van de straf.²⁵¹

Het is dus niet zo dat de eerste versie van de VI werd ingevoerd op grond van theoretische of filosofische overwegingen. De grondslagen van de VI werden later ‘toegevoegd’, toen men dit instituut in andere landen invoerde en dit moest legitimeren. Natuurlijk was de tijdsgeest (eind 19de eeuw, opkomst en bloei van het sociaal verweer) wel gunstig voor de invoering van een instituut dat het begin inluidde van de individualisering van de straf.²⁵²

4.1.2. De eerste stappen in België, Nederland en de VS

Naar het voorbeeld van de ontwikkeling van de VI in het VK, kwamen er ook in de 3 staten die in deze scriptie besproken worden discussies over de VI op gang.

Reeds in 1831 was in België de voorwaardelijke genade ingevoerd. Bij goed gedrag in de gevangenis kon men na een derde van de straf, of na 7 jaar in geval van levenslange straf, een verzoek tot voorwaardelijke genade indienen. Er was geen controle voorzien bij vrijlating, maar men moest beloven dat men zich goed zou gedragen en als er werd vastgesteld dat dit niet langer het geval was, kon de genade wel geheel of gedeeltelijk ingetrokken worden.²⁵³

Onder invloed van de tijdsgeest, de aanbevelingen van Prins en het voorbeeld van Engeland en Ierland, gingen er steeds meer stemmen op voor de invoering van een echte individualisering van de straf. De VI zou goed gedrag in de gevangenis bevorderen en een betere controle op ex-gedetineerden mogelijk maken.²⁵⁴ Ducpétiaux had in 1852 al gewezen op de voordelen die VI zou hebben op de reïntegratie van de gedetineerden.²⁵⁵ Ook zou het risico op recidive beperkt worden.²⁵⁶ De voorwaardelijke genade werd bekritiseerd omdat voorwaarden verbinden aan de genade afbreuk deed aan dat hoge instituut, er was nood aan

²⁵¹ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 66-73.

²⁵² VAN DEN WYNGAERT, C., *o.c.*, p. 24-27.

²⁵³ MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’: *o.c.*, p. 1 ; KELLENS, G., ‘Croit-on encore au traitement des délinquants et à la resocialisation? Les idées en Belgique et ailleurs’, *l.c.*, p. 40.

²⁵⁴ MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’, *o.c.*, p. 2-3.

²⁵⁵ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 116.

²⁵⁶ HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 60-61.

een nieuwe regeling. Het systeem zoals het toen functioneerde kon tenslotte geen halt toeroepen aan de stijgende criminaliteit in deze periode.²⁵⁷

Nederland had vóór de invoering van de VI geen systematische wijzen van vervroegde invrijheidstelling. De beleidsmakers beperkten zich tot het bijwonen van enkele internationale congressen in de jaren 1870, waar ze inspiratie opdeden over verschillende wijzen van tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf. Vooral het Ierse systeem en het Engelse systeem, waar de gevangenisstraf gefaseerd tenuitvoer werd gelegd, won aanhang in andere landen.²⁵⁸

In de VS bestonden er al sinds het begin van de 19de eeuw manieren om vroeger vrij te komen. In New York werd in 1817 de eerste zgn. ‘good time law’ goedgekeurd, die inhield dat veroordeelden door goed gedrag punten konden verdienen, waarop het bestuur van de gevangenis kon beslissen om deze vroeger vrij te laten.²⁵⁹ Andere staten namen in de daaropvolgende jaren ook ‘good time laws’ aan. Op basis van deze wetten konden veroordeelden naast vervroegde invrijheidstelling ook faciliteiten in de cel verdienen, of een grotere cel, of recht op deelname aan gemeenschappelijke activiteiten.²⁶⁰ Later, in 1867, werd in Michigan de eerste ‘indeterminate sentencing law’ (ISL) aangenomen. Deze voerde de onbepaalde straf in.²⁶¹ De gedetineerde kon zelf invloed uitoefenen op de duur van de gevangenisstraf. Voor elke soort misdrijf werd er een maximumstraf en soms een minimumstraf vastgelegd. De rechter bepaalde bij de veroordeling tot een gevangenisstraf dus de maximumduur en in voorkomend geval de minimumduur.²⁶² Daartussen zat vaak heel veel verschil, bijvoorbeeld 0 tot 10 jaar of 5 jaar tot levenslang.²⁶³

De VI werd in de VS voor het eerst ingevoerd in New York, met een wet uit 1869 die de ‘reformatiegevangenis’ in Elmira oprichtte. De Elmira Reformatory werd geopend in 1876.²⁶⁴ Het was een gevangenis waar men ‘graden’ kon verdienen naarmate men zich verbeterd had, en men kon ook vroeger vrijkomen onder voorwaarden.²⁶⁵ Om parole te kunnen krijgen, moest de veroordeelde “*give the board of managers good reason to believe that he will, if so released, become a law-abiding citizen*”.²⁶⁶ De voorwaarden die moesten worden nageleefd bij parole waren: werken, liefst het werk dat men in de Reformatory geleerd had, gedurende 6

²⁵⁷ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 117-118.

²⁵⁸ BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 177-178 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 68-73.

²⁵⁹ ALLEN, H.E. en SIMONSEN, C.E., *Corrections in America. An introduction*, Beverly Hills, Glencoe Press, 1975, p. 164-165.

²⁶⁰ MOERINGS, M., *l.c.*, p. 21.

²⁶¹ ALLEN, H.E. en SIMONSEN, C.E., *o.c.*, p. 165.

²⁶² DAEMS, T., ‘Massale opsluiting in de Verenigde Staten van Amerika’, *Fatik*, 2002, nr. 95, p. 18-19.

²⁶³ GRISET, P.L., *o.c.*, p. 47.

²⁶⁴ BURNS, H., *Corrections. Organization and administration*, St. Paul, West Publishing co., 1975, p. 278.

²⁶⁵ ALLEN, H.E. en SIMONSEN, C.E., *o.c.*, p. 165.

²⁶⁶ ALLEN, F.C., *Hand book of the New York reformatory at Elmira*, The Summary Press, 1906, p. 8-9.

maand bij dezelfde werkgever en enkel van werkgever veranderen mits toestemming, eerlijk zijn en geen misdrijven plegen, niet omgaan met mensen met een slechte reputatie, en geen alcohol gebruiken. Elke maand moest de parolee een door een supervisor ondertekend rapport bezorgen aan de General Superintendent (het hoofd van de Reformatory), over het verloop van de parole en over de naleving van de voorwaarden. Als de parole goed verliep, werd de parolee normaal gezien na 6 maand volledig in vrijheid gesteld.²⁶⁷ De oprichting van de Elmira Reformatory gebeurde in een tijd van de ‘nieuwe penologie’ van het sociaal verweer en de doelen en voorwaarden moeten dan ook in deze tijdsgeest gezien worden. De straf werd in Elmira echt individueel voltrokken, er werd zelfs individueel les gegeven.²⁶⁸

4.2. INVOERING VAN DE VI: DE EERSTE VERSIES

De VI werd in België, Nederland en California in dezelfde periode ingevoerd; tussen de eerste (Nederland) en de laatste (California) zat er slechts 15 jaar tijd. Deze eerste systemen van vervroegde invrijheidstelling voorzagen steeds voorwaarden.

4.2.1. De eerste versie van de VI in België

Op 31 mei 1888 werd de beruchte ‘wet Le Jeune’²⁶⁹ goedgekeurd. Hij voerde de voorwaardelijke veroordeling en de VI in. De wet was aan een ijtempo door het parlement gejaagd. Het luik over de VI was door Minister Le Jeune in het parlement ingediend op 23 maart, er was geen voorbereidende studie gemaakt, en iets meer dan 2 maand later waren alle besprekingen afgerond en was de wet goedgekeurd. “*Je ne veux pas dire mal des commissions* (de voorbereidende commissies, B.V.); *mais il y a des lois qui peuvent être préparées sans le concours de commissions. (...) on y gagne du temps*”, legde hij uit.²⁷⁰ Blijkbaar moest er tijd worden gewonnen. Het is bekend dat Le Jeune in 1882, toen hij nog advocaat was, één van de gebroeders Peltzer had verdedigd in een zaak van passionele moord. Ze verloren de zaak en de broers werden veroordeeld tot de doodstraf, die omgezet werd in levenslange opsluiting. Le Jeune zou plannen gekoesterd hebben om, als hij Minister zou worden, ervoor te zorgen dat Peltzer, die uit de hoogste lagen van de burgerij afkomstig was,

²⁶⁷ ALLEN, F.C., *o.c.*, p. 9.

²⁶⁸ BURNS, H., *o.c.*, p. 141-143.

²⁶⁹ Wet 31 mei 1888 waarbij voorwaardelijke invrijheidstelling en voorwaardelijke veroordeling in het strafrecht worden ingevoerd, *B.S.*, 3 juni 1888.

²⁷⁰ CHRISTIAENSEN, S., ‘De zaak Falleur & Co: de opmerkelijke aanleiding tot de “wet Lejeune”’, *Panopticon*, 1997, p. 509-510.

in vrijheid te stellen na 10 jaar.²⁷¹ De belangrijkste reden waarom men tijd moest winnen was dat de populariteit van de regering zakte na de arbeidersopstanden in 1886. Toen waren er veel opstandelingen opgesloten en de regering werd nu door de arbeidersbeweging onder druk gezet om ‘iets’ te doen met al deze veroordeelden. De Koning was gekant tegen een collectieve gratie en dit zou er trouwens toe leiden dat men helemaal geen greep meer had op de grote groep veroordeelden. Daarom werd er iets ‘milders’ uitgevonden, of liever, overgenomen uit andere landen.²⁷² Ondanks de grote haast die men maakte met de invoering van de VI, is de wet toch vrij grondig besproken en geamendeerd in het parlement.²⁷³

Deze VI-regeling was één van de minst strenge in vergelijking met de rest van de wereld.²⁷⁴ Veroordeelden kwamen al in aanmerking voor VI na een derde van de straf, met een minimum van 3 maanden. Bij recidivisten was dit twee derde en minimum 6 maanden. Ook levenslang gestraften kwamen in aanmerking voor VI, na 10 jaar of 14 jaar (bij recidive) in de gevangenis te hebben doorgebracht.²⁷⁵ Dit waren eigenlijk de enige wettelijk vastgelegde voorwaarden waaraan men moest voldoen om een VI te kunnen krijgen.

De Minister nam alle beslissingen en bepaalde de voorwaarden, na het voorstel en het advies van het gevangenisbestuur, en na advies van het OM dat de vervolging had uitgeoefend en van de procureur-generaal van het rechtsgebied waarin de gevangene zich bevond. Het gevangenisbestuur kon ten behoeve van haar advies inlichtingen inwinnen bij de ‘comités de patronage’ (de reclasseringsinstellingen), maar dit was niet verplicht. Deze comités hadden de taak om ex-gedetineerden bij te staan bij hun zoektocht naar woonst en werk. Zoals in de meeste landen, was VI een gunst: gedetineerden konden pas voorwaardelijk vrijkomen als het gevangenisbestuur dit wenselijk achtte en een voorstel deed, en dan moest dit nog goedgekeurd worden door de Minister.

De proeftijd was aanvankelijk het dubbele van de nog te ondergane straf op het moment van de toekenning van de VI. Dit leidde er soms toe dat de proeftijd zeer kort was. Later, in 1923, werd dan ook bepaald dat de proeftijd minimum 2 jaar moest zijn, en minimum 5 jaar als men in de 5 jaar voorafgaand aan de veroordeling al eens veroordeeld was tot 2 maand of meer.²⁷⁶ Tijdens deze proeftijd was herroeping mogelijk bij slecht gedrag, bij overtreding van de

²⁷¹ CHRISTIAENSEN, S., *l.c.*, p. 508.

²⁷² *Ibid.*, p. 511-523.

²⁷³ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 119-121.

²⁷⁴ De bespreking van de wet is gebaseerd op de Wet 31 mei 1888 waarbij voorwaardelijke invrijheidstelling en voorwaardelijke veroordeling in het strafrecht worden ingevoerd, *B.S.*, 3 juni 1888. Zie ook: PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 123-125 en 536-538.

²⁷⁵ De veroordeling tot levenslang van de gebroeders Peltzer heeft op deze termijn misschien een invloed gehad, gezien het plan dat Le Jeune had om hen vrij te laten na... 10 jaar.

²⁷⁶ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 123-125.

voorwaarden, en bij veroordeling voor een nieuwe misdaad of wanbedrijf (ook als dit na het verstrijken van de proeftijd werd vastgesteld). Indien nodig kon het OM voorlopige aanhouding bevelen, waarvan het de Minister onverwijld in kennis moest stellen. Deze nam dan een beslissing over de herroeping (maar er was geen termijn voorzien waarbinnen dit moest gebeuren). Bij herroeping werd de veroordeelde terug opgesloten gedurende de straftijd die nog moest worden ondergaan bij de invrijheidstelling. Als de VI tijdens de proeftijd niet herroepen was geworden, werd de veroordeelde definitief in vrijheid gesteld.

In de jaren na 1888 werden er enkele wijzigingen ter verfijning aangebracht aan de wet. De grote lijnen bleven echter dezelfde. In het reglement van 17 januari 1921 werd de procedure voor het verlenen van de VI verder uitgewerkt en werden er nog enkele bijkomende criteria opgenomen waarmee het gevangenisbestuur rekening kon houden voor haar advies: het vroegere gedrag, het gedrag tijdens detentie (dat door de bewakers in een boekje moest opgetekend worden), en de bestaansmiddelen die men zou hebben bij vrijlating. De vorm en inhoud van de verlofpas werden ook vastgelegd. Tenslotte werd bepaald dat het OM en de plaatselijke overheden toezicht moesten houden op de in vrijheid gestelde.²⁷⁷

4.2.2. De eerste versie van de VI in Nederland

Nederland inspireerde zich op de inzichten die werden opgedaan op de verschillende congressen, toen het in 1886 de VI invoerde.²⁷⁸ Het betrof een bevoegdheid van de Minister. Veroordeelden kwamen in aanmerking voor VI indien driekwart van de opgelegde straf (met een minimum van 3 jaar) was ondergaan. De tijd die in voorlopige hechtenis was doorgebracht werd niet meegerekend, het ging om de ondergane ‘werkelijke straftijd’.²⁷⁹

De procedures met betrekking tot VI werden vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht en de Reclaseringsregeling. De VI was aanvankelijk een gunst en zeker geen recht. Het was vreemd genoeg geen gunst die men kreeg als men erom vroeg, maar een gunst die men ‘moest ondergaan’. Tot aan de wet van 1975 kon de VI immers niet geweigerd worden door de veroordeelde.²⁸⁰ Goed gedrag tijdens de detentie was geen voorwaarde om een VI te kunnen krijgen. Het gevangenisbestuur deed een voorstel als het een VI wenselijk achtte, de Minister besliste erover en legde ook de voorwaarden vast. Bij niet-naleving van de voorwaarden of als

²⁷⁷ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 538-541 ; HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 74.

²⁷⁸ BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 177-178.

²⁷⁹ VAN BEMMELEN, J.M., *Ons strafrecht; 2: het penitentiaire recht*, Alphen a/d Rijn, H.D. Tjeenk Willink, 1978, p. 111 ; VEGTER, P.C., *l.c.*, p. 517-518 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 495.

²⁸⁰ VON BRUCKEN FOCK, E.P., HEIJDER, A. en DE NAUW, A., *Preadviezen over de rechtspositie van de gedetineerde in België en Nederland*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1975, p. 46.

de openbare orde werd bedreigd door de VI-gestelde, kon de Minister de VI herroepen. Daarna was een nieuwe VI niet meer mogelijk.²⁸¹

Er werd fel gediscussieerd over deze regeling, al vóór ze werd ingevoerd. Er waren misschien wel enkele voordelen, maar er werden ook veel nadelen voorzien: het politietoezicht op de naleving van de voorwaarden zou ontaarden in een systeem van 'Haute police' (een erfenis van Napoleon die juist met veel moeite was afgeschaft), gevangenen zouden aan huichelarij doen om vroeger vrij te mogen (vandaar dat 'goed gedrag' niet als toelatingsvoorwaarde werd gesteld), de burgers zouden wantrouwig zijn t.o.v. VI-gestelden, het gunstkarakter zou voor ongelijkheid zorgen. Er was ook discussie over de vraag of de Minister bij de toekenning van VI rekening mocht houden met het hebben van een woning of werk en met het gerechtelijk verleden (beide werden uiteindelijk in de wet opgenomen). De toepassingsvoorwaarden voor VI waren aanvankelijk streng, zodat ook de tegenstanders ervan zich erin konden vinden.²⁸²

Deze strenge regeling leidde ertoe dat de VI in het begin nauwelijks werd toegepast. Tussen 1886 en 1915 werden jaarlijks slechts 7 tot 22% van degenen die aan de (op zich al zeer strenge) voorwaarden voldeden voorwaardelijk in vrijheid gesteld.²⁸³

Langzamerhand werd de houding t.o.v. de VI in Nederland positiever, onder andere doordat het systeem minder negatieve effecten had dan verwacht. Daarnaast wilde men ook gedetineerden met een korte straf de mogelijkheid tot VI geven. Er gingen stemmen op om de toepassingsmogelijkheden uit te breiden, hetgeen gebeurde in 1915: in plaats van driekwart, moest nu twee derde van de uitgesproken straf ondergaan zijn, met een minimum van 9 maanden. De tijd die in voorlopige hechtenis was doorgebracht, werd nog steeds niet meegerekend.²⁸⁴ De proeftijd was gelijk aan de tijd die men nog moest ondergaan op het moment van de toekenning, met een minimum van 1 jaar. Verder werd de algemene voorwaarde dat men geen strafbare feiten mocht plegen noch zich 'op andere wijze misdragen' ingevoerd. Er konden tevens bijzondere voorwaarden opgelegd worden, die gedurende de proeftijd gewijzigd konden worden.²⁸⁵

De Reclasseringsregeling van 1915 richtte onder andere de Reclasseringsraad op, die de reclassering hielp voorbereiden en advies gaf aan de bevoegde instanties. Het toezicht op de naleving van de voorwaarden bleef een taak van de politie. De Uitvoeringsregeling van 1915 legde de procedures inzake VI vast. Een vernieuwing was dat het gevangenisbestuur 6 weken

²⁸¹ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 283-284.

²⁸² *Ibid.*, p. 286-291.

²⁸³ BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 179 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 295-300.

²⁸⁴ VAN BEMMELEN, J.M., *o.c.*, p. 113.

²⁸⁵ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 301-304.

voor de toelaatbaarheid van VI een voorstel (indien het positief adviseerde) of een bericht (indien het negatief adviseerde) aan de Minister diende te sturen. Bij elke veroordeelde die aan de tijdsvoorwaarden voldeed werd vanaf nu dus onderzocht of een VI wenselijk was.²⁸⁶

Op 25 juni 1929 werden er opnieuw enkele wijzigingen aangebracht aan de wet. De proeftermijn werd verlengd: voortaan bedroeg die de strafrest plus 1 jaar, om de reclassering zinvoller te maken (dit moest de veroordeelde én de maatschappij ten goede komen). Het opleggen van een behandeling werd wettelijk vastgelegd als mogelijke bijzondere voorwaarde, en er werd verduidelijkt dat de Minister gedurende de proeftermijn voorwaarden kon schrappen en/of nieuwe voorwaarden kon opleggen. Verder werd herroeping mogelijk tot 3 maand na het aflopen van de proeftermijn (omdat de procedures soms lang duurden en overtredingen van de voorwaarden die op het einde van de proeftermijn gebeurden daarom vaak niet gesanctioneerd konden worden) en werd de mogelijkheid tot schorsing van de VI ingevoerd. Er werd ook bepaald dat voorlopige aanhouding maximum 30 dagen kon duren.²⁸⁷

4.2.3. De eerste versie van parole in California

De Elmira Reformatory in New York bereikte niet de idealen die ze voor ogen had, er kwamen nauwelijks ‘betere mensen’ uit voort, maar dit systeem van VI lag wel aan de basis van de parole in de VS.²⁸⁸ De meeste staten volgden het voorbeeld van New York, over een tijdsperiode van enkele 10-tallen jaren. Zo ook California, dat in 1901 parole invoerde.²⁸⁹

Dit systeem bleef ongewijzigd tot 1976, op één grote wijziging na. Aanvankelijk was het van toepassing op de ‘oude’ straffen, maar in 1917 veranderde de soort straffen in California: ook in deze staat werd er een ISL aangenomen, naar het voorbeeld van Michigan en ondertussen reeds vele andere staten. Deze ISL voerde ook een stelsel van onbepaalde straffen in: de rechter legde bij de veroordeling een maximumstraf en soms ook een minimumstraf op.²⁹⁰

Tot 1976 zag de VI er in California als volgt uit: parole werd toegelaten door het PB, een orgaan dat onafhankelijk was van de strafinrichtingen.²⁹¹ Om voorwaardelijk vrij te kunnen komen moest de gedetineerde zelf een verzoek tot parole indienen, hetgeen mogelijk was vanaf een derde van de minimumstraf (als die er was) en ten vroegste na 1 jaar. Levenslang

²⁸⁶ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 305-311.

²⁸⁷ *Ibid.*, p. 313-318.

²⁸⁸ PISCIOTTA, A.W., ‘Scientific Reform: The “New Penology” At Elmira 1876-1900’, *Cr. Del.*, 1983, p. 620-626.

²⁸⁹ DARBEDA, P., *l.c.*, p. 420.

²⁹⁰ GRISET, P.L., *o.c.*, p. 47.

²⁹¹ ALLEN, H.E. en SIMONSEN, C.E., *o.c.*, p. 168.

gestraften kwamen in aanmerking voor parole na 7 jaar. Wie voor de 3de keer veroordeeld was, kon pas na 9 jaar parole krijgen, en wie al 4 keer veroordeeld was moest minstens 10 jaar uitzitten. Gedetineerden die ontsnapt waren of daartoe een poging hadden ondernomen, konden ten vroegste parole krijgen 2 jaar na de terugkeer in de gevangenis.²⁹²

Het PB besliste over parole na een zitting met de gedetineerde. De toelatingscriteria kunnen gemakkelijk samengevat worden: “*No offender should be paroled until it can be shown that it is for the best interest of the community to have him back than to keep him in prison*”.²⁹³ Er werd gelet op het gerechtelijk verleden, de houding t.o.v. de feiten waarvoor men was veroordeeld, het gedrag in de gevangenis, het gebruik van alcohol en drugs, de familie- en gezinsachtergrond, de intellectuele, fysieke en emotionele toestand, de scholing, en de leeftijd op het moment van de eerste arrestatie. Als de gedetineerde ‘flopped’ was, wat betekent dat parole geweigerd was, dan kon deze ten vroegste binnen 6 maand opnieuw door het PB gehoord worden. Parole was ook hier geen recht, maar een gunst. Er waren geen vaste toelatingscriteria en er bestond geen enkele beroepsmogelijkheid.²⁹⁴ De PB’s hadden dus veel macht, zeker omdat er vaak een groot verschil was tussen de opgelegde minimum- en de maximumstraf.²⁹⁵ De PB’s bepaalden voor het grootste deel de effectieve strafdure.

Het PB bepaalde de voorwaarden waaraan de parolee moest voldoen en de ‘parole supervisor’ controleerde de naleving ervan. Standaard werden enkele voorwaarden opgelegd: niet verhuizen, veranderen van werk of de burgerlijke rechten uitoefenen (bv. trouwen) zonder toestemming van de ‘parole supervisor’, werken en het gezin onderhouden, verbod van alcoholgebruik/misbruik, druggebruik en wapenbezit, zich goed gedragen en niet omgaan met ex-gedetineerden of met mensen met een ‘bad character’, alle wetten respecteren, maandelijks verslag uitbrengen aan de ‘parole supervisor’.²⁹⁶ Er werden soms bijzondere voorwaarden opgelegd, zoals het volgen van een psychiatrische behandeling, of het ondergaan van een sterilisatie als de veroordeelde syfilis had of veroordeeld was voor verkrachting.²⁹⁷ Ook de gemeenschap moest aan een voorwaarde voldoen: het was verboden aan derden om rond te bazuinen dat iemand voorwaardelijk vrij was met het doel deze persoon te verhinderen om werk te vinden, of om hem of haar in een slecht daglicht te stellen.²⁹⁸

²⁹² KERPER, H.B. en KERPER, J., *o.c.*, p. 492-496.

²⁹³ *Ibid.*, p. 493.

²⁹⁴ ALLEN, H.E. en SIMONSEN, C.E., *o.c.*, p. 168 en p. 171.

²⁹⁵ GRISSET, P.L., *o.c.*, p. 47.

²⁹⁶ MILLIGAN, W.D., ‘California’s Parole Rules’, *Cr. Del.*, 1969, p. 275-282 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 231-240.

²⁹⁷ Door dit laatste probeerde men te vermijden dat de veroordeelde kinderen zou krijgen met dezelfde ‘ziekte’. Zie: KERPER, H.B. en KERPER, J., *o.c.*, p. 498-499.

²⁹⁸ *Ibid.*, p. 501.

De proeftijd was variabel. Parolees werden volledig in vrijheid gesteld door het PB, na enkele evaluaties. Ze moesten aantonen dat ze gerehabiliteerd waren. Dit gebeurde ten vroegste na 2 jaar en ten laatste na het verstrijken van de maximumstraf. Binnen die termijn was het PB dus vrij om de parolee al dan niet volledig vrij te laten.²⁹⁹

Bij overtreding van de voorwaarden tijdens de proeftermijn kon de parole herroepen worden door het PB. De parolee werd in dat geval altijd aangehouden.³⁰⁰ Er werd een zitting gehouden waarop de parolee werd gehoord, en direct na de zitting nam het PB een beslissing. Bij herroeping van de parole, werd de gedetineerde terug opgesloten tot de maximumstraf die was uitgesproken verlopen was. Hij of zij kon wel opnieuw parole aanvragen.³⁰¹

4.2.4. Vervroegde invrijheidstelling: een eerste vergelijking

De systemen van vervroegde invrijheidstelling werden in de 3 landen in dezelfde periode ingevoerd, nadat er in België en California al enkele voorlopers in zwang waren. Blijkbaar was de tijd er rijp voor. In elk systeem moesten er door de in vrijheid gestelde gedetineerde voorwaarden nageleefd worden. Het systeem in California bleef lang ongewijzigd, in België en Nederland moesten er in het begin enkele ‘kinderziektes’ genezen worden.

De VI werd aanvankelijk in de 3 systemen als een verdere tenuitvoerlegging van de straf beschouwd en zeker niet als een gedeeltelijke kwijtschelding ervan. Ze had een sterk gunstkarakter en er waren geen strakke en transparante toekenningsprocedures. Le Jeune verduidelijkte de aard van de VI in het parlement: “*C’est comme si je lui disais: Sors de ta cellule et passe au préau; mais tu restes sous ma main; je ne pardonne pas; j’exécute la peine! La libération conditionnelle n’est qu’un mode d’exécution de la peine...*”.³⁰² Uit de Nederlandse regeling bleek dat ook daar de VI een verdere tenuitvoerlegging was van de straf. Net als in België was het zelfs een soort ‘verlenging’ van de straf, omdat de proeftijd vanaf 1929 langer duurde dan de strafrest op het moment van de toekenning. Ook in de VS betekende parole zeker geen toegeving naar de gedetineerde toe; de parolee werd niet beschouwd als ‘vrij en onder toezicht’, maar als ‘gedetineerd mits bepaalde vrijheden’.³⁰³ De straf werd gewoon verder uitgevoerd, maar dan buiten de gevangenis.

²⁹⁹ BURNS, H., *o.c.*, p. 313-314.

³⁰⁰ PALMER, J.W., *Constitutional rights of prisoners*, Cincinnati, Anderson Publishing co., 1977, p. 135-136.

³⁰¹ PALMER, J.W., *o.c.*, p. 140-141 ; KERPER, H.B. en KERPER, J., *o.c.*, p. 503.

³⁰² KELLENS, G., *o.c.*, p. 140.

³⁰³ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 229-230.

Al vanaf het begin waren er verschillen wat betreft de toelatingstermijnen, de instanties die beslisten, en de soort voorwaarden die werden opgelegd, maar de grondslagen leken wel sterk op elkaar. In de meeste Westerse landen werd het strafrecht hervormd en schakelde men over van nogal vaste straffen volgens een klassiek systeem naar geïndividualiseerde straffen volgens de filosofie van het sociaal verweer, waarbij de bescherming van de maatschappij centraal stond.³⁰⁴

Zoals we weten, zijn de grondslagen van de VI in België pas na haar invoering geëxpliciteerd, en werd ze vooral ingevoerd omwille van persoonlijke keuzes van Le Jeune en om de legitimiteit van de toenmalige regering op te krikken. De legitimaties waren talrijk, en draaiden vooral rond resocialisatie.³⁰⁵ Men zocht naar oplossingen om de overbevolking van de gevangenis (waar men toen al een beetje last van had) te verminderen, ook al omdat gevangenis heel duur waren. Men wilde ook goed gedrag in de gevangenis bevorderen. De celstraf bleek niet veel gunstige effecten te hebben en men zocht naar alternatieven. De straf moest zo veel mogelijk geïndividualiseerd worden, ze moest tot resocialisatie en heropvoeding leiden. Men wilde eventuele willekeur in een rechterlijk vonnis enigszins neutraliseren. Men wilde gedetineerden de kans geven te bewijzen dat ze een leven zonder misdrijven konden leiden. Tenslotte moest de terugkeer in de maatschappij deels in handen van de gedetineerde gelegd worden, zodat diens verantwoordelijkheidszin aangewakkerd werd. Dit alles moest de kans op recidive zo veel mogelijk beperken en de maatschappij dus beschermen tegen criminaliteit.³⁰⁶

Het belangrijkste doel van de VI was, volgens de Memorie van Toelichting van de eerste Nederlandse versie, het geleidelijk maken van de overgang van detentie naar vrijheid, om recidive tegen te gaan. De openbare veiligheid moest daarbij bewaakt worden. Kostenbesparing was misschien een bijkomend voordeel van de VI, maar het was er zeker geen zelfstandig doel van. Zoals gezegd, was bevordering van goed gedrag geen doel van de VI.³⁰⁷

In de VS lag de nadruk heel sterk op verbetering van de delinquent en daardoor bescherming van de maatschappij tegen toekomstig crimineel gedrag. De gedetineerden moesten de geldende normen internaliseren, zelfdiscipline en gehoorzaamheid aan het gezag aanleren,

³⁰⁴ VAN DEN WYNGAERT, C., *o.c.*, p. 24-27.

³⁰⁵ NEYS, A. en PETERS, T., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling gekneld tussen individualisering en rechtspositieregeling', *Panopticon*, 1988, p. 379-381.

³⁰⁶ JUNGER-TAS, J., 'Vernieuwingen en behoudzucht in het strafrecht; de ontwikkeling van de alternatieven voor de celstraf', *Justitiële verkenningen*, 1994, p. 22-28 ; X, 'Overbevolking in de gevangenis: Aanbeveling van de Raad van Europa Recommendata No(99)22', *Fatik*, 1999, nr. 85, p. 7-8 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 48-51 en 286 ; HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 60-61.

³⁰⁷ KNIGGE, G., *l.c.*, p. 389-390 ; BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 178 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 48-51 en 286.

werk vinden en godsdienstig opgevoed worden. Als ze konden bewijzen dat deze voorwaarden vervuld konden worden en dat ze opnieuw in de samenleving zouden kunnen functioneren, dan konden ze voorwaardelijk vrij komen.³⁰⁸ Opvallend is dat de gedetineerde in California zelf moest aanvragen om vroeger vrij te komen; deze moest dus zelf aanvoelen wanneer hij of zij een leven in de maatschappij terug zou aankunnen.

De systemen van vervroegde invrijheidstelling toonden in het begin dus veel gelijkenissen, maar deze gelijke ontwikkeling zou niet blijven duren.

4.3. DE SYSTEMEN VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING VAN EIND DE JAREN 1920 TOT EIND DE JAREN 1980

4.3.1. Vervroegde invrijheidstelling in België

Wijzigingen aan de voorwaardelijke invrijheidstelling

De VI kende van bij het begin een vrij frequente toepassing in België en de toekenningen van VI's namen toe. De VI werd ook weinig herroepen: 80 tot 88% van de VI-gestelden beëindigde de proeftermijn met succes.³⁰⁹ De procedure bleef lang ongewijzigd.

Ondanks de goede resultaten van de VI lag de 'wet Le Jeune' lange tijd onder vuur. De eerste kritieken kwamen vooral van gedetineerden zelf en van academici. In 1976 vonden er verschillende acties van gedetineerden plaats; ze eisten een hervorming van de VI omdat de procedure veel te ondoorzichtig was. De Minister richtte de 'Werkgroep Hervorming van de voorwaardelijke invrijheidstelling' op, die een rapport neerlegde in 1977. Toen al werd gepleit voor de introductie van een rechter in de procedure, maar de beslissingsmacht zou wel nog bij de Minister liggen. Dit rapport stierf een stille dood.³¹⁰ Vanaf het eind van de jaren 1970 werden er steeds meer kritieken geuit op de VI zoals die toen geregeld was. Omdat de VI in de loop der jaren een volwaardige strafuitvoeringsmodaliteit was geworden, vonden velen dat er ook hier proceswaarborgen moesten zijn: er werd namelijk beslist over de vrijheid van de veroordeelde. Deze proceswaarborgen ontbraken. De kritieken waren dat de beslissingen werden genomen zonder rechterlijke controle, dat de VI teveel een gunstkarakter had en te arbitrair was, dat het stelsel misbruikt werd als instrument van criminele politiek, er

³⁰⁸ PISCIOTTA, A.W., *l.c.*, p. 614-620 ; ALLEN, F.C., *o.c.*, p. 8-9 ; BURNS, H., *o.c.*, p. 137-141 ; KERPER, H.B. en KERPER, J., *o.c.*, p. 490.

³⁰⁹ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 547-550.

³¹⁰ ELIAERTS, C., *l.c.*, p. 184.

was geen hoorrecht, de beslissing werd niet gemotiveerd, het OM had teveel invloed, de adviezen van de bevoegde diensten waren niet bindend, en de Minister was niet gebonden aan termijnen.³¹¹

Prof. Eliaerts deed een voorstel tot hervorming van de VI. De krachtlijnen waren dat een rechter in de meeste gevallen over de VI moest beslissen en die beslissing moest motiveren, dat de strengere behandeling van recidivisten moest afgeschaft worden (zij waren bij de veroordeling al strenger gestraft en moesten geen twee keer zwaarder gestraft worden), en er werden enkele proceswaarborgen zoals het recht op hoger beroep voorgesteld. Belangrijk was de introductie van het begrip ‘negatieve selectie’: Men moet geen VI toekennen als de veroordeelde kan bewijzen dat hij zich ‘verbeterd’ heeft, maar men moet ervan uit gaan dat men een VI zal toekennen, tenzij er contra-indicaties zijn. De procedure moet dus automatisch starten en als dit niet gebeurt moet er een initiatiefrecht zijn voor de gedetineerde.³¹²

Het voorstel om een rechter bij de strafuitvoering te betrekken was niet nieuw. Reeds in 1934 werden voorstellen gedaan om een executierechtbank (ER) op te richten. Men vond dat de uitvoerende macht zich de controle op de strafuitvoering onrechtmatig had toegeëigend; dit recht moest uitgeoefend worden door de rechterlijke macht.³¹³ In 1974 pleitte de Gentse Procureur-Generaal Matthijs voor het betrekken van een rechter bij de strafuitvoering. De rechter kon bij de veroordeling immers nog niet weten hoe de veroordeelde op zijn straf zou reageren en welke inspanningen hij zou doen voor zijn sociale reïntegratie. Bij de strafuitvoering moest het proces dan ook even eerlijk zijn als bij de veroordeling.³¹⁴

Ook de Hoge Raad voor het Penitentiair Beleid (HRPB), die in 1978 opnieuw was opgericht, deed voorstellen in de zin van Eliaerts.³¹⁵ Er waren wel enkele verschillen: zo stelde men voor om een ‘Penitentiaire Commissie’ op te richten die over alle strafuitvoeringsmodaliteiten en dus ook over de VI zou beslissen (in plaats van een rechter), en de invoering van de mogelijkheid tot hoger beroep werd niet voorgesteld.³¹⁶ In een later voorstel (1991) behield de HRPB de krachtlijnen van het vorige voorstel, maar men opteerde er toch voor om de

³¹¹ SMAERS, G., ‘Waarheen met de voorwaardelijke invrijheidstelling?’, *Panopticon*, 1997, p. 178 ; ELIAERTS, C., *l.c.*, p. 185-187.

³¹² ELIAERTS, C., *l.c.*, p. 189-195.

³¹³ DUPONT, L. en PETERS, T., ‘Op weg naar een executierechtbank in België?’, *Proces*, 1987, nr. 1, p. 17-18

³¹⁴ MATTHIJS, J., ‘Het betrekken van de rechter bij de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf’, *R.W.*, 1974-75, p. 193-244.

³¹⁵ X, ‘De Hoge Raad voor penitentiair beleid’, *Panopticon*, 1981, p. 499.

³¹⁶ DETIENNE, J., HOUCHON, G. en PETERS, T., ‘1. Hoge Raad voor Penitentiair Beleid: rapport betreffende de werkzaamheden, adviezen en grote opties van penitentiair beleid (1978-1982)’, *Panopticon*, 1986, p. 586-587.

toelaatbaarheidstermijn voor recidivisten later te leggen dan voor primaire delinquenten.³¹⁷ Verschillende van deze voorstellen werd later, in 1998 en in 2006, gevolgd. Op het moment dat de voorstellen werden gedaan had de wetgever er echter niet veel oren naar. Een belangrijke ontwikkeling was wel dat het begrip ‘negatieve selectie’ in 1981 in een Omzendbrief werd overgenomen: er moesten zoveel mogelijk VI’s toegekend worden, behalve bij tegenindicaties m.b.t. de persoonlijkheid of de reclasseringsperspectieven.³¹⁸

De idee dat een rechter over de strafuitvoering moest beslissen won aanhang. Ook in het Voorontwerp van Strafwetboek van Legros, dat in 1986 gepubliceerd werd, was er een ER voorzien. Ze bestond uit 3 rechters, soms aangevuld met een adviserend lid. De ER zou bevoegd zijn voor zowat ‘alles’ wat penitentiaire aangelegenheden betreft, ook m.b.t. interneringen.³¹⁹ Op dit voorstel waren er heel wat kritieken: aangezien de ER uit 3 rechters (juristen dus) bestond, was er geen gedragswetenschappelijke benadering van de strafuitvoering. Bovendien zou de ER zeer uitgebreide bevoegdheden hebben; dit zou wel tot een zekere ‘harmonisering’ van de beslissingen leiden, maar men vroeg zich af of 3 rechters uit de Rechtbank van 1ste Aanleg wel deskundig genoeg waren om over al deze dingen met kennis van zaken te beslissen. Tenslotte was er geen beroepsmogelijkheid voorzien, en zou een échte rechtsbescherming dus uitblijven.³²⁰

Behalve de introductie van het begrip ‘negatieve selectie’ veranderde er niets aan de VI in deze periode. De discussie kwam wel op gang en er werden steeds meer kritieken geuit op de procedure die in 1888 was ingevoerd. Er kwamen verschillende voorstellen i.v.m. een apart en onafhankelijk orgaan dat over de VI zou moeten beslissen.

Ontstaan en ontwikkeling van de voorlopige invrijheidstelling

Aan de VLV werden er in de periode tot 1980 enkele wijzigingen aangebracht, die een voorbode waren voor wat zou komen. Oorspronkelijk werd de VLV ingevoerd als tijdelijke maatregel bij ziekte van een gedetineerde of om professionele redenen, of om illegale vreemdelingen de kans te geven het land te verlaten. De Minister kende de VLV toe, net als de VI, maar het verschil met de VI was dat de procedure tot VLV geregeld was door

³¹⁷ DETIENNE, J., ‘Vraag nr. 28 van de heer De Mol van 27 maart 1992 aan de minister van justitie (Kamer)’, *Panopticon*, 1993, p. 70-71.

³¹⁸ M.O. 1390/IX van 20 mei 1981 – Voorwaardelijke invrijheidstelling – Voorlopige invrijheidstelling, *Bull. Best. Strafinr.*, 1981, p. 126-128 ; SMAERS, G., ‘Waarheen met de voorwaardelijke invrijheidstelling?’, *l.c.*, p. 178.

³¹⁹ PIETERS, F., ‘De uitvoering van de straffen en de uitvoeringsrechtbank’, *Panopticon*, 1987, p. 486-498 ; DUPONT, L. en PETERS, T., *l.c.*, p. 19-20.

³²⁰ DUPONT, L. en PETERS, T., *l.c.*, p. 23-26.

Omzendbrieven en niet door een wet. De wettelijke procedure voor de VI duurde namelijk te lang om op soms dringende situaties in te spelen.³²¹

De VLV was dus een tijdelijke maatregel, die aanvankelijk niet vaak werd toegepast. Door de steeds groeiende overbevolking van de gevangenen, werden de toepassingsmogelijkheden van de VLV echter steeds meer uitgebreid, en werd de toekenningsprocedure steeds soepeler. Zo kwamen reeds in de jaren 1970 bepaalde categorieën gedetineerden systematisch in aanmerking voor een VLV, zonder dat er voorwaarden werden opgelegd of dat er toezicht werd gehouden op de in vrijheid gestelden.³²² De belangrijkste grondslag van de VLV werd bestrijding van de overbevolking, het werd steeds meer een beleidsinstrument.

4.3.2. Vervroegde invrijheidstelling in Nederland

De kritiek die aanvankelijk op de VI werden geuit, en de aarzelende toepassing van de VI, verdwenen langzamerhand. Er werden steeds meer VI's toegekend en ze werd steeds meer als een recht beschouwd.

In de wet van 10 december 1975 werd er een nieuwe procedure vastgelegd, die de gedetineerde heel wat rechten toekende.³²³ Als aan de tijdsvoorwaarden was voldaan, moest voor elk dossier onderzocht worden of een VI wenselijk was. Kende de Minister geen VI toe, dan moest de zaak elke 9 maand opnieuw onderzocht worden. De VI kon vanaf toen ook geweigerd worden door de veroordeelde zelf. Werd de VI toegekend, dan mocht de veroordeelde vrij onder dezelfde algemene voorwaarden als bepaald in 1915: geen misdrijven plegen noch zich 'op andere wijze misdragen'. Er konden bijzondere voorwaarden opgelegd worden, die evenwel geen betrekking mochten hebben op de godsdienstige of staatkundige vrijheden. De voorwaarden moesten nageleefd worden gedurende de proeftijd en het OM werd belast met het toezicht. De proeftijd bleef gelijk: de strafrest plus 1 jaar. Bij niet-naleving van de voorwaarden kon Minister de VI herroepen, schorsen of herzien. Als de VI-gestelde een ernstig gevaar betekende voor de openbare veiligheid, dan kon deze voorlopig aangehouden worden, in afwachting van de beslissing van de Minister. Als de VI herroepen was, moest elke 3 maand opnieuw onderzocht worden of veroordeelde terug voorwaardelijk vrij mocht. Een belangrijke vernieuwing was dat de veroordeelde in beroep kon gaan tegen beslissingen tot niet-toekenning of herroeping bij de penitentiaire kamer bij het gerechtshof

³²¹ PIETERS, F., 'De stedenbouwkundige overtreding van minister Onkelinx', *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 5.

³²² M.O. 1261/IX van 26 juli 1976 – Korte straffen – Voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie, *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 258.

³²³ VAN BEMMELEN, J.M., *o.c.*, p. 114-119 ; VEGTER, P.C., *l.c.*, p. 517.

van Arnhem. Deze kamer bestond behalve uit magistraten ook uit gedragsdeskundigen.³²⁴ Dit recht op hoger beroep droeg bij aan de versterking van het recht op VI. Levenslang gestraften kwamen nog steeds niet in aanmerking voor VI, tenzij hun straf door middel van gratie was omgezet in een tijdelijke straf.³²⁵ Een reclasseringsplan werd door de bevoegde Reclaseringsvereniging gemaakt, in overleg met de gedetineerde. Deze moest niet gehoord worden, maar het gebeurde in de praktijk wel bijna altijd.³²⁶

Zoals al is gebleken, werden er steeds meer VI's toegekend in Nederland, wat leidde tot moeilijkheden m.b.t. de controle op de naleving van de voorwaarden. Er kwam ook protest vanuit de reclasseringsinstellingen omdat zij zich beperkt zagen in hun mogelijkheden als hulpverleners.³²⁷ De Nederlandse regering bestelde daarom een studie bij een Commissie onder het voorzitterschap van Van Veen en gaf de opdracht om te onderzoeken of de VI moest blijven bestaan en, indien ja, welke doelen men daarmee dan moest nastreven en hoe het VI-stelsel eruit moest zien. Een vraag die bijna identiek blijkt te zijn aan de centrale vraag van deze scriptie. In 1982 bracht de 'Commissie-Van Veen' verslag uit met het rapport 'VI, tenzij...'³²⁸ Daaruit bleek dat de VI nog maar in 1% van de gevallen geweigerd werd. De Commissie stelde voor om het systeem te veranderen zodanig dat VI standaard werd toegekend, tenzij dit absoluut onverantwoord zou zijn. Het voorwaardelijke karakter moest wel behouden worden. Het was duidelijk dat de VI een volwaardig recht was geworden, met zelfs de mogelijkheid tot hoger beroep. Helemaal anders dus dan toen de VI werd ingevoerd. De wetgever volgde in grote lijnen de aanbevelingen van de Commissie-Van Veen, met één belangrijk verschil: het voorwaardelijke karakter van de vervroegde invrijheidstelling werd afgeschaft.³²⁹ Met de wet van 10 december 1986 werd de VRV na het ondergaan van twee derden van de straf ingevoerd, zonder voorwaarden en zonder proeftermijn,³³⁰ zoals hierboven reeds werd beschreven en zoals dit nu nog steeds geldt. Voor het eerst werd de tijd die in voorlopige hechtenis was doorgebracht meegeteld.³³¹ De Minister kwam niet meer aan de toekenningsprocedure te pas, en de gedetineerde zelf ook nog maar nauwelijks: deze kon zich niet verzetten tegen een VRV. Sinds de invoering van de VRV is er maar weinig meer aan

³²⁴ KELK, C., 'De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep', *l.c.*, p. 34.

³²⁵ GEURTS, A.C., *De rechtspositie van de gedetineerde*, Assen, Van Gorcum & Comp. NV, 1962, p. 132.

³²⁶ *Ibid.*, p. 134.

³²⁷ Zie *supra*.

³²⁸ DIJKSTRA, A., *l.c.*, p. 748.

³²⁹ X, 'Suppl. 131 (juni 2005)', *Wetboek van Strafrecht (losbladig werk met aanvullingen)*, Deventer, Kluwer, art. 15-2-6 – 15-7.

³³⁰ BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 184-185.

³³¹ Art. 15 Wetboek van Strafrecht.

veranderd, er zijn alleen nog enkele mogelijke gronden voor het uitstel of achterwege laten van de VRV bijgekomen.³³²

Er werd in 1986 ook één en ander verduidelijkt m.b.t. de relatie tussen de deels voorwaardelijke straf en de VRV,³³³ want over deze relatie was in de loop der jaren nogal wat verwarring en onenigheid ontstaan.³³⁴

We hebben reeds gezien dat er al bij de parlementaire besprekingen van de wet belangrijke bedenkingen gemaakt werden. Dit gebrek aan eensgezindheid wordt geïllustreerd door het feit dat de wet in Eerste Kamer met slechts 1 stem meerderheid werd aangenomen. In de Tweede Kamer was er een ruimere meerderheid voor de wet.³³⁵

4.3.3. Parole in California

De PB's hadden dus een heel grote macht verworven over de uitvoering van de straffen. Ze beslisten hoe lang de straf uiteindelijk duurde, welke voorwaarden er moesten nageleefd worden, en gedurende welke proeftijd. Aanvankelijk was iedereen akkoord met deze grote discretionaire bevoegdheid van de PB's.³³⁶ Het grote voordeel was dat de overbevolking van de gevangenis door de ISL en de PB's gemakkelijk beheerst kon worden.³³⁷

Toen echter de criminaliteit verontrustend begon te stijgen in de jaren 1970, en het geloof in de resocialiserende werking van de straf daalde, namen de kritieken op de ISL toe.³³⁸ Criminaliteit en onveiligheid kwamen steeds hoger op de politieke agenda te staan, zowel bij de republikeinen als bij de democraten. Zoals we reeds zagen, waren beide politieke strekkingen het met elkaar eens dat er iets moest veranderen aan de soort straffen, zij het elk met een ander doel voor ogen. Men geloofde in ieder geval steeds minder in resocialisatie.³³⁹ Het beroemde en deels verkeerd geïnterpreteerde artikel van Martinson uit 1974³⁴⁰ luidde het begin van een nieuw tijdperk in. Als 'niets werkt', heeft het weinig zin te blijven proberen om criminelen te verbeteren, dus kan men ze maar beter zo lang mogelijk opsluiten.³⁴¹

³³² Zie *infra*.

³³³ KELK, C., 'De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep', *l.c.*, p. 34.

³³⁴ KELK, C., 'De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep', *l.c.*, p. 34 ; PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 301 en p. 323-325.

³³⁵ BLEICHRODT, F.W., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld', *l.c.*, p. 1090.

³³⁶ GRISET, P.L., *o.c.*, p. 47.

³³⁷ MOERINGS, M., *l.c.*, p. 21.

³³⁸ GRISET, P.L., *o.c.*, p. 48-50 ; MOERINGS, M., *l.c.*, p. 18-19.

³³⁹ DAEMS, T., *l.c.*, p. 17-20.

³⁴⁰ Zie *supra*.

³⁴¹ GRISET, P.L., *o.c.*, p. 29.

De strafuitvoering in de VS veranderde grondig naar aanleiding van deze ontwikkelingen. Maine was in 1975 de eerste die de ISL afschafte en een DSL goedkeurde.³⁴² California volgde in 1976, volgens de overheid met een grote steun van de publieke opinie.³⁴³ Een minimumduur werd verplicht en de verschillen tussen minimum-en maximumduur werden kleiner. Er werden aanbevolen straffen bepaald door de wetgever.³⁴⁴ De beslissing tot parole werd afgeschaft en vervangen door ‘mandatory release’ (verplichte invrijheidstelling) na 85% van de straf, als de veroordeelde zich goed had gedragen tijdens de detentie. In California bleef het toezicht na de invrijheidstelling bestaan, onder leiding van de PB’s.³⁴⁵ De rechters kregen dus veel minder beoordelingsvrijheid, en de PB’s verloren hun bevoegdheid voor het grootste deel.³⁴⁶ Dit systeem van verplichte invrijheidstelling bestaat vandaag nog steeds, voor zover de veroordeelde niet onder de toepassing van TSYO valt. De kritieken die werden geuit op dit systeem van vervroegde invrijheidstelling hebben er blijkbaar niet voor kunnen zorgen dat er wijzigingen werden aangebracht, integendeel.

De golf van strengere strafwetten en allerlei richtlijnen om de straffen meer gelijk, meer afschrikkend en meer neutraliserend te maken in de VS staat bekend onder de naam ‘truth in sentencing’: het moest gedaan zijn met allerlei technieken om de oorspronkelijk uitgesproken straf te verkorten.³⁴⁷ Het kwam er op aan om misdadigers hun verdiende straf te geven – men ging er dus vanuit dat een juiste en verdiende straf bestaat. Deze visie baseerde zich op de klassieke beginselen van het strafrecht als proportionaliteit, legaliteit en gelijkheid.³⁴⁸ De daders en de maatschappij moesten weten waar ze aan toe zijn: ‘what you get is what you deserve’.³⁴⁹

Met de invoering van de DSL en de afschaffing van de beslissing tot parole was de tendens om strenger te straffen nog niet afgelopen. Er werden verschillende wetten aangenomen om

³⁴² LEMIRE, G. en NORMANDEAU, A., *l.c.*, p. 67.

³⁴³ NORMANDEAU, A., ‘Bilan criminologique de quatre politiques et pratiques pénales américaines contemporaines’, *l.c.*, p. 333-338 ; MORRIS, N. en TONRY, M., *o.c.*, p. 24 ; NORMANDEAU, A., ‘Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005’, *l.c.*, p. 16-18 en p. 46.

³⁴⁴ Dit in tegenstelling tot Minnesota, waar de ‘sentencing guidelines’ bepaald worden door lokale commissies. Zie: NORMANDEAU, A., ‘Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005’, *l.c.*, p. 16-18 ; VON HIRSCH, A. en HANRAHAN, K., *l.c.*, p. 299.

³⁴⁵ Maine schafte ook het toezicht af: DARBEDA, P., *l.c.*, p. 419-420 ; NORMANDEAU, A., ‘Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005’, *l.c.*, p. 16-18.

³⁴⁶ Ook in staten waar de beslissing tot parole niet werd afgeschaft, wilde men meer gelijkheid tussen de straffen. In die staten werden er ‘parole guidelines’ vastgelegd: LEMIRE, G. en NORMANDEAU, A., *l.c.*, p. 66 ; VON HIRSCH, A. en HANRAHAN, K., *l.c.*, p. 309-312.

³⁴⁷ MACKENZIE, D.L., *o.c.*, p. 14-15.

³⁴⁸ NORMANDEAU, A., ‘Un panorama des politiques et des pratiques pénales de la nouvelle pénologie made in America: 1980-2005’, *l.c.*, p. 31-36 ; MORRIS, N. en TONRY, M., *o.c.*, p. 13-24.

³⁴⁹ NORMANDEAU, A., ‘Chronique de droit comparé. Les sanctions pénales en Amérique: punir autrement... de façon humiliante!’, *l.c.*, p. 347.

‘criminelen met een hoog risico op recidive’ langer uit de maatschappij te verwijderen. In 1982 werd in de ‘Victim’s Bill of Rights’ bepaald dat voor een ‘serious felony’ 5 jaar extra gevangenisstraf kon worden opgelegd per vorige veroordeling voor een ‘serious felony’. Verder werd het voor de rechter ook mogelijk om bij een derde veroordeling voor een ‘violent felony’ 20 jaar tot levenslang op te leggen, en bij een vierde veroordeling voor een ‘violent felony’ levenslang zonder mogelijkheid tot parole.³⁵⁰ In 1987 werd de levenslange gevangenisstraf zonder mogelijkheid tot parole ingevoerd voor ‘first degree murder’.³⁵¹

4.3.4. De 3 systemen gaan elk hun eigen weg

De systemen van vervroegde invrijheidstelling leken in het begin en in de eerste 70 à 80 jaar zeer sterk op elkaar in België, Nederland en California. Systematische vervroegde invrijheidstelling gebeurde altijd onder voorwaarden en het belangrijkste doel ervan was bescherming van de maatschappij door verbetering van de delinquent.

Door verschillende ontwikkelingen groeiden de systemen vanaf de jaren 1970 heel erg uit elkaar. De basisprincipes van de VI in België bleven ongewijzigd, maar er waren toch twee belangrijke ontwikkelingen: enerzijds werd het begrip ‘negatieve selectie’ ontwikkeld, anderzijds begon de overheid naar oplossingen te zoeken voor de groeiende overbevolking. Ondertussen begon er een discussie tussen vooral academici en magistraten over de toekomst van de vervroegde invrijheidstelling. Nederland gooide het over een heel andere boeg: doordat de VI bijna altijd toegekend werd, besloot de wetgever om er dan maar een automatisme van te maken en om de na te leven voorwaarden ook maar meteen af te schaffen. In California zien we een andere ontwikkeling: in een paniecreactie op de stijgende criminaliteit besloot men om de vervroegde invrijheidstelling heel sterk te beperken, delinquenten zo lang mogelijk binnen te houden, en ze na hun vrijlating aan een streng toezicht te onderwerpen.

Tussen eind de jaren 1920 en eind de jaren 1980 ontstonden er dus grote verschillen tussen de 3 systemen m.b.t. de toelaatbaarheidstermijn voor vervroegde invrijheidstelling, de aard van de vervroegde invrijheidstelling, het voorwaardelijke karakter ervan, en het toezicht op de vrijgelaten gedetineerde.

Behalve die verschillen, waren er echter ook twee samenhangende kenmerken die gelijk liepen in de 3 systemen. Ten eerste gingen er steeds meer stemmen op om vervroegde

³⁵⁰ STOLZENBERG, L. en D’ALESSIO, S.J., *l.c.*, p. 465-466 ; GRISET, P.L., *o.c.*, p. 57 ; AUSTIN, J., CLARK, J., HARDYMAN, P. en HENRY, D.A., *l.c.*, p. 139.

³⁵¹ CHEATWOOD, D., *l.c.*, p. 43-45.

invrijheidstelling als een ‘recht’ te beschouwen in plaats van een ‘gunst’. In Nederland (met de VRV) en in California (met de ‘mandatory release’) werd dit gerealiseerd: het moment van vrijlating lag in beide wetgevingen vast. In België bleef de VI een gunst, maar de stroming die de VI tot een recht wilde maken won wel meer aanhang. Een tweede wijziging die parallel liep, en die te maken heeft met de eerste wijziging, is dat steeds meer mensen vonden dat een andere instantie over de vervroegde invrijheidstelling moest beslissen. Tot de jaren 1970 besliste een instantie met een zeer grote discretionaire macht over de vervroegde invrijheidstelling (de Minister en de PB’s), vanaf de jaren 1970 veranderde dit. In België bleef het opnieuw alleen bij voorstellen en pleidooien, in Nederland en California werd de beslissingsbevoegdheid van de Minister en de PB’s afgeschaft. Nederland voerde zelfs een recht op hoger beroep in.

4.4. DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING VAN 1990 TOT NU

4.4.1. Wijzigingen in de vervroegde invrijheidstelling in België sinds 1990

De voorwaardelijke invrijheidstelling tot 1998

Onder Minister Gol (begin de jaren 1980) was er geen nieuwe wet gekomen, want hij vreesde dat de straf nog te weinig afschrikkend zou zijn en vond de voorgestelde hervormingen te duur.³⁵² Bovendien heerste er in die tijd een angstklimaat door de gewelddadige activiteiten van de CCC en de Bende Van Nijvel, en Gol verzocht in 1983 de directeurs om geen voorstellen van VI te doen bij daders van zware gewelddaden tegen particulieren of ordediensten vóór ze de helft van hun straf hadden ondergaan.³⁵³ Onder zijn bewind verlieten slechts 5% van de gedetineerden de gevangenis als voorwaardelijk in vrijheid gestelde.³⁵⁴ Ondanks de Omzendbrief van 1981 daalde het aantal VI’s dus alleen maar.

Na een drievoudige moord begin de jaren 1990, gepleegd door onder andere een VI-gestelde, kende Minister Wathelet onmiddellijk een pak minder VI’s toe.³⁵⁵ Een enkel incident of een

³⁵² X, ‘De Liga voor Mensenrechten (Commissie Gevangeniswezen) over het penitentiair beleid van Gol’, *Panopticon*, 1983, p. 347-348.

³⁵³ BEYENS, K. en SNACKEN, S., ‘Vervroegd invrijheidstellingsbeleid in België’, *Proces*, 1994, nr. 6, p. 128.

³⁵⁴ X, ‘De Liga voor Mensenrechten (Commissie Gevangeniswezen) over het penitentiair beleid van Gol’, *l.c.*, p. 348.

³⁵⁵ BEYENS, K. en SNACKEN, S., *l.c.*, p. 128 ; SMAERS, G., ‘Waarheen met de voorwaardelijke invrijheidstelling?’, *l.c.*, p. 178.

bepaald politiek klimaat had met andere woorden heel snel implicaties voor de toepassing van de VI, wat één van de redenen zou zijn om deze bevoegdheid aan de Minister te onttrekken.³⁵⁶

Bij de hervormingen die doorgevoerd werden met het Pinksterplan kregen vooral de politie en de openbare veiligheid veel aandacht, en werd justitie wat ‘vergeten’, door hevig verzet van de magistratuur tegen elke hervorming, waarbij Wathelet zich blijkbaar neerlegde.³⁵⁷

In het Regeerakkoord van 1995 werd de hervorming van de VI dan toch in het vooruitzicht gesteld door Minister De Clerck. De beslissingsbevoegdheid zou naar speciale commissies worden overgeheveld, en er zouden een hele reeks maatregelen genomen worden om de rechtsbedeling te verbeteren.³⁵⁸ Ook in 1995 werd het bij seksuele delinquenten t.a.v. minderjarigen verplicht om in het kader van een VI een behandeling op te leggen als voorwaarde.³⁵⁹ Het was dus eigenlijk pas vanaf De Clerck dat men in de beleidsnota’s van Ministers van Justitie iets over de rechtspositie van gedetineerden terugvond.³⁶⁰

In augustus 1996 brak dan de ‘zaak-Dutroux’ uit. Blijkbaar kon Marc Dutroux zich tijdens zijn proeftijd enkele ontvoeringen en een autozwendel permitteren.³⁶¹ De behandeling van alle penitentiaire verlopen en VI’s voor seksuele delinquenten werden prompt voor een maand uitgesteld en alle lopende VI’s werden gescreend op de kwaliteit van het toezicht. Eind 1996 werd een petitie met 3,7 miljoen handtekeningen voor de invoering van niet-samendrukbare straffen ingediend, met de steun van de oppositie (de liberalen en het Vlaams Blok). 4 slachtofferverenigingen deden eind 1997 een gezamenlijk voorstel: de straf moest dienen tot resocialisatie en de slachtoffers moesten een sterkere positie krijgen in de strafuitvoering.³⁶²

Er was zware kritiek op de procedure van de VI, op de controle van de naleving van de voorwaarden,³⁶³ en op de werking van politie en gerecht. De Dutroux-crisis leidde plots tot een politieke consensus om nog een heel pakket veranderingen in het vooruitzicht te stellen, onder andere m.b.t. de VI: de positie van het slachtoffer zou verbeterd worden, de procedure

³⁵⁶ SNACKEN, S. en TUBEX, H., ‘Libération conditionnelle et opinion publique’ in X, *La libération conditionnelle. Analyse des lois des 5 mars et 18 mars 1998*, Brussel, la Chartre, 1999, p. 39.

³⁵⁷ FIJNAUT, C., ‘De Dutroux-crisis in België: de reacties van de regering en het parlement’, *D.D.*, 1999, p. 412.

³⁵⁸ DEVOS, A., ‘La libération conditionnelle, nouvelles perspectives?’ in X, *La peine et le droit; l’exécution des peines dans tous ses états*, Liège, A.S.B.L. Éditions du Jeune Barreau de Liège, 2000, p. 75 ; FIJNAUT, C., *l.c.*, p. 416.

³⁵⁹ Art. 6-8 Wet 13 april 1995 betreffende seksueel misbruik ten aanzien van minderjarigen, *B.S.*, 25 april 1995.

³⁶⁰ SNACKEN, S., ‘Het gevangenisbeleid na Wathelet’, *Fatik*, 2003, nr. 100, p. 14.

³⁶¹ TUBEX, H., ‘Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *l.c.*, p. 7.

³⁶² SNACKEN, S. en TUBEX, H., *l.c.*, p. 41-42.

³⁶³ Toen Dutroux in april 1992 een VI kreeg, waren de meeste adviezen negatief; er werd vooral gewezen op de totale ontkenning en zelfs negatie van de schuld, en op de zeer negatieve persoonlijkheidsschets van Dutroux. De begeleiding verliep slecht: door personeelsgebrek werd ze 6 maanden onderbroken, er werd niet gereageerd op de ontkenning van de feiten en op de zeer royale financiële situatie van Dutroux. Er waren 3 incidenten die tot herroeping van de VI konden leiden, maar de VI werd niet herroepen. Zie: Parlementair onderzoek naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak “Dutroux-Nihoul en consorten”, *Gedr. St.*, Kamer, 1996-97, nr. 713/6, p. 143-146.

zou transparanter worden, er zou een strengere controle plaatsvinden op de naleving van de voorwaarden, er zou extra aandacht komen voor seksuele delinquenten en enkel door een unanieme beslissing van de op te richten commissies zouden zij een VI kunnen krijgen,... Deze veranderingen waren ook voorgesteld door de parlementaire onderzoekscommissie (de ‘Dutroux-Commissie’) die in 1997 en 1998 rapporteerde.³⁶⁴ In het meerjarenplan ‘Justitie en veiligheid’ van oktober 1997 werd ook de oprichting van de Justitiehuzen aangekondigd.³⁶⁵ De slachtofferfiches werden uitgevonden en sommige behandelingscentra en gevangenissen specialiseerden zich in de opvang en behandeling van seksuele delinquenten.³⁶⁶ Blijkbaar was er een schokkende gebeurtenis nodig die de regering, net als in 1888, onder druk zette, vooraleer er werd overgegaan tot ingrijpende veranderingen.

De wetten van 5 en 18 maart 1998³⁶⁷

Op 5 en 18 maart 1998 werden er twee wetten aangenomen die de ‘wet Le Jeune’ afschaften. De context waarin ze tot stand kwamen was nogal moeilijk; men moest zich aan allerlei beloftes houden, er gingen stemmen op voor het invoeren van niet-samendrukbare straffen, en men moest zich – net zoals in 1888 – vooral haasten want de Belgische justitie zat echt op een dieptepunt van haar geloofwaardigheid.³⁶⁸ Sommigen pleitten voor de invoering van een VRV zoals in Nederland, anderen wilden de oprichting van een multidisciplinaire commissie of rechtbank en wilden het voorwaardelijke karakter van de VI behouden. Uiteindelijk werd voor deze laatste optie gekozen. Binnen enkele jaren zouden de SURB’s opgericht worden, maar dit was op korte termijn niet realiseerbaar. Men wilde niet overhaast te werk gaan en daarom werden de Commissies voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling (CVI’s) opgericht, bij wijze van tussenstap op de weg naar de grotere hervorming.³⁶⁹ De oprichting van de SURB werd in het Regeerakkoord van 1999 in het vooruitzicht gesteld.³⁷⁰

³⁶⁴ FIJNAUT, C., *l.c.*, p. 420-422 ; SMAERS, G., ‘Waarheen met de voorwaardelijke invrijheidstelling?’, *l.c.*, p. 179.

³⁶⁵ FIJNAUT, C., *l.c.*, p. 424.

³⁶⁶ MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’, *o.c.*, p. 6.

³⁶⁷ Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, *B.S.*, 2 april 1998 (wet 5 maart 1998) ; Wet 18 maart 1998 tot instelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling, *B.S.*, 2 april 1998 (wet 18 maart 1998).

³⁶⁸ KELLENS, G., ‘Les lois des 5 et 18 mars 1998 relatives à la libération conditionnelle’, *J.T.*, 1998, p. 465.

³⁶⁹ SMAERS, G. en VAN LAETHEM, W., ‘Enkele kritische kanttekeningen bij het wetsontwerp inzake de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *Fatik*, 1997, nr. 75, p. 3 ; KELLENS, G., ‘Les lois des 5 et 18 mars 1998 relatives à la libération conditionnelle’, *l.c.*, p. 466-467.

³⁷⁰ Regeerakkoord 7 juli 1999, ‘De brug naar de eenentwintigste eeuw’:

De wetten van 1998 voerden enkele belangrijke wijzigingen door. Er werd een multidisciplinaire CVI met drie leden opgericht per rechtsgebied van het Hof van Beroep, die alle beslissingen nam m.b.t. de VI. De Minister had daarmee dus nog maar weinig te maken, maar moest wel nog advies uitbrengen.³⁷¹ Ook de procedure³⁷² werd grondig veranderd. Elk dossier werd vanaf toen *d'office* onderzocht door het Personeelscollege van de gevangenis (PC). De toelaatbaarheidstermijnen waren dezelfde als nu, met dat verschil dat levenslang gestrafte recidivisten na 14 jaar in aanmerking kwamen voor VI en nu pas na 16 jaar. De contra-indicaties werden ingevoerd, wat een 'vertaling' van het begrip 'negatieve selectie' betekent.³⁷³ Vanaf 1998 konden de persoonlijkheid van de veroordeelde en het gedrag tijdens de detentie als contra-indicaties gelden (nu niet meer).

Nog een verschil met de procedure die in 2006 werd vastgelegd in de WER is dat het PC na onderzoek van het dossier kon besluiten om geen voorstel te doen tot VI (nu komt iedereen die aan de tijdsvoorwaarden voldoet voor de SURB). In dat geval werd het dossier na 6 maand opnieuw onderzocht en kwam de veroordeelde nog niet voor de CVI. Na 3 weigeringen door het PC kon de veroordeelde zelf de CVI vatten. De inhoud en de vorm van het dossier en het voorstel werden wettelijk vastgelegd om de besluitvorming te 'objectiveren'. In 1998 werd ook voor het eerst de mogelijkheid tot cassatieberoep ingevoerd. De Minister en het OM dat de vervolging had uitgeoefend moesten advies uitbrengen over de VI. Een heel belangrijke innovatie was dat het slachtoffer in sommige gevallen door het OM moest gecontacteerd worden i.v.m. de voorwaarden die in zijn belang moesten opgelegd worden, tenzij het slachtoffer dit niet wenste. Het OM moest eventuele 'slachtoffergerichte voorwaarden' voorstellen.

De zitting gebeurde achter gesloten deuren en het slachtoffer kon vragen om gehoord te worden. De CVI moest in dat geval bepalen of het slachtoffer daarbij een direct en legitiem belang had. De voorwaarden die werden opgelegd verschillen niet veel met die vanaf 2007, met dat verschil dat de CVI in 1998 een behandeling moest opleggen indien betrokkene veroordeeld was voor zedenfeiten (nu is dit niet meer verplicht).

http://www.belgium.be/eportal/ShowDoc/chancellery/imported_content/pdf/regeerakkoord.pdf?contentHome=en_tapp.BEA_personalization.eGovWebCacheDocumentManager.nl, p. 11. [14/11/2006] ; MAES, E., 'Naar een nieuwe wettelijke regeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling in België?' *Panopticon*, 2001, p. 555 ; KELLENS, G., 'Les lois des 5 et 18 mars 1998 relatives à la libération conditionnelle', *l.c.*, p. 466-467.

³⁷¹ MAES, E. (2004), 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)', *o.c.*, p. 7-8.

³⁷² Art. 3-6 Wet 5 maart 1998 ; DEVOS, A., *l.c.*, p. 76-84 ; VRIJENS, A.M., 'De commissies voor voorwaardelijke invrijheidstelling', *Vigiles*, 2001, nr. 3, p. 80-90.

³⁷³ TUBEX, H., 'Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling', *l.c.*, p. 7.

De termijnen van de proeftijd waren dezelfde als nu, maar in de procedure tot herroeping, schorsing of herziening van de VI³⁷⁴ zijn er in 2007 toch wat wijzigingen aangebracht. Een verschil is dat de VI tussen 1998 en 2007 kon herroepen, geschorst of herzien worden bij inverdenkingstelling voor nieuwe feiten tijdens de proeftijd, terwijl dit sinds 2007 enkel kan na een nieuwe veroordeling. Een ander belangrijk verschil is dat tussen 1998 en 2007 de CVI zichzelf kon vatten bij overtreding van de voorwaarden, en dat sinds de WER het OM de SURB moet vatten met het oog op herroeping, herziening of schorsing. Verder was er ook een verschil m.b.t. de termijn waarbinnen moest beslist worden bij voorlopige aanhouding: in 1998 moest de CVI binnen 1 maand beslissen, nu binnen 7 werkdagen. Tenslotte werd de veroordeelde bij herroeping van de VI opnieuw opgesloten gedurende de hele strafrest op het moment van de toekenning, terwijl er vanaf 2007 rekening kan worden gehouden met de periode die goed verlopen is.

Blijvende discussie

Vanaf 1996 is de discussie over de vervroegde invrijheidstelling in België nooit meer ver weg geweest. Voordat de wetten van 1998 goedgekeurd waren, was er al kritiek op. De taken van de Gemeenschappen bij de bijstand aan gedetineerden waren onvoldoende vastgelegd, en er werden de gedetineerden te weinig kansen geboden om hun eigen reïntegratie voor te bereiden.³⁷⁵ Ondertussen werden wel de nodige samenwerkingsakkoorden tussen het Vlaamse en het federale niveau gesloten m.b.t. de behandeling van seksuele delinquenten³⁷⁶ en verloopt de samenwerking met de justitieassistenten vrij vlot.³⁷⁷ Er waren nog andere kritieken: de VLV en de halve vrijheid bleven een bevoegdheid van de Minister, dus er veranderde niets aan het feit dat deze nog steeds over een groot deel van de strafuitvoering besliste. De VI was nog altijd een gunst en geen recht. De psychosociale verslagen konden gebruikt worden om VI's te weigeren en dat was nefast voor de therapeutische relatie tussen gedetineerden en begeleiders. Over het algemeen vond men dat de wetswijziging veel te snel was gebeurd.³⁷⁸

³⁷⁴ Over, herroeping, herziening en schorsing: art. 7-11 Wet 5 maart 1998 ; art. 10-13 Wet 18 maart 1998 ; MARY, P., 'Les nouvelles lois sur la libération conditionnelle en Belgique', *Rev. dr. pén.*, 1998, p. 750-753.

³⁷⁵ MEYVIS, W., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling. Gekneld tussen justitie en de Vlaamse Gemeenschap', *Panopticon*, 1997, p. 295-296.

³⁷⁶ Over het samenwerkingsakkoord van 8 oktober 1998 tussen de Federale Staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake de begeleiding en de behandeling van daders van seksueel misbruik, zie MAES, E. (2004), 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)', *o.c.*, p. 7.

³⁷⁷ Dit bleek in de praktijk op mijn stage bij de CVI te Gent.

³⁷⁸ BAS, R. en VAN DE VOORDE, R., 'De nieuwe wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling: nieuw en dus beter?', *De orde van de dag*, 1998, afl. 4, p. 13-17 ; KLOECK, K. en PIETERS, F., 'De nieuwe wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling: niet compleet nieuw, echt wel beter', *De orde van de dag*, 1998, afl. 4, p. 26.

Ook gevangenen hadden kritiek: er wordt geëist dat men werk heeft, maar men mag niet voor de staat werken en bij particulieren kan men maar moeilijk een contract krijgen aangezien men de precieze datum van indiensttreding niet kan zeggen; er wordt geëist dat men een vaste woonplaats heeft, maar men kan moeilijk een huurcontract afsluiten want men kent de startdatum niet. Men pleitte voor een vaste VI-datum, waar naartoe kan gewerkt worden.³⁷⁹ Dit zou heel wat spanningen bij gedetineerden wegnemen en de voorbereiding van de VI ten goede komen.³⁸⁰

Behalve deze kritieken dat de VI nog niet goed genoeg is, zijn er andere strekkingen die van de VI af willen of ze willen verstrengen. Het Vlaams Belang pleit voor niet-samendrukbare straffen en voor afschaffing van de VI, want “moordenaars komen vaak na 10 jaar al weer op straat!”³⁸¹ Annemans diende tot 3 keer toe een identiek wetsvoorstel in in het parlement (in 1988, in 1996 en in 2000),³⁸² waarbij hij vroeg om de ‘wet Le Jeune’ af te schaffen. Het strafrecht zou in het kader van een harde aanpak van criminaliteit op voorhand duidelijk moeten zijn over de opgelegde straf, anders was het niet afschrikkend genoeg. Bij de afschaffing van de doodstraf, en vlak na de Dutroux-crisis, werden er wetsvoorstellen ingediend die (deels) niet-samendrukbare straffen wilden invoeren.³⁸³ Dit werd echter niet overgenomen in de wet,³⁸⁴ althans niet in de mate waarin de wetsvoorstellen dit wilden. In het Regeerakkoord van 1999 werd beloofd dat de samendrukbaarheid van straffen voor zware criminelen sterk zou worden ingeperkt.³⁸⁵ In 2001 werd door de Franstalige liberalen een wetsvoorstel ingediend om, naar Frans model, een ‘veiligheidsperiode’ in te voeren waarbinnen geen enkele vorm van vervroegde vrijlating kan plaatsvinden. Het Hof van Assisen zou bij straffen vanaf 10 jaar de mogelijkheid moeten hebben om tot twee derde van de straf niet-samendrukbaar te verklaren, en bij levenslang 14 tot 20 jaar. Bij recidive zou

³⁷⁹ X, ‘Gevangen in een systeem?’, *l.c.*, p. 32-36.

³⁸⁰ GOETHALS, J., *o.c.*, p. 244-245.

³⁸¹ X (2006), ‘Vlaams Belang, Programma, 6. Justitie, g. Strafbeleid’: <http://www.vlaamsbelang.org/index.php?p=21&id=6> [01/11/2006].

³⁸² Wetsvoorstel houdende het herstellen van de rechterlijke bevoegdheid inzake strafrechtelijke veroordelingen door afschaffing van de wet van 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, *Gedr. St.*, Kamer, 1988, nr. 238/1 ; Wetsvoorstel strekkende tot het herstellen van de rechterlijke bevoegdheid inzake strafrechtelijke veroordelingen door afschaffing van de wet van 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, *Gedr. St.*, Kamer, 1995-96, nr. 692/1 ; Wetsvoorstel strekkende tot het herstellen van de rechterlijke bevoegdheid inzake strafrechtelijke veroordelingen door afschaffing van de wet van 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, *Gedr. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 501/001.

³⁸³ Wetsvoorstel tot afschaffing van de doodstraf en tot vervanging ervan door niet-reduceerbare straffen die door beveiligingsmaatregelen worden gewaarborgd, *Gedr. St.*, Kamer, 1995-96, nr. 343/1 ; Wetsvoorstel tot invoering in het Strafwetboek van niet-reduceerbare straffen voor bijzonder zware misdrijven, 1996-97, *o.c.*

³⁸⁴ Wet 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, *B.S.*, 1 augustus 1996.

³⁸⁵ Regeerakkoord 7 juli 1999, ‘De brug naar de eenentwintigste eeuw’, *o.c.*, p. 11.

zo'n veiligheidsperiode verplicht op te leggen zijn.³⁸⁶ In april 2003 stelde SP.A-voorzitter Stevaert voor om de rechter de mogelijkheid te geven een niet-samendrukbare straf op te leggen en daarbovenop een voorwaardelijke straf die niet uitgevoerd wordt als men zich goed gedraagt. Ook de VLD voelde wel iets voor onsamendrukbare straffen.³⁸⁷

In ieder geval werd er na 1998, zoals beloofd, verder werk gemaakt van de oprichting van de SURB. In 2000 werd de 'Commissie Strafvuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting' ('Commissie-Holsters') opgericht, die onder andere de hervorming van de VI moest onderzoeken.³⁸⁸

Bij de hervorming van de VI kwam er ook wel wat 'show' kijken. In het Regeerakkoord van 12 juli 2003³⁸⁹ werden in lange zinnen beloftes gemaakt die allang vervuld waren of die niets inhielden. Men sprak over de 'wet Le Jeune' (die al 5 jaar was afgeschaft), de positie van het slachtoffer *zou* verbeterd worden, men *zou* rekening houden met de opgelegde straf, de ernst van het misdrijf en het gedrag van de veroordeelde, en onafhankelijke commissies *zouden* over de VI beslissen. Dit alles was allemaal reeds het geval sinds 1998.³⁹⁰ Verder zou de toelaatbaarheidsdatum voor recidivisten van moord en doodslag worden opgetrokken naar driekwart van de straf, een categorie die nauwelijks voorkomt. Tenslotte zou men zich 'laten inspireren' door de voorstellen die de 'Commissie-Holsters' had gedaan, wat van weinig respect getuigde voor het omvangrijke en kwaliteitsvolle studiewerk van deze commissie.³⁹¹

De aanbevelingen van de 'Commissie-Holsters' en de WER

De 'Commissie-Holsters' deed een hele reeks aanbevelingen m.b.t. de strafuitvoering, onder andere over de VI.³⁹² Het rapport bevatte belangrijke aanbevelingen: zo werd voorgesteld om de VI wettelijk te definiëren en het doel ervan in de wet vast te leggen (tot dan toe was de VI nog niet gedefinieerd in de wet), het gunstkarakter moest verdwijnen. De VI moest toegekend in alle gevallen waarin de wettelijk vastgelegde voorwaarden vervuld zijn.³⁹³ Zowel primair veroordeelden als recidivisten moesten na een derde van de straf VI kunnen krijgen, want

³⁸⁶ Wetsvoorstel tot invoering in het Strafwetboek van niet-reduceerbare straffen voor zware misdrijven, *Gedr. St.*, Kamer, 2001-2002, nr. 1500/001.

³⁸⁷ TUBEX, H., 'Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling', *l.c.*, p. 6.

³⁸⁸ Voor de bespreking in grote lijnen van de aanbevelingen van de Commissie-Holsters: zie *infra*.

³⁸⁹ Regeringsverklaring en regeerakkoord juli 2003, 'Een creatief en solidair België': http://premier.fgov.be/nl/politics/20030710-accord_gov.pdf, p. 69 [03/11/2006].

³⁹⁰ PERRIËNS, R., PIETERS, F. en PIRON, P., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling: much ado about nothing?', *Panopticon*, 2003, p. 563-567.

³⁹¹ DUPONT, L., 'Een loutere opsomming is nog geen visie. Strafbeleid en gevangeniswezen in het federale regeerakkoord van 10 juli 2003 en in de regeringsverklaring van 14 juli 2003 in het parlement', *Fatik*, 2003, nr. 99, p. 7.

³⁹² HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 58-117.

³⁹³ *Ibid.*, p. 58-64.

deze laatsten worden al zwaarder gestraft bij de veroordeling en moeten m.b.t. de VI geen ‘dubbele’ zwaardere straf krijgen. Er was geen minimumduur in detentie vereist.³⁹⁴ Een minimumduur richt zich immers teveel op het verleden en er moest vooral naar de toekomst worden gekeken. Volgens sommigen moest de VI immers een middel zijn om het aanvankelijke vonnis te ‘corrigeren’, rekening houdend met factoren die op het moment van de veroordeling niet te voorzien waren.³⁹⁵ Enkel het gevaar voor recidive werd behouden als mogelijke contra-indicatie. Er werd voor gekozen om in de wet geen lijst van op te leggen voorwaarden op te nemen. Alle slachtoffers zouden geïnformeerd moeten worden over het verloop van de strafuitvoering, en moesten kunnen vragen om gehoord te worden of zich te laten vertegenwoordigen als het gaat om de voorwaarden die in hun belang zouden worden opgelegd.³⁹⁶ De toekenningsprocedure zou doorzichtiger worden en voor sommige beslissingen zou unanimiteit vereist zijn. Een belangrijke wijziging die werd voorgesteld was dat het OM de SUR of de SURB moest vatten bij overtreding van de voorwaarden, en dat deze dus niet meer zichzelf mocht vatten. Dit doet immers afbreuk aan de blijk van onpartijdigheid.³⁹⁷ Een nieuwe inverdenkingstelling als grond voor herroeping van de VI werd afgeschaft, en bij herroeping van de VI zou de SURB de nog uit te zitten straf tijd moeten bepalen (in plaats van de gehele reststraf), en het moment waarop een nieuwe VI kan worden toegekend. Bij voorlopige aanhouding zou er binnen 5 dagen een beslissing moeten worden genomen³⁹⁸ in plaats van na een maand. Een zeer belangrijke hervorming die werd voorgesteld, was de invoering van een beroepsmogelijkheid voor het OM en voor de veroordeelde.³⁹⁹ Dit was nodig omdat de beslissingen met betrekking tot de VI een rechterlijk karakter hebben en beslissen over de vrijheid van personen.⁴⁰⁰

Op 17 december 2002 maakte een grondwetswijziging de oprichting van de SURB mogelijk.⁴⁰¹ 17 mei 2006 werden de WER en de WSURB goedgekeurd, die in februari 2007 in werking traden. Verschillende aanbevelingen van de ‘Commissie-Holsters’ werden gevolgd, zoals de veranderde positie van het OM, de samenstelling van de SURB en voor een groot deel de positie van de slachtoffers. Maar sommige belangrijke voorstellen werden niet

³⁹⁴ HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 68-73.

³⁹⁵ TUBEX, H., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in Europa’, *Fatik*, 2001, nr. 91, p. 34.

³⁹⁶ HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 74-85.

³⁹⁷ *Ibid.*, p. 86-100.

³⁹⁸ *Ibid.*, p. 106-113.

³⁹⁹ *Ibid.*, p. 117.

⁴⁰⁰ SMAERS, G. en VAN LAETHEM, W., *l.c.*, p. 6-7.

⁴⁰¹ DUPONT, L., *l.c.*, p. 10.

gevolgd: er is nog steeds geen gelijke behandeling voor recidivisten en primair veroordeelden, er zijn veel contra-indicaties, en er is geen recht op hoger beroep.⁴⁰²

Verdere ontwikkelingen in de voorlopige invrijheidstelling⁴⁰³

De VLV was vanaf de jaren 1970 langzaam beginnen veranderen in een beleidsinstrument. In de daarop volgende jaren werd het ongeveer een automatisme. Vanaf 1991 kwam er een nieuwe regeling en werd de VLV op grote schaal toegepast. De Minister vroeg de directeurs om gedetineerden met een straf tot 3 jaar in de meeste gevallen na een derde van de straf voorlopig invrijheid te stellen. Dit heette ‘VLV met het oog op genade’. De strafuitvoering werd onderbroken en daarna werd de toestand geregulariseerd door een genademaatregel. De vervangende gevangenisstraffen voor boetes werden niet meer uitgevoerd.⁴⁰⁴ In 1997 werd de terminologie aangepast, omdat bleek dat maar weinig gevallen werden behandeld in het kader van de genade. Het systeem werd dan ‘ambtshalve VLV met het oog op de beheersing van de overbevolking’ genoemd. De strafuitvoering werd gewoon opgeschort tot ze verjaard was.

Onder Minister Verwilghen werd het onderscheid tussen recidivisten en niet-recidivisten afgeschaft: iedereen met een straf tot 3 jaar kon nu na een derde van de straf worden vrijgelaten. Dit alles zorgde ervoor dat de VLV veruit de meest toegepaste vorm van invrijheidstelling werd: in 2003 gebeurde ongeveer 16% van de invrijheidstellingen door een VI, en ongeveer 80% door een VLV.⁴⁰⁵

Door de grote versoepeling en de verschillende wijzigingen van de procedure doorheen de jaren, groeide het aantal Omzendbrieven. Op 17 januari 2005 kwam er dan ook een nieuwe Omzendbrief die de vorige verving, en wat duidelijkheid in het landschap van de VLV wilde brengen. In deze Omzendbrief werden er 4 vormen van VLV onderscheiden: VLV bij straffen tot 3 jaar, VLV voor personen zonder verblijfsrecht in het land, VLV om gezondheidsredenen en VLV met het oog op uitlevering.⁴⁰⁶

⁴⁰² Dit laatste was nochtans in het vooruitzicht gesteld. De Minister had in het parlement op een vraag in die zin geantwoord dat de mogelijkheid van het hoger beroep zou worden onderzocht door de ‘Commissie-Holsters’. Zie: X, ‘Vraag nr. 9231 van mevrouw Jacqueline Herzet (PRL) – Kamer – 5 juli 1991’, *Fatik*, 2001, nr. 92, p. 31.

⁴⁰³ Zie alg.: PIETERS, F., ‘De stedenbouwkundige overtreding van minister Onkelinx’, *l.c.*, p. 5.

⁴⁰⁴ VAN DEN BERGHE, Y., *Uitvoering vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*, Gent/Brussel, Larcier, 2006, p. 218-220 ; M.O. 1573/IX van 8 november 1991 – Voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie, *Fatik*, 1992, nr. 48, p. 22 ; M.O. 1574/IX van 27 november 1991 – Voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie, *Fatik*, 1992, nr. 48, p. 22-23.

⁴⁰⁵ TUBEX, H., ‘Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *l.c.*, p. 7.

⁴⁰⁶ X, ‘Voorlopige invrijheidstelling, Ministeriële Omzendbrief nr 1771 – SI – 17 januari 2005’, *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 21-29 ; MEURISSE, H., ‘Transparantie, duidelijkheid en uniforme toepassing’, *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 14 ; VAN DEN BERGHE, Y., *o.c.*, p. 220-229 en p. 264-265.

De Omzendbrief bepaalde dat alle vervangende gevangenisstraffen (behalve deze voor een werkstraf) niet meetelden bij de bepaling van de duur van de straf, en dus ook niet bij de berekening van de datum voor de VLV (bij de VI is dat wel het geval). Sommige straffen werden niet uitgevoerd: de hoofdgevangenisstraffen tot 6 maand (voorzover men vóór het verjaren van deze straf niet opnieuw veroordeeld werd zodat de totale duur meer dan 6 maand bedroeg) en de vervangende gevangenisstraffen van gelijk welke lengte (behalve als ze een werkstraf vervingen, bij personen die het voorwerp uitmaakten van een verzoek tot uitlevering, en bij TBR). Als deze vervangende straffen toch werden uitgevoerd, gold volgende regeling: bij straffen tot 4 maand moest 15 dagen worden ondergaan, en bij straffen van meer dan 4 maand tot 7 maand moest 1 maand in de gevangenis worden doorgebracht.

Voor de 4 soorten VLV golden verschillende regels, maar er waren toch enkele algemene kenmerken. Als de straf werd uitgevoerd, werd er doorgaans een 'korting' van 6 tot 9 maanden gegeven. Bij straffen tot 1 jaar werden er geen contra-indicaties nagegaan en werden er geen voorwaarden opgelegd bij invrijheidstelling. De VLV kon door de Minister dus enkel worden ingetrokken bij een nieuwe veroordeling voor een wanbedrijf of een misdaad, zolang de straf niet verjaard was. Bij straffen van meer dan 1 jaar tot 3 jaar kreeg werd een VLV toegekend als een derde van de straf was ondergaan, zonder dat er voorwaarden werden opgelegd. Als de directeur echter contra-indicaties vaststelde (niet in de materiële behoeften kunnen voorzien, of een gevaar betekenen voor de fysieke integriteit van derden dat niet kan worden opgeheven door het opleggen van voorwaarden), moest de procedure van de VI gevolgd worden. Voor wie veroordeeld was voor zedenfeiten t.a.v. minderjarigen, leek de procedure van de VLV op deze van de VI: een persoonlijkheidsonderzoek was vereist, er werden slachtoffergerichte voorwaarden opgelegd en de slachtoffers werden daarover geïnformeerd, en in de meeste gevallen was het volgen van een begeleiding verplicht. Als er voorwaarden werden opgelegd, duurden die tot het strafeinde, en bij seksuele delinquenten altijd 2 jaar. De VLV kon door de Minister worden ingetrokken bij niet-naleving van de voorwaarden binnen de 'proeftermijn' en bij een nieuwe veroordeling voor een wanbedrijf of een misdaad, zolang de straf niet verjaard was.

Veroordeelden met een straffen tot 3 jaar werden na de in de Omzendbrief bepaalde termijn automatisch vrijgelaten door de directeur, zonder tussenkomst van de Minister. Dit systeem leek dus zeer sterk op het systeem van VRV in Nederland. Bij straffen van meer dan 3 jaar (bij personen zonder verblijfsrecht in het land) of bij VLV om gezondheidsredenen kwam de Minister wel tussen: deze besliste over de VLV, na advies van respectievelijk de Dienst Individuele Gevallen en de vervolgende OM's, of van de Dienst Individuele Gevallen en de

geneesheer-directeur van de Penitentiaire Gezondheidsdienst. Deze laatste soort VLV was mogelijk op elk moment tijdens de detentie, en werd ingetrokken van zodra de gezondheidstoestand van de veroordeelde weer verenigbaar was met een detentie.

De VLV-regeling was niet van toepassing als de VI procedure al gestart was, als er een straf werd uitgezeten in het kader van een herroeping van een VI, als er nog een hangende zaak was t.a.v. de gedetineerde, en bij TBR.

Discussies over de VLV

De nieuwe regeling van 2005 had volgens de voorstanders ervan enkele voordelen, zoals het feit dat een niet-toekenning van een VLV steeds moest gemotiveerd worden (hetgeen de rechtspositie van de gedetineerde zou verbeteren)⁴⁰⁷ en het feit dat het geheel nu veel overzichtelijker was geworden.⁴⁰⁸

De regeling werd echter ook fel bekritiseerd. De allang toegepaste praktijk van de niet-uitvoering van korte gevangenisstraffen tast natuurlijk de geloofwaardigheid van justitie aan. In de praktijk viel de werkstraf zwaarder uit dan een gevangenisstraf, want een werkstraf of de vervangende gevangenisstraf wordt altijd uitgevoerd en een hoofdgevangenisstraf niet altijd. Volgens het Hof van Cassatie moet de werkstraf nochtans lichter worden opgevat dan een gevangenisstraf.⁴⁰⁹ Er werd ook gesteld dat men door de VLV misschien wel de reclasseringsinstellingen ontlast, maar dat het niet opleggen van voorwaarden aan niemand ten goede komt, ook niet aan de gedetineerden: ze worden niet begeleid en niet aangemoedigd om hun verantwoordelijkheid op te nemen t.a.v. de slachtoffers. Men weet nochtans uit onderzoek dat maatschappelijke begeleiding de recidive beperkt.⁴¹⁰ Tenslotte ontstond er door de nieuwe regeling een enorm verschil voor recidivisten tussen de werkelijke duur van de gevangenisstraf als ze een straf kregen van 3 jaar (en een VLV mogelijk was na een derde van de straf) of als ze een straf van bijvoorbeeld 3 jaar en 1 dag kregen (en dus de VI-procedure moest gevolgd worden en ze pas na twee derden van de straf vrij konden komen). In de praktijk kwamen enkel nog mensen met een straf van meer dan 3 jaar voor de Commissie VI, zonder dat hiervoor een wettelijke basis bestond.

Zoals we weten, werd bovenstaande regeling niet opgenomen in de WER in 2006. De Minister is dus strikt genomen (nog steeds) niet bevoegd om zich bezig te houden met de

⁴⁰⁷ BAEYENS, E., HERMANS, C., MYTEN, A., VAN DEN BERGH, J., VAN WAUWE, V. en VAN ZAELEN, M., 'Het kind en het badwater', *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 11.

⁴⁰⁸ VERBRUGGEN, F., *l.c.*, p. 23-24.

⁴⁰⁹ PIETERS, F., 'De stedenbouwkundige overtreding van minister Onkelinx', *l.c.*, p. 6-7.

⁴¹⁰ BAEYENS, E., HERMANS, C., MYTEN, A., VAN DEN BERGH, J., VAN WAUWE, V. en VAN ZAELEN, M., *l.c.*, p. 11-13.

vervroegde invrijheidstelling en er bestaan nog maar twee soorten VLV. Het is echter (nog) niet duidelijk in hoeverre de omzendbrief van 2005 nog van toepassing is. Door de veranderde bepalingen voor straffen tot 3 jaar zal volgens de wet in ieder geval elke gedetineerde via de SUR moeten worden vrijgelaten en niet via de Minister.

4.4.2. Wijzigingen en discussies over de vervroegde invrijheidstelling in Nederland

Wetsontwerpen en commissies

Zoals gezegd, bleef de VRV grotendeels ongewijzigd sinds 1986. In 1994 vond er wel een wijziging plaats: (de poging tot) het zich onttrekken aan de straf werd toegevoegd als mogelijke grond tot uitstel of achterwege laten van de VRV, en de ‘misdragingsgrond’ kon nu ook slaan op feiten die voor de aanvang van de straf waren gepleegd, bijvoorbeeld tijdens de voorlopige hechtenis.⁴¹¹ Er werden dus nauwelijks wijzigingen doorgevoerd, maar de VRV staat wel al sinds haar invoering ter discussie.

Nog in 1994 werd een voorontwerp van wet ingediend dat de vervroegde invrijheidstelling opnieuw een voorwaardelijk karakter gaf.⁴¹² De automatische vervroegde invrijheidstelling na twee derden van de straf zou behouden blijven, maar aan de vrijlating werd de algemene voorwaarde verbonden dat de veroordeelde geen nieuwe feiten mocht plegen. Bovendien moest het mogelijk worden voor bepaalde categorieën van personen die zich tijdens de detentie goed gedragen hadden om al na de helft van de straf vrijgelaten te worden onder bijzondere voorwaarden. Een nieuw op te richten dienst moest hierover beslissen en beroep zou mogelijk zijn bij het gerechtshof te Arnhem.⁴¹³ Dit voorontwerp van wet werd later ingetrokken, vooral omdat in de Penitentiaire Beginselenwet reeds het Penitentiair Programma was voorzien, waardoor de doelen van de voorgestelde vervroegde invrijheidstelling onder voorwaarden ook zouden bereikt kunnen worden.⁴¹⁴

Om tegemoet te komen aan de eerder vermelde kritieken en aan de wens van verschillende politici en wetenschappers om terug een vorm van VI in te voeren, werden er in het begin van

⁴¹¹ X, ‘Wetswijziging vervroegde invrijheidstelling (VI), 25 januari 1994 (nr. 426 797/94/DJ)’, *D.D.*, 1994, p. 600.

⁴¹² BLEICHRÖDT, F.W., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld’, *l.c.*, p. 1089.

⁴¹³ KELK, C., ‘Het zwalkende bestaan van de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *l.c.*, p. 105 ; VEGTER, P.C., *l.c.*, p. 519.

⁴¹⁴ X, ‘1b. Vervroegde invrijheidstelling, BHTK 1995-1996, 24 021, nr. 1’, *D.D.*, 1996, p. 566.

de 21ste eeuw 2 commissies ingesteld die het ingewikkelde landschap van de Nederlandse strafuitvoering moesten uitklaren en nieuwe voorstellen doen.⁴¹⁵

In mei 2002 diende de ‘Commissie Herziening Vervroegde Invrijheidstelling’ (de ‘Commissie-Vegter’) een rapport in met als titel ‘Voorwaarden voor een veilige terugkeer’. Deze had zich vooral geconcentreerd op de VI. Het rapport pleitte voor de herinvoering van de VI, met algemene en bijzondere voorwaarden. Uitstel moest mogelijk zijn als de veiligheid van de samenleving niet kon gewaarborgd worden. Een nieuw te creëren beslisfunctionaris zou over de toekenning van de VI moeten beslissen, na advies van het OM, de directeur en de reclassering. In de loop van de proefperiode zou deze beslisfunctionaris de voorwaarden kunnen wijzigen. Over herroeping zou moeten beslist worden door de Rechtbank van Eerste Aanleg, omdat deze beslissing zeer ingrijpend is.⁴¹⁶ Er werd een nieuwe grond voor uitstel of afstel van de VI voorgesteld: als het opleggen van voorwaarden de veiligheid van de samenleving niet kon waarborgen zou de VI uitgesteld of achterwege gelaten kunnen worden.⁴¹⁷ Tenslotte werd voorgesteld om de schorsing van de VI in te voeren⁴¹⁸ en om de proeftijd niet langer te laten duren dan de strafrest, aangezien uit onderzoek gebleken was dat vooral de intensiteit – en niet de duur – van het toezicht een effect heeft op recidive.⁴¹⁹ Dit laatste argument is twijfelachtig, want we zagen reeds eerder dat sommige studies tot precies het omgekeerde besluit komen.

In maart 2003 werd het rapport van de ‘Commissie Vrijheidsbeperking’ (de ‘Commissie-Otte’) ingediend, met als titel ‘Vrijheidsbeperking door voorwaarden’. Deze Commissie had zich vooral beziggehouden met de voorwaardelijke veroordeling, maar deed ook voorstellen i.v.m. de VI. Wat de VI betreft, had het rapport in grote lijnen dezelfde inhoud als dat van de ‘Commissie-Vegter’, maar er waren ook enkele verschillen m.b.t. de beslissingsinstanties. Men wilde ook de proeftijd bepalen op de strafrest plus 1 jaar, zoals dit vóór 1986 was, om de brugfunctie tussen gevangenschap en vrijheid goed te kunnen vervullen. VI zou enkel kunnen worden verleend als het strafrestant nog minstens 1 maand bedraagt, omdat er anders vrijwel geen stok achter de deur is.⁴²⁰ Net als de ‘Commissie-Vegter’ stelde de ‘Commissie-Otte’

⁴¹⁵ KELK, C., ‘De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep’, *l.c.*, p. 36.

⁴¹⁶ KELK, C., ‘De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep’, *l.c.*, p. 53-55 ; VEGTER, P.C., *l.c.*, p. 516 en 519.

⁴¹⁷ KELK, C., ‘De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep’, *l.c.*, p. 50.

⁴¹⁸ *Ibid.*, p. 56.

⁴¹⁹ *Ibid.*, p. 53.

⁴²⁰ X, *Vrijheidsbeperking door voorwaarden. Rapport van de Commissie Vrijheidsbeperking*, 's Gravenhage, SDU, 2003, p. 123-125.

voor om VI mogelijk te maken na twee derden van de straf, of na de helft als de straf 2 jaar of meer bedraagt en als de vonnisrechter daar schriftelijk in toestemt. De VI moest vooral bij langgestraften toegepast worden, en er mocht slechts een kleine overlapping met de voorwaardelijke veroordeling mogelijk zijn.⁴²¹ Het invoeren van de schorsing werd niet nodig geacht, omdat bij herroeping al snel een nieuwe VI kan verkregen worden.⁴²²

In navolging van deze rapporten werd in 2003 de herinvoering van de VI uiteindelijk in het vooruitzicht gesteld – dit zou halfweg 2005 gebeuren. Er zouden grote gelijkenissen zijn tussen de resultaten van de 2 rapporten en de nieuwe wet. Resocialisatie werd opnieuw een belangrijk doel van de vervroegde invrijheidstelling.⁴²³

Op 7 mei 2004 werd er nog een wetsontwerp ingediend door Minister Donner met voorstellen in de lijn van de conclusies van de ‘Commissie-Vegter’ en de ‘Commissie-Otte’; er waren wel enkele verschillen m.b.t. beslissingsinstanties en rechtsmiddelen. Hij wilde het voor de vonnisrechter ook mogelijk maken om een straf van 20 jaar (zijnde de hoogst mogelijke tijdelijke straf) op te leggen zonder mogelijkheid tot vervroegde invrijheidstelling.⁴²⁴ Dit laatste is ondertussen ingevoerd.⁴²⁵

Wetsvoorstel 30513...

Er werden in de voorbije jaren dus verschillende voorstellen gedaan die de VRV zouden afschaffen. De meesten zijn het er ondertussen over eens dat de VRV de geloofwaardigheid van justitie aantast⁴²⁶ en dat de vervroegde invrijheidstelling opnieuw voorwaardelijk moet zijn. Er is echter lang discussie geweest over de instantie die erover zou beslissen. Eind 2006 kwam er eindelijk een wetsvoorstel dat ter stemming aan het parlement zal worden voorgelegd. We bespreken kort de krachtlijnen⁴²⁷ van het wetsvoorstel.

Net zoals nu het geval is, zal VI de regel zijn: na twee derden van de straf worden veroordeelden in principe vrijgelaten. De VI kan uitgesteld of achterwege gelaten worden op de gronden die nu ook gelden, en als door het opleggen van voorwaarden de kans op recidive niet voldoende beperkt is of als de gedetineerde niet met de voorwaarden instemt. Daaruit

⁴²¹ X, *Vrijheidsbeperking door voorwaarden. Rapport van de Commissie Vrijheidsbeperking*, o.c., p. 130-131 en 170..

⁴²² *Ibid.*, p. 139.

⁴²³ X, ‘Invoering voorwaardelijke invrijheidstelling’, *D.D.*, 2003, p. 620.

⁴²⁴ MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’, o.c. p. 11-12 ; VEGTER, P.C., l.c., p. 520.

⁴²⁵ *Zie supra.*

⁴²⁶ ELZINGA, H.K., l.c., p. 115.

⁴²⁷ BLEICHRODT, F.W., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld’, l.c., p. 1091-1103.

vloeit voort dat de gedetineerde een vervroegde invrijheidstelling (opnieuw) zal kunnen weigeren. De beslissing tot uitstel of afstel van de VI wordt genomen door de rechtbank die in eerste aanleg kennis heeft genomen van het misdrijf waarvoor de gedetineerde veroordeeld is, op vordering van het OM. Deze rechtbank beslist ook over de herroeping van de VI. Het OM kan een VI-gestelde voorlopig aanhouden als er ernstige aanwijzingen zijn dat de VI zal moeten herroepen worden.

Personen die veroordeeld zijn voor een straf tot 1 jaar komen niet in aanmerking voor VI, levenslang gestraften en degenen die een gedeeltelijk voorwaardelijke straf hebben gekregen ook niet. Dit laatste is vreemd, want het is mogelijk dat deze straf voor meer dan twee derden onvoorwaardelijk is. In dat geval valt een deels voorwaardelijke straf dus zwaarder uit dan een geheel onvoorwaardelijke straf, hetgeen niet de bedoeling zou mogen zijn. Bovendien kan de proeftijd bij een gedeeltelijk voorwaardelijke straf langer duren (deze kan 10 jaar bedragen) dan bij een VI (even lang als de strafrest). Ook de blijvende uitsluiting van levenslang gestraften van VI is vreemd, dit gaat in tegen de aanbevelingen van de Raad van Europa die stellen dat iedereen in aanmerking moet kunnen komen voor vervroegde invrijheidstelling.⁴²⁸

De algemene voorwaarde bij de VI is dat de veroordeelde geen strafbare feiten mag plegen tijdens de proeftijd. Deze proeftijd duurt zo lang als de strafrest bij het begin van de VI, met een minimum van 1 jaar. De Minister (en vreemd genoeg niet de rechter) kan bijzondere voorwaarden opleggen m.b.t. programmatische activiteiten m.o.o. de terugkeer in de maatschappij en m.b.t. beperking van de bewegings- en gedragsvrijheid van de VI-gestelde. De Minister beslist hoelang deze voorwaarden moeten nageleefd worden. Het kan dus zijn dat er twee verschillende proeftijden lopen: één waarbij de algemene moet worden nageleefd en één waarbij aan de bijzondere voorwaarden moeten worden voldaan. Het OM houdt toezicht op de naleving van de voorwaarden, en de Minister kan aan een reclasseringsinstelling vragen om de VI-gestelde te begeleiden en toezicht op hem te houden.

De VI is (nog) niet versmolten met het Penitentiair Programma, ook al zouden daar goede redenen voor zijn. De belangrijkste reden om beiden gescheiden te houden is dat er verschillende toelaatbaarheidstermijnen zijn en dat men noch de ene wilde verlagen, noch de andere verhogen.⁴²⁹ De VI is in het wetsvoorstel wel voor een stuk verenigd met het Incidenteel Vervroegd Ontslag: de Minister zal kunnen beslissen dat VI gedurende een

⁴²⁸ BLEICHRDODT, F.W., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld', *l.c.*, p. 1099-1101.

⁴²⁹ *Ibid.*, p. 1096.

bepaalde periode en voor bepaalde categorieën gedetineerden eerder kan plaatsvinden dan na twee derden van de straf, om de overbevolking van de gevangenissen tegen te gaan.⁴³⁰

Na een 20-tal jaren van discussie lijken er nu toch opnieuw belangrijke wijzigingen op til te zijn. Vooralsnog is de wet van 1986 op de VRV echter nog steeds van toepassing.

4.4.3. Steeds minder vervroegde invrijheidstelling in California

Met de invoering van de DSL en de strengere wetten van 1982 en 1987 waren de krijtlijnen voor het straf- en invrijheidstellingsbeleid van de volgende jaren uitgetekend. Er werden niet veel wijzigingen meer aangebracht in dit beleid en de stijging van het aantal opsluitingen bleef voortduren, ook al steeg de criminaliteit sinds het begin van de jaren 1990 helemaal niet zo veel of daalde ze zelfs. Deze vraag van de bevolking om een hardere aanpak van de criminaliteit is dus niet noodzakelijk het gevolg van een hoog criminaliteitscijfer. Veel andere factoren spelen een rol bij de ontwikkeling van de onveiligheidsgevoelens.⁴³¹

Mike Reynolds, fotograaf en vader van een vermoord kind, had in het begin van de jaren 1990 al een wet ontworpen die ervoor zou zorgen dat recidivisten voor lange tijd onschadelijk worden gemaakt. Het was een versie van TSYO die later zo goed als letterlijk in de wetgeving van California zou worden overgenomen. Aanvankelijk werd er aan dit ontwerp echter niet veel aandacht besteed, tot de ‘zaak-Polly Klaas’ uitbrak in California. In oktober 1993 werd een 12-jarig meisje (Polly Klaas) seksueel misbruikt en vervolgens vermoord door een man die al voor twee gewelddadige misdrijven was veroordeeld en die net op parole vrij was.⁴³²

De – begrijpelijke – volkswoede die daarop volgde, zorgde ervoor dat criminaliteit een nog belangrijker thema werd in de verkiezingsstrijd. Gouverneur Wilson zag zijn kans schoon om aan populariteit te winnen door harde uitspraken te doen over criminaliteit. Zijn populariteit was op dat moment laag, wegens de slechte economische situatie op dat moment.⁴³³

Zoals we reeds zagen, werd de TSYO-wet met een overweldigende meerderheid goedgekeurd in 1994. Eigenlijk vervulde TSYO vooral een symboolfunctie; we weten al dat de invoering ervan helemaal niet zo snel een invloed kan hebben op de criminaliteit, om verschillende redenen. De belangrijkste wijziging t.o.v. de strenge wetten die al bestonden, was dat deze

⁴³⁰ BLEICHRODT, F.W., ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld’, *l.c.*, p. 1103.

⁴³¹ ZIMRING, F.E., ‘Imprisonment rates and the new politics of criminal punishment’, *Pun. Soc.*, 2001, p. 161 ; MAUER, M., ‘The causes and consequences of prison growth in the United States’, *Pun. Soc.*, 2001, p. 10-15.

⁴³² SURETTE, R., ‘News From Nowhere, Policy to Follow. Media and the Social Construction of “Three Strikes and You’re Out”’ in D. SHICHOR en D.K. SECHREST (eds.), *Three strikes and you’re out: Vengeance as public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications Inc., 1996, p. 179.

⁴³³ ZIMRING, F.E., HAWKINS, G. en KAMIN, S., *o.c.*, p. 4-6.

langere straf vanaf 1994 verplicht moest worden opgelegd, terwijl er daarvóór enkel de mogelijkheid toe bestond.

Er was niet alleen veel ondersteuning voor de wet, maar er werden ook vele kritieken op geuit, vooral door academici. Deze critici wilden zo snel mogelijk weer van TSYO af, maar hiervoor werd nooit steun gevonden. Er werd in 2004 er wel een poging ondernomen om TSYO wat te mildereren met 'proposition 66'. In dit wetsvoorstel werd onder andere voorzien dat de 3de 'strike' ook een 'serious felony' of een 'violent felony' moest zijn. Verder werd ook de lijst met 'serious felonies' en 'violent felonies' wat ingeperkt.⁴³⁴ Er werd sterk campagne gevoerd tegen dit wetsvoorstel, met slogans als "*The California District Attorneys Association estimates over 26.000 inmates will be released if Proposition 66 passes, including inmates with long histories of serious and violent crimes, including rape, murder and child molestation*" en "*Join our fight to protect public safety*".⁴³⁵ In november 2004 werd 'Proposition 66' afgekeurd met een krappe meerderheid.⁴³⁶

4.4.4. Toenadering tussen België en Nederland, California wordt strenger

In de 3 systemen van vervroegde invrijheidstelling die hier bestudeerd worden, heeft het de voorbije decennia gerommeld. Het thema is steeds hoger op de politieke agenda komen te staan, vooral België en Nederland maakten een 'inhaalbeweging'. Er kwamen van alle (politieke) fronten kritieken en voorstellen tot wijziging. Er werden vele studies gedaan en er werden commissies opgericht om te onderzoeken wat nu het beste systeem is. Ook de gedetineerden zelf lieten van zich horen.

De vervroegde invrijheidstelling in België en Nederland is terug wat naar elkaar aan het toegroeien. In beide landen werden er verschillende commissies opgericht die aanbevelingen moesten doen. België volgde het voorbeeld van Nederland in die zin dat de externe rechtspositie van de gedetineerde op meer transparante en duidelijke wijze moet vastgelegd worden, en dat het rechtskarakter van de VI sterker moet zijn. Men ging op bepaalde punten zelfs nog verder dan Nederland, bijvoorbeeld wat betreft de rechten van het slachtoffer. Op andere punten bleef men aarzelen, zoals met het recht op hoger beroep. De vervroegde invrijheidstelling in Nederland is op haar beurt terug wat meer op de Belgische versie gaan lijken (althans volgens het wetsvoorstel dat binnenkort in het parlement zal gestemd worden)

⁴³⁴ X (2004), 'The limitations on "3 strikes" law': <http://www.keep3strikes.org/LimitationsOn3Strikes.PDF>, 21 p. [01/05/2007].

⁴³⁵ X (2004), 'Protect Public Safety: no on Prop 66': <http://www.keep3strikes.org/> [01/05/2007].

⁴³⁶ REYNOLDS, M. (2006), 'Three Strikes – Index Page', o.c.

in die zin dat ze haar voorwaardelijke karakter terug zal krijgen. Toch zijn er nog heel wat verschillen m.b.t. het verplicht uit te zitten gedeelte van de straf en de beslissingsorganen. Ondertussen is California niet meer bij te houden wat betreft de strengheid van de strafuitvoering en het aantal gedetineerden in de gevangenis.⁴³⁷ In California zijn er gemiddeld ongeveer 5 keer zoveel gedetineerden als in België (een 450-tal per 100.000 inwoners versus een 90-tal) en ongeveer 4,5 keer zoveel als in Nederland (ongeveer 100 per 100.000 inwoners).⁴³⁸ Na de DSL in 1976 en nog enkele wetten in de jaren 1980, werd in 1994 ook nog de TSYO-wet aangenomen die ‘veelplegers’ verwijderd uit de samenleving. Wat de 3 systemen wel nog gemeen hebben, is dat er overal felle discussies gevoerd worden. De argumenten van deze discussies zijn in dit deel en de vorige delen aan bod gekomen. De voor- en tegenargumenten over strengere en minder strenge wetten zijn in de 3 wetgevingen dezelfde, maar de mate waarin aan de ene of de andere argumenten gevolg wordt gegeven verschilt sterk.

Besluit

De verschillende systemen van vervroegde invrijheidstelling hebben sinds hun ontstaan zeer verschillende ontwikkelingen doorgemaakt. Ze ontstonden alle 3 in de periode van het sociaal verweer, tussen 1886 en 1901. Ze werden ontwikkeld naar het voorbeeld van de Engelse en de Ierse manier van strafuitvoering, die zich aangepast had aan de veranderende maatschappelijke omstandigheden en de verminderende beschikbaarheid van kolonies om delinquenten naartoe te sturen.

De eerste versies van vervroegde invrijheidstelling waren altijd verbonden aan voorwaarden en ze hadden een sterk gunstkarakter. De instanties die beslisten over de VI hadden ruime bevoegdheden en als de VI werd geweigerd konden gedetineerden daar weinig of niets tegen beginnen. De invoering van de VI paste in de toen dominante strekking dat de straf moest dienen tot resocialisatie. Vandaar dat de straf meer moest geïndividualiseerd worden.

Vanaf het einde van de jaren 1920 kwamen er belangrijke discussies op gang over de VI, en de resultaten van die discussies zorgden voor steeds groter wordende verschillen tussen de 3 systemen. In België bleef het grotendeels bij discussies en veranderde er niet veel aan de VI.

⁴³⁷ WACQUANT, L., *o.c.*, p. 176-178.

⁴³⁸ X (2004), ‘Table 2. Prisoners under the jurisdiction of State or Federal correctional authorities, June 30 and December 31, 2003, and June 30, 2004’: <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/pjim04.pdf>, p. 3 [01/05/2007] ; WALMSLEY, R. (2003), ‘World Prison Population List (fifth edition)’: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/r234.pdf>, p. 5 [01/05/2007].

In 1981 vond er wel een belangrijke mentaliteitswijziging plaats: de VI moest zo veel mogelijk toegepast worden. Verder begon het gebruik van de VLV bij de bestrijding van de overbevolking van de gevangenis aan belang te winnen. In Nederland veranderde er wel veel. Eerst werd het rechtskarakter steeds meer versterkt, er kwam zelfs een recht op hoger beroep. In de jaren 1980 werden er zodanig veel VI's toegekend dat het systeem overbelast geraakte en niet meer aan de finaliteit van de VI kon voldoen. In 1986 werd dan ook beslist om de VI af te schaffen en te vervangen door een VRV zonder voorwaarden na twee derden van de straf, een regeling die al direct op kritiek stuitte. Ook in California veranderde de strafuitvoering grondig. Er was een groeiende weerstand tegen de ongelijkheid van de straffen en de onrust over de stijgende criminaliteit in de jaren 1970 werd steeds groter. Met de DSL van 1976, die door republikeinen én democraten werd ondersteund, werd de macht van de PB's drastisch ingeperkt, evenals de mogelijkheden tot parole. Vanaf nu werd elke gedetineerde die zich goed gedragen had vrijgelaten na 85% van de straf en aan strenge voorwaarden onderworpen. In de jaren 1980 werden er ook nog twee wetten aangenomen die dienden om 'gevaarlijke' daders langer op te sluiten. De gelijkenissen tussen de 3 systemen waren steeds verder te zoeken in deze periode.

In de jaren 1990 kwam de strafuitvoering steeds hoger op de politieke agenda te staan. In België kwam de kritiek uit alle hoeken, en sinds 1996 voelden de opeenvolgende Ministers zich verplicht om te beloven dat de VI zou herzien worden.⁴³⁹ Toen de 'Dutroux-crisis' uitbrak stond de regering, net als tijdens de invoering van de VI in 1888, onder zware druk om iets te ondernemen. De slachtofferbeweging was groter dan ooit en eiste een sterkere positie voor de slachtoffers, maar ook de eis van vele academici en politici om de rechtspositie van de gedetineerden te versterken werd niet vergeten. In 1998 werd de VI grondig hervormd, als tussenoplossing naar de 'echte' hervorming. Voor het eerst besliste een onafhankelijk orgaan over de VI, een primeur in de Belgische geschiedenis. Voor en na de wetten van de 1998 bleef de discussie op volle toeren draaien en werden er allerlei voorstellen gedaan in verschillende richtingen. Uiteindelijk werd in 2006 de WER goedgekeurd, die de SURB installeerde, alweer een primeur voor België: er is nu een rechter betrokken bij de strafuitvoering. De regeling van deze wet is vandaag van toepassing. Behalve bij de VI, waren er ook belangrijke ontwikkelingen in de VLV. Dit werd in de loop der jaren een echt instrument om de overbevolking van de gevangenis te beheersen en het werd de allerbelangrijkste modaliteit van invrijheidstelling. Deze fel omstreden regeling werd in de wet van 2006 echter niet

⁴³⁹ SNACKEN, S. en TUBEX, H., *l.c.*, p. 40.

overgenomen. In principe zal zo goed als iedere gedetineerde langs de SUR of de SURB moeten passeren om vrijgelaten te kunnen worden.

In Nederland was er minder publieke belangstelling voor de strafuitvoering, maar er werd ook veel discussie gevoerd. Enkele rapporten en wetsvoorstellen later ligt er nu een wetsvoorstel op tafel dat de VI opnieuw zal invoeren. Hoewel er vandaag nog grote verschillen zijn tussen de Belgische en de Nederlandse vervroegde invrijheidstelling, zullen beide systemen binnenkort sterk op elkaar lijken. Er zullen wel grote verschillen blijven bestaan wat betreft de beslissingsinstanties, de termijnen, en het rechtskarakter van de VI.

California zette de 'get tough'-politiek tegen criminaliteit verder en sloot steeds meer delinquenten op. In 1994 werd de TSYO-wet ingevoerd, die de straffen verdubbelde voor feiten gepleegd na een eerdere veroordeling voor een zwaar (geweld)misdrijf, en opsluiting van 25 jaar tot levenslang verplicht stelde voor elk misdrijf na twee vorige veroordelingen voor een zwaar (geweld)misdrijf. Net als in België werd er een drastische hervorming doorgevoerd in crisistijd, nadat een VI-gestelde gruwelijke misdaden had begaan. De publieke en politieke belangstelling voor de veiligheid was nooit zo groot. Of deze belangstelling te maken heeft met de mate van criminaliteit, is nog maar de vraag.

De ontwikkelingen in de 3 systemen, die ervoor gezorgd hebben dat ze nu zijn zoals ze zijn, bieden ons een interessante kijk op de geschiedenis van de vervroegde invrijheidstelling. Het ontstaan van de VI was blijkbaar niet (alleen) gestoeld op grondslagen als individualisering en resocialisatie, maar ook op pragmatische gronden als lage populariteit van de regering of gebrek aan verbannings- of gevangenisplaatsen. Later werden er echter talrijke legitimaties aan het instituut gegeven. De verdere wijzigingen waren soms het gevolg van grondig studiewerk en weloverwogen beslissingen, maar ook soms onder andere van praktische problemen als overbelasting van de reclasseringsinstellingen (zie Nederland) of van politieke crisissen die veroorzaakt werden door moordende pedofielen (zie België en California), wat niet altijd evenveel bijdroeg aan de kwaliteit van het systeem van vervroegde invrijheidstelling.

Doorheen deze beschrijving van de geschiedenis werden in dit hoofdstuk de verschillende discussies belicht die worden en werden gevoerd over de vervroegde invrijheidstelling. De antwoorden die kunnen worden gegeven op de vraag die in deze scriptie centraal staat werden besproken, evenals de consequenties die deze antwoorden hebben.

Hoofdstuk 5

DE 3 SYSTEMEN VAN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING NADER BEKEKEN⁴⁴⁰

Inleiding

Ondertussen weten we hoe de 3 systemen van vervroegde invrijheidstelling er vandaag uitzien en hoe ze zich sinds hun ontstaan hebben ontwikkeld. Dat brengt ons bij enkele belangrijke punten van vergelijking bij deze systemen. Wat België betreft wordt in dit hoofdstuk enkel de VI in de vergelijking vermeld; de VLV met het oog op uitlevering verloopt volgens een gelijkaardige procedure als de VI en de punten van vergelijking zijn dan ook daar grotendeels op van toepassing.

Enkele vragen die op uiteenlopende wijze kunnen beantwoord worden, zijn de volgende: als een gevangenisstraf niet helemaal wordt uitgevoerd, moet vervroegde invrijheidstelling dan onder voorwaarden gebeuren? Welk deel van de straf moet ondergaan worden voor de veroordeelde kan vrijgelaten worden? Moet dit deel vastliggen? De antwoorden op deze vragen kwamen reeds aan bod bij de legitimaties van de verschillende systemen; in dit hoofdstuk wordt er dieper op ingegaan.

Er stellen zich nog andere vragen over de vervroegde invrijheidstelling: moet vervroegde invrijheidstelling een recht zijn, of een gunst die men moet ‘verdienen’? Is vervroegde invrijheidstelling een deel van de strafuitvoering of betekent het kwijtschelding van een deel van de straf? Welk belang moet er gehecht worden aan de ernst van het misdrijf, aan het gerechtelijk verleden, aan het slachtoffer? Moet er voor deze zaken wel aandacht zijn?

Met deze vragen wordt er in de 3 systemen vaak op zeer verschillende manier omgegaan. Sommige vragen worden niet eens gesteld in bepaalde systemen, aan andere vragen wordt er dan weer vaak heel wat aandacht besteed.

⁴⁴⁰ De kenmerken van de systemen werden hierboven reeds besproken. Bij deze bespreking werd er verwezen naar verschillende bronnen. In dit hoofdstuk worden bepaalde kenmerken met elkaar vergeleken en er wordt dieper op ingegaan. Er zal echter niet telkens opnieuw worden verwezen naar de bronnen. Als er zaken besproken worden die nog niet aan bod kwamen, zal uiteraard wel naar de bronnen worden verwezen.

5.1. HET VOORWAARDELIJKE KARAKTER VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

België, Nederland en California hebben alle 3 een systeem van vervroegde invrijheidstelling. Een gevangenis zonder vervroegde invrijheidstelling zou het leven daar ondraaglijk maken voor zowel het personeel als de gedetineerden. De vraag stelt zich of deze invrijheidstelling aan voorwaarden moet verbonden zijn of niet. Er zijn verschillende redenen om vervroegde invrijheidstelling een voorwaardelijk karakter te geven. VI zorgt voor speciale preventie op twee manieren. Enerzijds dreigt de herroeping als de veroordeelde ‘zich niet gedraagt’, waardoor men dus recidive probeert te voorkomen. Volgens zo goed als alle studies uit zo goed als alle periodes blijken VI-gestelden inderdaad minder te recidiveren dan personen die op een andere manier in vrijheid werden gesteld.⁴⁴¹ Anderzijds vormen de voorwaarden die worden opgelegd een kader waarbinnen de VI-gestelde kan ‘oefenen’ om buiten de gevangenis te functioneren. VI kan leiden tot een beter zicht door de overheid op de reïntegratie van ex-gedetineerden via de rapporten van de reclasseringsinstelling.⁴⁴² Tenslotte kan de VI in belangrijke mate de psychosociale schadelijke effecten van de gevangenis helpen beperken, doordat gedetineerden zelf werken aan hun resocialisatie.⁴⁴³

Momenteel zijn er nog grote verschillen wat betreft het voorwaardelijke karakter van de vervroegde invrijheidstelling tussen enerzijds Nederland en anderzijds België en California. In Nederland zijn de voorwaarden bij de VRV afgeschaft omdat ze te moeilijk te controleren waren en omdat de reclasseringsinstellingen hun positie van hulpverlener niet wilden prijsgeven voor deze van controleur. In België en California worden er wel voorwaarden opgelegd en wordt daarop een streng toezicht voorzien.

In de nabije toekomst zullen er op dit punt echter nog weinig verschillen zijn tussen de 3 systemen, aangezien Nederland de VI terug zal invoeren. Dit zal moeten gepaard gaan met een sterke ondersteuning van de controle-instellingen. Aan de problemen van rolverwarring die werden gesignaleerd door de hulpverleners is tegemoet gekomen doordat het OM toezicht zal houden op de naleving van de voorwaarden. Het OM is geen hulpverlener en zal zich dan ook niet zo gedragen.

⁴⁴¹ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 243 ; GOETHALS, J., MAES, E. en BOGAERTS, S., ‘Statische en dynamische predictoren van V.I.: Een literatuuranalyse’, *l.c.*, p. 120-121 ; DEVLIEGER, L., ‘Vergelijkende studie over de recidive bij de veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens de periode 1960-1964’, *l.c.*, p. 42 ; DEVLIEGER, L., ‘Studie over de recidive bij de veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens het jaar 1965’, *l.c.*, p. 10 ; FAUCHER, P., *l.c.*, p. 229 ; KELLENS, G., *o.c.*, 1991, p. 286.

⁴⁴² BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 188.

⁴⁴³ GOETHALS, J., *o.c.*, p. 244-245.

5.2. HET DEEL VAN DE STRAF DAT IN DE GEVANGENIS MOET ZIJN DOORGEBRACHT EN DE ROL VAN HET GERECHTELIJK VERLEDEN

5.2.1. Grote verschillen tussen België, Nederland en California

In België werden er verschillende voorstellen gedaan om een ‘niet-samendrukbaar’ gedeelte of een ‘veiligheidsperiode’ in te voeren voor zware delinquenten. Dit is een wat vreemde eis, want er bestaan overal ter wereld al zulke gedeelten. Overal moet een bepaald deel van de straf ondergaan zijn voordat een vervroegde invrijheidstelling mogelijk is.⁴⁴⁴ Er zijn op dat punt grote verschillen tussen de 3 systemen. België vereist dat een derde (of twee derden bij recidive, als de opgelegde straf meer dan 3 jaar is) van de straf is ondergaan voor een veroordeelde in aanmerking komt voor VI, en 10 of 16 jaar bij levenslang. In Nederland moet twee derden van de straf ondergaan zijn, ongeacht het gerechtelijk verleden. Degenen die levenslang gestraft zijn komen helemaal niet in aanmerking voor VRV. In California is vereist dat 85% van de opgelegde straf, of de minimumtermijn in het kader van TSYO (25 jaar of meer) is ondergaan. Sommige levenslang gestraften kunnen parole krijgen na die minimumtermijn, maar voor ernstige delicten bestaat er ook ‘life without parole’.

Er zijn niet alleen verschillen wat betreft de periode die in detentie moet zijn doorgebracht, maar ook m.b.t. de mate waarin de datum van vervroegde invrijheidstelling vastligt. In België is VI mogelijk vanaf de vastgelegde termijn, maar de SURB moet nog beslissen. Het gebeurt zelden dat een VI wordt toegekend vanaf het moment dat de veroordeelde daarvoor in aanmerking komt.⁴⁴⁵ In Nederland ligt het moment van invrijheidstelling zo goed als vast, het komt maar weinig voor dat de VRV wordt uitgesteld of achterwege gelaten. In California ligt dit moment ook vast voor zover de veroordeelde niet onder de TSYO-wet is veroordeeld. Is dit wel het geval, dan moet deze in vrijheid gesteld worden door het PB.

Problemen in België

De Belgische regeling is de minst strenge, maar ze zal wel tot vreemde situaties leiden, die al bestonden toen alle gedetineerden met een straf tot 3 jaar een VLV kregen na een derde van

⁴⁴⁴ VERBRUGGEN, F., *l.c.*, p. 23.

⁴⁴⁵ Dit bleek in de praktijk op mijn stage bij de CVI. Zie ook de jaarcijfers van de CVI's: X (2007) ‘Federale Overheidsdienst Justitie, Organisatie, Administratieve rechtscolleges’: http://www.just.fgov.be/index_nl.htm [02/05/2007].

die straf, en die sinds de WER nog steeds bestaan. Door het onderscheid dat wordt gemaakt tussen straffen tot 3 jaar en straffen van meer dan 3 jaar m.b.t. het deel van de straf dat door recidivisten moet zijn ondergaan, komen recidivisten met een straf van 3 jaar in aanmerking voor VI na 1 jaar (een derde van de straf), en bij een straf van 3 jaar en 1 dag pas na 2 jaar (twee derden van de straf). Het verschil tussen de opgelegde straffen is dus maar 1 dag, maar in de praktijk is het verschil meer dan 1 jaar. Het is sowieso jammer dat er nog steeds zo'n groot onderscheid wordt gemaakt tussen primair veroordeelden en recidivisten, aangezien recidivisten al een zwaardere straf gekregen hebben bij hun veroordeling. Ze worden nu zowel bij de veroordeling als tijdens de strafuitvoering zwaarder gestraft. Met de WER zijn er wel definitie- en interpretatieproblemen van het begrip 'herhaling' opgelost,⁴⁴⁶ maar de aanbeveling van de 'Commissie-Holsters' om het onderscheid tussen recidivisten en niet-recidivisten af te schaffen is niet gevolgd, wat dus (nog steeds) tot problemen leidt.

Een ander probleem heeft te maken met het moment waarop de directeur een advies moet geven over een eventuele VI: 4 tot 2 maand voor de toelaatbaarheid van de VI. Bij een eerste veroordeling tot 5 maand is de directeur alvast te laat met het advies vóór de veroordeelde opgesloten is. In de praktijk komt dit probleem niet voor: straffen tot 6 maand worden niet uitgevoerd want veroordeelden tot een straf tot 6 maand krijgen op basis van Omzendbrieven automatisch een VLV.⁴⁴⁷ Deze praktijk is echter niet wettig, dus ofwel zijn er onwettige toestanden, ofwel zijn er problemen met de termijnen.

Ook het feit dat iedereen *d'office* voor de SUR of de SURB komt van zodra hij of zij aan de tijdsvoorwaarden voldoet, is in zekere zin problematisch. Waar het PC vroeger een procedure voor de VI kon verhinderen, omdat de gedetineerde geen kans maakte op een VI, zal nu voor iedereen de procedure in gang gezet worden. Dit zal niet alleen sommige nutteloze procedures in gang zetten, maar ook de werklast van de SUR of de SURB drastisch verhogen. Tot 2007 kwamen gedetineerden met een straf tot 3 jaar d.m.v. de VLV immers zo goed als nooit voor de CVI, maar dit kan nu niet meer. Een uitbreiding van de strafuitvoeringsrechtbanken met 3 kamers zal waarschijnlijk niet toereikend zijn.⁴⁴⁸ Het voordeel van de nieuwe regeling is natuurlijk wel dat elke gedetineerde het recht heeft gekregen op een procedure voor de SUR of de SURB. De problemen die hieraan verbonden zijn, zijn vooral praktisch van aard.

⁴⁴⁶ CALLENS, M., 'Voorwaardelijke invrijheidstelling en herhaling', *N.J.W.*, 2002, p. 304-307 ; VERBRUGGEN, F., *l.c.*, p. 24.

⁴⁴⁷ X, 'M.O. nr. 1756, 18 april 2003', *Fatik*, 2003, nr. 98, p. 32 ; X, 'Voorlopige invrijheidstelling, Ministeriële Omzendbrief nr 1771 – SI – 17 januari 2005', *l.c.*, p. 21-29.

⁴⁴⁸ PERRIËNS, R., HENDRICKX, M. en RONSE, M., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling, een werkvorm tussen recht en hulpverlening. Explicitering van de visie van de Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling in Antwerpen over de relatie tussen recht en hulpverlening', *Panopticon*, 2004, afl. 3, p. 282.

Onduidelijkheden in Nederland

Nederland is wat strenger: de duur van de straf die moet ondergaan zijn is vrij lang en levenslang gestraften komen niet in aanmerking voor VRV. In dit laatste kan men een onmenselijke straf zien en dus een schending van art. 3 EVRM.⁴⁴⁹ Toch zullen deze termijnen in de toekomst niet veranderen. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen recidivisten en primair veroordeelden, maar ook in Nederland zorgt de VI-datum voor vreemde situaties. Volgens de huidige regeling wordt bijna iedereen automatisch vrijgelaten na twee derden van de straf en de tijd die in voorlopige hechtenis is doorgebracht wordt meegeteld. Dit laatste is logisch: iemand in voorlopige hechtenis is evenveel van zijn vrijheid beroofd als een veroordeelde. Maar stel dat iemand 3 jaar in voorlopige hechtenis zit en daarna veroordeeld wordt tot 5 jaar gevangenisstraf. De gedetineerde zal in dat geval al enkele maanden na de veroordeling vrijkomen, zonder aan voorwaarden onderworpen te worden, terwijl de straf toch vrij zwaar is. Hier rijzen er allerlei vragen over het nut van die straf, de veroordeling, de signaalfunctie, en de mogelijkheden tot sociale reïntegratie. Als de rechter met dit alles rekening houdt, kan hij ook een langere straf opleggen, maar dat is dan weer misschien niet fair. Dit probleem zal verholpen worden door de wet die zal goedgekeurd worden: door het opleggen van voorwaarden zal de veroordeelde toch nog een tijd onder toezicht staan.

Strengheid en duidelijkheid in California

California heeft veruit de strengste regeling van de 3. De belangrijkste reden daarvoor is dat men gevaarlijke delinquenten zo lang mogelijk wil uitsluiten uit de maatschappij, zodat ze geen misdrijven kunnen plegen. De termijnen zorgen in ieder geval niet voor verwarring, de gedetineerden weten waar ze aan toe zijn (als ze niet onder TSYO werden veroordeeld). De straffen moeten (bijna) helemaal worden ondergaan en daarna worden de parolees nog eens aan een streng toezicht onderworpen. In dit geval speelt het gerechtelijk verleden geen rol bij parole. Degenen die onder TSYO werden veroordeeld moeten minimum 25 jaar 'zitten'. Voor verschillende categorieën gedetineerden bestaat er geen mogelijkheid tot parole. Hier speelt het gerechtelijk verleden een zeer grote rol. Twee vorige veroordelingen voor een ernstig (geweld)misdrijf worden beschouwd als het bewijs dat door elk klein delict de grote gevaarlijkheid van de dader opnieuw blijkt. Parole wordt dan plots héél ver naar de toekomst verschoven, als er al mogelijkheid is tot parole. De vervroegde invrijheidstelling wordt in het geval van TYSO dus bijna uitsluitend 'berekend' aan de hand van het gerechtelijk verleden.

⁴⁴⁹ SMAERS, G., 'Waarheen met de voorwaardelijke invrijheidstelling?', *l.c.*, p. 184.

5.2.2. Korte termijnen en een individuele beslissing

Het vaststellen van het moment waarop gedetineerden in aanmerking komen voor VI is altijd wat arbitrair. Het heeft nochtans verschillende voordelen om dit moment reeds vroeg in de detentie te leggen, bijvoorbeeld na een derde van de straf. Bij korte straffen maakt zo'n korte termijn dat het 'de moeite' is om de hele VI-procedure in gang te zetten. Wacht men tot de helft of twee derden van de straf, dan zijn er steeds minder gedetineerden die een VI willen omdat ze er toch bijna van af zijn en niet meer onder toezicht willen staan.⁴⁵⁰ Zoals we weten, recidiveren VI-gestelden minder dan personen die hun hele straf ondergingen. De kans op recidive vergroot zelfs naarmate een groter deel van de straf in de gevangenis is doorgebracht. We weten ook dat de schadelijke invloed van de gevangenis groter wordt naarmate de straf langer duurt. Redenen genoeg dus om daders zeker niet langer dan nodig in de gevangenis te laten blijven. Het moment waarop VI mogelijk is, moet dan ook zo snel mogelijk komen. Let wel: *mogelijk zijn* betekent dat het onderzoek of een VI wenselijk is zo vroeg mogelijk moet starten, niet dat iedereen zo vroeg mogelijk moet vrijgelaten worden. De termijn mag natuurlijk niet te kort zijn, want de gedetineerde moet genoeg tijd hebben om de reïntegratie voor te bereiden. En de signaalfunctie van de straf moet enigszins bewaard blijven.

Er bestaat discussie over de vraag of vervroegde invrijheidstelling automatisch moet gebeuren dan wel door een individuele beslissing. Argumenten voor het eerste zijn dat iedereen gelijk behandeld wordt, en dat men zich naar een VI-datum kan richten en dus de toekomst wat kan plannen, waardoor heel wat frustraties vermeden worden. De kans op slagen van de VI wordt groter: er kan een woonplaats gezocht worden en eventueel zelfs werk. Maar er zijn ook belangrijke argumenten die pleiten voor VI door een individuele beslissing. Een onderzoek van het dossier vóór de VI bleek gunstig te zijn voor de reclassering van de gedetineerde en tot minder herroepingen en recidive te leiden. Dit onderzoek laat immers toe om de resocialisatiekansen grondig te onderzoeken en indien nodig de VI niet toe te kennen. Zo'n regeling zorgt er ook voor dat de gedetineerde zelf meer gemotiveerd wordt om aan zijn of haar reclassering te werken en zich ervoor in te zetten. Zoals we weten, zijn er op dit punt belangrijke verschillen tussen de systemen. In geen van de wetgevingen is men op het idee gekomen om een 'semi-automatische' beslissing tot VI in te voeren, waarbij er eerst via een individuele beslissing wordt bepaald of een VI mogelijk zal zijn, en de VI vervolgens automatisch wordt toegekend als aan bepaalde voorwaarden is voldaan.⁴⁵¹

⁴⁵⁰ VERBRUGGEN, F., *l.c.*, p. 23.

⁴⁵¹ Zie *infra*.

5.3. DE AARD VAN DE VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

5.3.1. Strafuitvoering of kwijtschelding van een deel van de straf

Vervroegde invrijheidstelling kan op twee manieren gedefinieerd worden: ofwel als een stopzetting van de straf, ofwel als verdere tenuitvoerlegging ervan op een andere manier.⁴⁵² Deze definitie heeft belangrijke gevolgen. Als het een kwijtschelding van een deel van de straf betekent, mag in principe alleen een rechter daarover beslissen, want het oorspronkelijke vonnis wordt erdoor veranderd. In dat geval kan de proeftijd langer duren dan de strafrest, maar de eventuele voorwaarden mogen niet ‘straffend’ zijn; de proeftijd wordt immers niet meer gerelateerd aan de straf. Als vervroegde invrijheidstelling echter een deel van de strafuitvoering is, waarbij de veroordeelde een deel van de straf ondergaat buiten de muren van de gevangenis, dan kan de administratie over deze aangelegenheid beslissen. De opgelegde voorwaarden kunnen dan wel een punitief karakter hebben, want de veroordeelde wordt geacht nog de straf te ondergaan. Maar de proeftijd mag niet langer duren dan de strafrest, want dit zou betekenen dat de oorspronkelijke straf ‘verlengd’ wordt.⁴⁵³

De Belgische invulling van de vervroegde invrijheidstelling

Over de aard van de VLV tot 2006 werd er in België niet gediscussieerd, maar uit de regeling blijkt wel dat het in veel gevallen betekende dat de straf meestal werd kwijtgescholden. Sommige straffen werden niet uitgevoerd en bij korte straffen werd men automatisch en zonder voorwaarden vrijgelaten. Bij straffen tussen 1 en 3 jaar werden er soms wel voorwaarden opgelegd, maar er zat duidelijk maar één doel achter de VLV: de overbevolking van de gevangenissen beheersen. Sinds de WER bestaan er nog twee soorten VLV, en hun aard is niet gedefinieerd in de wet. De VLV met het oog op uitlevering kan worden beschouwd als een strafuitvoeringsmodaliteit, aangezien de regeling onder de titel ‘strafuitvoeringsmodaliteiten’ staat.⁴⁵⁴ Maar er zijn nog steeds enkele onduidelijkheden: het is niet duidelijk wanneer de ‘proeftijd’ eindigt en hoe lang de veroordeelde terug wordt opgesloten bij herroeping. Dit is misschien omdat de veroordeelde geacht wordt hier niet meer te verblijven, dus als er problemen zijn is dat een probleem van het land van herkomst. Een vreemde bepaling is ook dat in de WER vermeld staat dat iedereen die een

⁴⁵² BLEICHRODT, F.W., *o.c.*, p. 193-194.

⁴⁵³ ELZINGA, H.K., *l.c.*, p. 102-103 ; DIJKSTRA, A., *l.c.*, p. 755-756.

⁴⁵⁴ Titel V WER: ‘De door de strafuitvoeringsrechter en de strafuitvoeringsrechtbank toe te kennen strafuitvoeringsmodaliteiten’

strafuitvoeringsmodaliteit krijgt, waarbij het dus ook gaat over de VLV met het oog op uitlevering, gevolg moet geven aan de oproepingen van het OM en van de justitie-assistent.⁴⁵⁵ Het is vreemd dat die bepaling ook op deze strafuitvoeringsmodaliteit slaat, want het is moeilijk voor te stellen dat het OM de gegevens van deze ex-gedetineerden zal vinden en bijhouden.

Over de VI in België is er ondertussen al meer duidelijkheid. De regeling is echter lange tijd niet in overeenstemming geweest met de definitie van de VI. Reeds vanaf de ‘wet Le Jeune’ werd de VI beschouwd als een verdere tenuitvoerlegging van de straf. Dit bleef zo gedurende de hele geschiedenis van de VI en werd af en toe bevestigd in Omzendbrieven,⁴⁵⁶ in parlementaire voorbereidingen, en door voorzitters van de CVI.⁴⁵⁷ Het Hof van Cassatie week één keer van deze visie af, toen het de VI beschouwde als ‘opschorting van de strafuitvoering gedurende een proefperiode’.⁴⁵⁸ Tot 2006 was de VI echter niet in de wet gedefinieerd, en was de regeling niet helemaal in overeenstemming met de definities uit de Omzendbrieven en parlementaire voorbereidingen. Wat wel klopte, was dat de administratie besliste over de strafuitvoering. Maar er waren ook problemen: de proeftijd duurde langer dan de strafrest (het dubbele van de straf, minimum 2 jaar en minimum 5 jaar bij recidive), dus de straf werd ‘verlengd’, en dan nog wel door de Minister. Verder werd de veroordeelde bij herroeping van de VI terug opgesloten gedurende de hele reststraf die op het moment van de toekenning nog moest worden ondergaan, wat impliciet betekende dat men tijdens de VI niet geacht werd ‘gestraft’ te zijn. De wetgever heeft op sommige van deze punten de aanbevelingen van de ‘Commissie-Holsters’⁴⁵⁹ gevolgd. In het verleden was al gebleken dat de VI vaak verward werd met andere strafuitvoeringsmodaliteiten, bijvoorbeeld tijdens de Dutroux-crisis. Meer dan eens klonk het dat er ‘totale straffeloosheid’ heerste en ‘dat iedereen na een derde van de straf werd vrijgelaten’.⁴⁶⁰ Sinds de WER is de VI gedefinieerd in de wet: “*de voorwaardelijke invrijheidstelling is een wijze van tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf waardoor de veroordeelde zijn straf ondergaat buiten de gevangenis, mits naleving van de voorwaarden die hem gedurende een bepaalde proeftijd worden opgelegd*”.⁴⁶¹ In de praktijk wordt nu ook

⁴⁵⁵ Art. 55, 3° WER.

⁴⁵⁶ M.O. 1249/IX van 9 maart 1976 – Voorwaardelijke invrijheidstelling, *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 107-108 ; M.O. 1262/IX van 27 juli 1976 – Voorwaardelijke invrijheidstelling, *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 259.

⁴⁵⁷ HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 58 ; PERRIËNS, R., PIETERS, F. en PIRON, P., ‘Missie, visie, doelstellingen en acties van de Nederlandstalige commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *Panopticon*, 2002, p. 251.

⁴⁵⁸ Cass., 22 mei 2002, ‘Libération conditionnelle – Peine – Effet’: http://www.juridat.be/cgi_juris/jurn.pl [08/05/2007].

⁴⁵⁹ HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 58.

⁴⁶⁰ SNACKEN, S. en TUBEX, H., *l.c.*, p. 35 en p. 38.

⁴⁶¹ Art. 24 WER.

meer volgens de theorie gehandeld, aangezien de SUR of de SURB zal kunnen bepalen hoe lang de veroordeelde terug opgesloten wordt, rekening houdend met de periode in VI die goed verlopen is. Men veronderstelt dus dat de veroordeelde een straf onderging tijdens de proefperiode. Toch is er nog één inconsistentie: de proeftijd is nog steeds minimum 2 jaar, 5 tot 10 jaar bij recidive, en 10 jaar bij levenslang, dus in sommige gevallen wordt de straf toch ‘verlengd’. Dit strookt niet helemaal met de idee dat de VI een strafuitvoeringsmodaliteit is, maar er zijn voor deze regeling natuurlijk goede redenen: het heeft weinig zin om iemand na invrijheidstelling nog slechts 3 maand aan voorwaarden te onderwerpen, dit is geen nuttige ‘oefening’ om terug te functioneren in de maatschappij.

De Nederlandse invulling van de vervroegde invrijheidstelling

In Nederland werd de VI, toen deze nog voorwaardelijk was, anders gedefinieerd dan in België, en de praktijk was daar beter in overeenstemming met de theorie. De VI werd beschouwd als niet-verdere tenuitvoerlegging van de straf, aangezien bij herroeping de reeds doorgebrachte periode in VI niet afgetrokken werd van de nog te ondergane straf.⁴⁶² De VI was een soort opschorting van een deel van de straf, en dit deel moest enkel nog ondergaan worden als de veroordeelde zich blijkbaar niet kon gedragen. Dat de proeftijd langer duurde dan de strafrest, was op zich geen probleem, want de proeftijd werd niet als een ‘straf’ beschouwd. In de praktijk was de regeling dus hetzelfde als in België, maar in Nederland was dit meer in overeenstemming met de theoretische grondslagen. Er was echter ook hier een inconsistentie tussen theorie en praktijk: als de VI een kwijtschelding van de straf is, dan mag de Minister daar niet over beslissen, want deze behoort tot de uitvoerende macht en mag geen rechterlijke vonnissen wijzigen. Eigenlijk had een rechter dus over de VI moeten beslissen.

De invoering van de VRV was gebaseerd op de ‘verjaringsgedachte’, op het feit dat de gevangenis de maatschappij wel ‘bevredigt’ maar de gedetineerde desocialiseert. Zolang een invrijheidstelling geen gevaar betekent voor de maatschappij, vond men dat VRV een plicht van de overheid was, die voortvloeide uit de gevangenisstraf.⁴⁶³ Deze gedachte is gebaseerd op het subsidiariteitsbeginsel: de straf mag niet zwaarder zijn dan strikt noodzakelijk is. Na verloop van tijd vermindert de strafbehoefte en moet deze dus aangepast worden.⁴⁶⁴ De VRV betekent dus een kwijtschelding van een deel van de straf, wat duidelijk blijkt uit de Memorie van Toelichting en uit het feit dat de VRV niet kan herroepen worden.

⁴⁶² GEURTS, A.C., *o.c.*, p. 159-160.

⁴⁶³ DIJKSTRA, A., *l.c.*, p. 753-755.

⁴⁶⁴ BLEICHRDODT, F.W., *o.c.*, p. 189.

De invulling van parole in California

Wat parole betekent, wordt niet uitgelegd in de wet, noch in de literatuur. De rechtsgrond van eventuele parole bij TSYO is nog niet duidelijk, aangezien pas ten vroegste 25 jaar na de invoering ervan (dus in 2019) zal blijken hoe de toekenningsprocedure zal verlopen. Over de na te leven voorwaarden, de proeftermijn en de procedure bij herroeping is vooralsnog niets bekend. Waarschijnlijk zal dit ongeveer hetzelfde zijn zoals nu, wanneer de PB's beslissen over veroordeelden die werden gestraft vóór de DSL van 1976. Het is ook nog niet duidelijk of parole meestal na het ondergaan van de minimumduur zal worden toegekend, of dat gedetineerden eerder effectief levenslang zullen opgesloten blijven.

Parole werd tot 1976 beschouwd als een verdere uitvoering van de straf, aangezien de veroordeelde tot het einde van de straf onder toezicht kon staan. Het was dus geenszins een kwijtschelding van een deel van de straf. Het PB kon echter beslissen dat de proeftijd was afgelopen en dat de veroordeelde volledig in vrijheid werd gesteld. In sommige gevallen werd er dus toch een deel van de straf kwijtgescholden. De aard van de parole bij 'mandatory release', vanaf 1976, kunnen we afleiden uit de huidige regeling. De proeftijd duurt tot het einde van de straf, wat betekent dat de straf verder wordt uitgevoerd buiten de gevangenis. Bij herroeping wordt de veroordeelde nog 1 jaar terug opgesloten, hetgeen nog een reden is om aan te nemen dat deze gedurende de proeftijd dus geacht werd een deel van de straf te ondergaan. Er is echter een speciale regeling voor degenen die 5 maand een residentiële behandeling volgden tegen drugsverslaving, want na deze behandeling worden zij volledig in vrijheid gesteld. In dat geval wordt de rest van hun straf dus kwijtgescholden. Zowel voor als na 1976 kon parole dus op twee manieren opgevat worden, afhankelijk van een beslissing van het PB of van de activiteiten van de parolee tijdens de proeftijd.

5.3.2. Gunst of recht

Uit de geschiedenis van de vervroegde invrijheidstelling in België blijkt dat er al heel wat kritiek is geweest op het gebrekkige rechtskarakter ervan. De procedures waren te ondoorzichtig en de toepassing ervan te ongelijk.

Allereerst kunnen we ons de vraag stellen of de vervroegde invrijheidstelling wel een recht *moet* zijn, in de zin van 'recht op een eerlijk proces'. Is een eerlijk proces nog nodig na de veroordeling? Volgens art. 6 EVRM geldt het recht op een eerlijk proces enkel bij de

vervolging, omdat de schuld pas vaststaat bij de veroordeling.⁴⁶⁵ Na die veroordeling wordt de dader geacht schuldig te zijn, en is het niet zeker of een eerlijk proces nog nodig is m.b.t. de externe rechtspositie. De Raad van Europa vindt wel dat vervroegde invrijheidstelling moet bestaan, in het kader van de resocialisatie van veroordeelden, en dat er internationaal moet samengewerkt worden wat betreft het toezicht op voorlopig en voorwaardelijk in vrijheid gestelden.⁴⁶⁶ Over het rechtskarakter dat de vervroegde invrijheidstelling moet hebben, spreekt de Raad zich niet uit.

Het rechtskarakter van de vervroegde invrijheidstelling is verschillend in de 3 systemen. Het was aanvankelijk een gunst, de toekenningsinstanties hadden een ruime bevoegdheid en de veroordeelden hadden geen verhaal tegen een weigering van de VI. Later traden er wijzigingen op.

In België zijn er verschillende stemmen opgegaan om dit te veranderen en om de VI te laten worden tot een recht. Het recht op hoger beroep werd verschillende keren voorgesteld. De wetgever is hier niet op ingegaan, maar het gunstkarakter van de VI is toch wel sterk verminderd.⁴⁶⁷ Het begon in 1981 met de ‘negatieve selectie’, en in 1998 werden er verschillende rechtswaarborgen ingebouwd. Nu komt elke gedetineerde die aan de tijdsvoorwaarden voldoet voor de SUR of de SURB, kan deze vragen om een openbare zitting als de VI drie keer is geweigerd, en is er het recht op cassatieberoep. Doordat er nog steeds geen recht op beroep ten gronde is, blijft VI toch nog in zekere zin een gunst.⁴⁶⁸ De VLV is altijd een gunst geweest, maar dan wel één die op zeer grote schaal werd toegepast. Er was tot 2006 geen recht op hoger beroep bij weigering van de VLV. Sinds 2006 is het rechtskarakter van de VLV versterkt doordat de veroordeelde gehoord wordt, en doordat tegen bijna elke beslissing over VLV met het oog op uitlevering cassatieberoep mogelijk is.⁴⁶⁹ In beide gevallen moet er nog een opmerking gemaakt worden: de veroordeelde kan de VI of de VLV niet weigeren vóór het opstarten van de procedure. Ook al zou een bepaalde gedetineerde niet vervroegd in vrijheid gesteld *willen* worden en dit is al op voorhand bekend, toch moeten de partijen gehoord worden, moeten de slachtoffers verwittigd worden, ... Een recht op weigering voordat de procedure start zou nochtans heel wat tijd en moeite kunnen besparen.

⁴⁶⁵ FAUCHER, P., *l.c.*, p. 425.

⁴⁶⁶ Europees verdrag van 30 november 1964 betreffende het toezicht op de voorwaardelijk veroordeelde of in vrijheid gestelde personen, *B.S.*, 31 oktober 1970 ; Wet 15 juli 1970 houdende goedkeuring van het Europees Verdrag betreffende het toezicht op de voorwaardelijk veroordeelde of in vrijheid gestelde personen en van de bijlage, opgemaakt te Straatsburg op 30 november 1964, *B.S.*, 31 oktober 1970.

⁴⁶⁷ NEYS, A. en PETERS, T., *l.c.*, p. 378-387.

⁴⁶⁸ SMAERS, G. en VAN LAETHEM, W., *l.c.*, p. 6-7.

⁴⁶⁹ Art. 96 WER.

In Nederland is vervroegde invrijheidstelling lange tijd een gunst geweest, en later werd het een echt recht. Het gunstkarakter was wat vreemd in het begin, want men kon een VI niet weigeren en het was dus een 'verplichte gunst'. Vanaf 1975 kon dit wel. Vanaf toen moest ook het dossier van iedereen die aan de tijdsvoorwaarden voldeed onderzocht worden, en werd het recht op hoger beroep ingevoerd. Sindsdien is vervroegde invrijheidstelling dus een volwaardig recht geworden. In 1986 gebeurde er een vreemde wijziging: VRV werd een 'plicht', want de veroordeelde moet de gevangenis verlaten als er geen vordering tot uitstel of achterwege laten van de VRV is ingesteld. Men ging dus nog een stapje verder dan een 'recht'. Anderzijds kon de gedetineerde niet in beroep gaan tegen een beslissing tot uitstel of achterwege laten van het Hof te Arnhem, wat het rechtskarakter toch weer wat verzwakte. De Nederlandse regeling is gestoeld op de eerder besproken 'verjaringsgedachte': na een tijdje vermindert de strafbehoefte.

Parole in California is ook lange tijd een gunst geweest. Tot 1976 waren de gedetineerden overgeleverd aan de 'goodwill' van de PB's, zowel wat betreft de toekenning als wat betreft de na te leven voorwaarden en de duur van de proeftermijn. Toen 'mandatory release' werd ingevoerd, kwam er zeker meer gelijkheid tussen de gedetineerden. Het tijdstip van invrijheidstelling ligt vast, net als in Nederland. In die zin is parole dus een recht van de gedetineerde. Dat is echter niet helemaal waar, want de gevangenisoverheid kan beslissen dat de gedetineerde zich niet goed heeft gedragen en dus geen parole krijgt. Tegen deze beslissing bestaat er geen recht op hoger beroep. Met TSYO werd er eigenlijk opnieuw een ISL ingevoerd, maar dan met een heel lange minimumtermijn. Parole in het kader van TSYO zal een sterk gunstkarakter hebben, aangezien de PB's vanaf het verstrijken van de minimumtermijn terug zullen kunnen beslissen over parole, met een grote discretionaire bevoegdheid, waartegen er (tot nu toe) geen recht op hoger beroep bestaat.

We hebben ons in het begin van dit hoofdstuk afgevraagd of vervroegde invrijheidstelling wel een recht moet zijn. Deze vraag wordt op verschillende manieren beantwoord in de 3 systemen. Aangezien een beslissing tot vervroegde invrijheidstelling heel ingrijpend is voor de gedetineerde – er wordt immers beslist over zijn of haar vrijheid – lijkt het toch noodzakelijk dat ernaar gestreefd wordt om zo veel mogelijk gelijkheid, rechtszekerheid en transparantie in de procedures in te bouwen. Een recht op beroep ten gronde lijkt dan ook aangewezen, waarmee de aanbevelingen van de Commissie-Holsters zouden worden gevolgd.

5.4. DE ROL VAN DE FEITEN EN VAN DE SLACHTOFFERS IN DE PROCEDURE

5.4.1. De ernst van de feiten

De vraag dringt zich op of bij de toekenningsprocedure voor een vervroegde invrijheidstelling de ernst van de feiten waarvoor de dader is veroordeeld in overweging moet worden genomen. Een eerste reactie op de vraag wat iemand vindt van de VI, is vaak “*ja, maar niet voor iedereen hé. Moordenaars en pedofielen of zo, die moeten ze toch niet te snel vrijlaten hoor*”.⁴⁷⁰ Het antwoord op deze vraag hangt natuurlijk samen met een vorige vraag, namelijk welk deel van de straf moet ondergaan zijn voor iemand vervroegd kan vrijkomen. Het klinkt logisch om daders van zware misdrijven minder snel vervroegd vrij te laten, maar dan vergeet men dat er voor dat zware misdrijf een zware straf zal zijn uitgesproken en dat deze daders dus sowieso lang in de gevangenis moeten blijven. Daarom is het niet echt nodig om daders van zware delicten strenger te behandelen in de strafuitvoering. De 3 systemen hebben op dit punt veel gemeen, met één groot verschil: de levenslange gevangenisstraf.

In België speelt de ernst van de feiten geen rol wat de toelatingstermijnen betreft. Iedereen komt na hetzelfde deel van de straf vrij, afhankelijk van het gerechtelijk verleden. Omdat levenslang niet ‘deelbaar’ is, heeft men voor deze gevallen een termijn van 10 of 16 jaar voorzien. Ook voor deze categorie gedetineerden bestaat de mogelijkheid tot VI. Op de zittingen met het oog op de toekenning wordt er echter wel vaak rekening gehouden met de ernst van de feiten.⁴⁷¹ Het proces wordt niet ‘overgedaan’, maar er worden vaak vragen gesteld over de feiten, de houding van de veroordeelde daartegenover, en wat deze zal doen om dit in de toekomst te voorkomen. Hoe zwaarder het delict, hoe moeilijker de CVI (of de SURB) te overtuigen is om een VI toe te kennen. Het systeem laat dit ook toe: de VI wordt toegekend door een individuele beslissing. Bij de toekenning van de VLV met het oog op uitlevering speelt de ernst van de feiten een veel kleinere rol, men gaat ervan uit dat de gedetineerde het land zal worden uitgezet.

De VRV in Nederland laat niet toe om rekening te houden met de ernst van de feiten. Ook hier is voor iedereen de termijn gelijk: na twee derden van de straf *moet* zowat elke gedetineerde de gevangenis verlaten. De redenen om geen VRV toe te kennen hebben niet te

⁴⁷⁰ Dit antwoord kreeg ik van zowat driekwart van de 40 respondenten, zowel in arbeidersbuurten als in residentiële wijken, die ik interviewde in het kader van mijn stage bij de CVI te Gent.

⁴⁷¹ Dit bleek op de zittingen van de CVI die ik bijwoonde in het kader van mijn stage bij de CVI te Gent.

maken met de feiten. De ernst van de feiten speelt slechts in één geval een rol bij de VRV: als het feit zo zwaar is dat een levenslange gevangenisstraf nodig blijkt te zijn. In dat geval wordt de gedetineerde geacht nooit meer te kunnen functioneren in de maatschappij.

Ook in California kan er geen rekening worden gehouden met de ernst van de feiten bij de toekenning van parole, althans nu nog niet. Elke gedetineerde kan na hetzelfde deel van de straf de gevangenis verlaten, als hij of zij zich tenminste niet misdragen heeft in de gevangenis – opnieuw een element dat niet met de ernst van de feiten te maken heeft. Op het moment van de veroordeling kan de ernst van de feiten echter wel een invloed hebben op de strafuitvoering. Behalve TSYO bestaat er voor ‘first degree murder’ de mogelijkheid tot ‘life without parole’. In de toekomst kan de ernst van de feiten een grotere rol spelen bij de strafuitvoering: als de PB’s de eerste gedetineerden met een straf van 25 jaar tot levenslang zullen moeten toelaten tot parole, zullen ze rekening kunnen houden met de ernst van de 3de ‘strike’.

5.4.2. De positie van het slachtoffer

In Nederland en California wordt er niet over slachtoffers gesproken in het kader van de vervroegde invrijheidstelling. In beide gevallen gaat het (voorlopig) om automatische vervroegde invrijheidstelling, die niet kan worden tegengehouden door enig aspect dat te maken heeft met slachtoffers. In België is er de laatste jaren echter heel wat te doen geweest rond de rechten van het slachtoffer in de procedure van de VI, een opmerkelijke ontwikkeling die onze aandacht verdient.

Toen de VI in 1888 ingevoerd werd, kwam het woord ‘slachtoffer’ niet voor in de wet.⁴⁷² Dit zou zo blijven tot 1998, maar er was daarvoor ook al aandacht voor de slachtoffers in de strafuitvoering: in 1984 werd in een Omzendbrief aan de directeurs gevraagd om bij alle voorstellen tot VI rekening te houden met de inspanningen die de veroordeelde deed om de BP’s te vergoeden⁴⁷³ en in 1996 beloofde Minister De Clerck in zijn oriëntatienota dat de slachtoffers meer rechten zouden krijgen.⁴⁷⁴ In 1998 kregen de slachtoffers wettelijk verankerde rechten in de VI-procedure. Slachtoffers waarvan de CVI had geoordeeld dat ze

⁴⁷² Wet 31 mei 1888 waarbij voorwaardelijke invrijheidstelling en voorwaardelijke veroordeling in het strafrecht worden ingevoerd, *B.S.*, 3 juni 1888.

⁴⁷³ DE RIDDER, J., ‘1483/XI van 14 november 1984 – Voorwaardelijke invrijheidstelling – Schadeloosstelling van de burgerlijke partijen’, *Bull. Best. Strafinr.*, 1984, p. 344. Deze M.O. was een samenvatting van M.O.’s uit 1956, 1963 en 1965.

⁴⁷⁴ SNACKEN, S. en TUBEX, H., *l.c.*, p. 40.

een 'direct en legitiem belang' hadden, konden van deze rechten gebruik maken.⁴⁷⁵ De wetgever kon moeilijk anders dan de slachtoffers meer rechten geven, want 'justitie' stond onder zware druk door de meer dan 3 miljoen handtekeningen voor niet-samendrukbare straffen bij zeer zware misdrijven, ondersteund door de oppositie, en de verschillende slachtofferverenigingen die meer inspraak eisten voor de slachtoffers in de strafuitvoering.

In 2006 werd de positie van het slachtoffer ook wettelijk vastgelegd in de procedure voor VLV, werden de rechten van het slachtoffer een klein beetje uitgebreid, en veranderde het begrip 'slachtoffer' grondig: de WER verstaat onder 'slachtoffer' iedereen die op het moment van het vonnis BP heeft gesteld, degenen die op dat moment minderjarig of onbekwaam waren en voor wie de wettelijke vertegenwoordiger zich geen BP heeft gesteld, en de slachtoffers die op het moment van het vonnis in de onmogelijkheid waren om zich BP te stellen. Over deze laatste twee categorieën oordeelt de SUR of ze een direct en legitiem belang hebben.⁴⁷⁶

De rechten van de (erkende) slachtoffers zijn de volgende: ze kunnen, bij de toekenning van de VI of de VLV met het oog op uitlevering, de herroeping, herziening of schorsing ervan, en bij eventuele wijziging van de voorwaarden, gehoord worden i.v.m. de voorwaarden die in hun belang moeten worden opgelegd en ze kunnen zich daarbij laten bijstaan door een vertrouwenspersoon of een vertegenwoordiger van een slachtoffervereniging, of zich laten vertegenwoordigen door hun raadsman,⁴⁷⁷ en ze worden op de hoogte gebracht van de beslissing tot toekenning, herroeping, herziening of schorsing van de VI of de VLV met het oog op uitlevering en van de eventuele voorwaarden die in hun belang zijn opgelegd.⁴⁷⁸ Het slachtoffer speelt ook een belangrijke rol bij de eventuele contra-indicaties. Bij VI gelden als tegenaanwijzingen: het risico op lastigvallen van de slachtoffers en de houding tegenover de slachtoffers. Voor VLV geldt dit eerste ook, en in plaats van de tweede tegenaanwijzing wordt er gelet op de inspanningen die zijn geleverd om de BP's te betalen.⁴⁷⁹

Het is belangrijk dat de slachtoffers deze rechten gekregen hebben, zeker bij misdrijven die de slachtoffers diep gekwetst hebben. Ze kunnen hun bekommernissen kwijt en voelen zich meer betrokken in de procedure. Ze hebben minder het gevoel dat de invrijheidstelling van de daders van de misdrijven waarvan zij het slachtoffer waren 'boven hun hoofd' gebeurt omdat ze ook zelf voorwaarden kunnen voorstellen. Vreemd genoeg gebeurt het toch niet zo heel

⁴⁷⁵ Art. 2, 3°, e); art. 4, §3 en §5; art. 10, §5; Wet 5 maart 1998 ; SMAERS, G. en VAN LAETHEM, W., *l.c.*, p. 8.

⁴⁷⁶ Art. 6 WER.

⁴⁷⁷ Art. 35, §1, art. 53 en art. 61, §4, art. 68, §3 WER.

⁴⁷⁸ Art. 46, §1, art. 58, §1 en art. 68, §6 WER.

⁴⁷⁹ Art. 28 en art. 47 WER.

vaak dat slachtoffers willen gehoord worden in de procedure.⁴⁸⁰ De oorzaak hiervan is onduidelijk.

De drastische verruiming van het begrip ‘slachtoffer’ zorgt echter voor twee problemen. Ten eerste is er geen ‘filter’ meer ten aanzien van degenen waarvan de BP ontvankelijk was, dus iedereen die zich bij een misdrijf BP stelde maar er verder geen enkel belang bij heeft betrokken te worden bij de strafuitvoering moet gehoord worden als hij of zij dat wenst (bijvoorbeeld i.v.m. de autozwendel van Dutroux).⁴⁸¹ Dit is niet alleen een praktisch probleem (breng maar eens 30 personen binnen in een zittingszaal van 30 m² in de gevangenis), maar deze ‘slachtoffers’ hebben meestal ook geen direct en legitiem belang bij het ‘meebeslissen’ over de strafuitvoering. Het volstaat dat hun schade vergoed is. Het doel van de toekenning van rechten aan de slachtoffers wordt daardoor uitgehold. Bovendien verandert ook het doel van de BP-stelling: ze dient niet meer (alleen) tot erkenning als slachtoffer en om een schadevergoeding te kunnen krijgen, maar ze dient nu ook als ‘toegangsticket’ tot de strafuitvoering.⁴⁸² Ten tweede worden belangrijke categorieën slachtoffers door deze regeling uitgesloten. Een minderjarige die bijvoorbeeld misbruikt is geweest en waarvan de wettelijke vertegenwoordiger zich geen BP heeft gesteld, heeft het heel moeilijk om bij de strafuitvoering betrokken te worden, want de Dienst Slachtofferonthaal moet hen niet meer contacteren (in de oude regeling moest dit wel); hij of zij moet zich zelf maar informeren over zijn of haar rechten. Slachtoffers die geweigerd hebben om zich BP te stellen, bijvoorbeeld uit loyaliteit aan de dader, kunnen niet meer bij de strafuitvoering betrokken worden.⁴⁸³ Als er een slachtoffer ‘ontstaat’ na de veroordeling (iemand die tijdens de detentie bijvoorbeeld met de dood bedreigd is, of iemand die het slachtoffer onder zijn hoede genomen heeft en voor represailles vreest), kan dit volgens de nieuwe regeling niet meer betrokken worden bij de procedure voor VI. Volgens de wetten van 1998 kon dit wel, als de CVI oordeelde dat ze een direct en legitiem belang hadden.

⁴⁸⁰ Dit bleek in de praktijk tijdens mijn stage bij de CVI. Zie ook de jaarcijfers van de CVI's, *o.c.*

⁴⁸¹ TUBEX, H., ‘Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *l.c.*, p. 7.

⁴⁸² SNEIDERS, E., VAN NEDER, S., ZEELMAEKERS, K., ‘De positie van het slachtoffer in het kader van de strafuitvoeringsrechtbanken’, *Suggnomè*, 2005, nr. 3, p. 20.

⁴⁸³ PERRIËNS, R., ‘Een metaforensische beschouwing over slachtoffers en externe rechtspositie’, *Suggnomè*, 2005, nr. 3, p. 16-17.

Besluit

In dit hoofdstuk werden de systemen op bepaalde belangrijke punten met elkaar vergeleken. Eerst werd het voorwaardelijke karakter van de vervroegde invrijheidstelling bekeken. Op dat vlak bestaan er vandaag belangrijke verschillen tussen België en California (waar er voorwaarden worden opgelegd) en Nederland (waar er geen voorwaarden worden opgelegd). Nederland zal de wetgeving echter veranderen en de vervroegde invrijheidstelling opnieuw voorwaardelijk maken. Iedereen schijnt ervan overtuigd te zijn dat een vervroegde invrijheidstelling onder voorwaarden moet verlopen, omdat de reclassering anders weinig kans op slagen heeft.

Wat betreft het deel van de straf dat moet ondergaan zijn om in aanmerking te komen voor een vervroegde invrijheidstelling, zijn er ook grote verschillen. In België is dit deel het kleinst, althans voor niet-recidivisten, in Nederland is dit deel groter, in California is het buitengewoon groot. De termijnen zorgen zowel in België als in Nederland voor bepaalde onduidelijkheden of problemen i.v.m. de toekenning van de VI of de VRV. In België kan een uitgesproken straf van één dag langer in de praktijk uitdraaien op een jaar meer detentie. In Nederland kan het zijn dat gedetineerden heel kort na hun veroordeling vrijkomen zonder voorwaarden. De termijnen in California zijn heel duidelijk en zorgen niet voor verwarring, maar ze zijn wel zeer streng. We argumenteerden dat het moment waarop iemand in aanmerking komt voor vervroegde invrijheidstelling zo vroeg mogelijk in de detentie zou moeten komen, en dat de toekenning zou moeten gebeuren door een individuele beslissing.

Er zijn verschillende opvattingen over de aard van de vervroegde invrijheidstelling. Het kan beschouwd worden als een wijze van strafuitvoering, hetgeen in België het geval is. Sinds kort is de wetgeving ook vrij goed in overeenstemming met deze achtergrond. Parole in California lijkt ook een verdere tenuitvoerlegging van de straf te zijn. In één geval echter, als de veroordeelde na invrijheidstelling een behandeling volgt, wordt er een deel van de straf kwijtgescholden. Vervroegde invrijheidstelling kan namelijk ook beschouwd worden als kwijtschelding van een deel van de straf, een zienswijze waarmee de Nederlandse regeling het meest in overeenstemming is.

We stelden ook de vraag in hoeverre vervroegde invrijheidstelling een recht is. In België heeft dit zeker steeds meer een rechtskarakter gekregen, maar men kan nog steeds niet van een volwaardig recht spreken aangezien beroep ten gronde niet bestaat. De VRV in Nederland is wel een recht, het is zelfs een plicht. Dit rechtskarakter wordt echter toch wat afgezwakt omdat er geen hoger beroep bestaat tegen het uitstel of afstel van de VRV. Ook in California

wordt parole in grote mate als een recht beschouwd, aangezien ook daar de invrijheidstelling automatisch gebeurt, maar net als in Nederland bestaat er geen recht op hoger beroep tegen een weigering van parole. Wanneer de PB's hun bevoegdheid over de TSYO-gestraften zullen verwerven, zal parole opnieuw een sterk gunstkarakter krijgen. Aangezien vervroegde invrijheidstelling beslist over de vrijheid van mensen, leek het toch noodzakelijk om een recht op hoger beroep te voorzien.

Verder werd onderzocht welke rol de ernst van de feiten pleegt bij de vervroegde invrijheidstelling. We stelden vast dat dit een eerder beperkte rol speelt. In België bestaat er wel ruimte voor de SUR en de SURB om daarmee rekening te houden, maar in Nederland en California niet. Daar heeft de ernst van de feiten enkel een invloed op de strafuitvoering als de dader levenslang wordt veroordeeld (in California is de vermelding 'without parole' vereist).

Tenslotte werd de rol van de slachtoffers in de toekenningsprocedure voor vervroegde invrijheidstelling onder de loep genomen. Deze spelen in Nederland en California geen enkele rol, maar in België hebben de slachtoffers sinds de jaren 1980 steeds meer rechten gekregen. Deze ontwikkelingen zijn toe te juichen in het kader van een herstelgerichte detentie. Het begrip 'slachtoffer' is echter niet adequaat gedefinieerd: het is langs een kant veel te ruim en langs een andere kant te beperkt.

Hoofdstuk 6

VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING EN STRAFDOELEN⁴⁸⁴

Inleiding

We maakten kennis met de strafdoelen en met de problemen die inherent verbonden zijn aan de gevangenisstraf. Er werd een overzicht geboden van 3 sterk verschillende systemen van vervroegde invrijheidstelling, de legitimaties van deze systemen, en de kritieken erop. Vervolgens is onderzocht hoe deze systemen ontstonden en evolueerden, hetgeen het grootste deel van de verklaring geeft voor de vorm die ze vandaag hebben. Daarna werden enkele belangrijke eigenschappen van de 3 systemen met elkaar vergeleken en werden de voor- en nadelen daarvan belicht.

Op basis van de antwoorden die in de vorige hoofdstukken werden gegeven, worden in dit hoofdstuk de systemen van vervroegde invrijheidstelling in verband gebracht met de 4 strafdoelen die aan de gevangenis worden toegeschreven en tevens met de kritische perspectieven op de gevangenis. Voor elk strafdoel wordt nagegaan of vervroegde invrijheidstelling er aan kan voldoen, in hoeverre het systeem eraan voldoet (of dit probeert), en in welke zin. Wat België betreft, zullen de VLV en de VI enkel apart worden besproken bij de resocialisatie; bij de andere doelen zullen ze samen besproken worden omdat ze grotendeels dezelfde doelen nastreven.

6.1. VERGELDING EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

De vergelding als doel van de gevangenisstraf kan toestaan dat veroordeelden vóór hun strafeinde worden vrijgelaten. Men verwacht dat er ‘iets’ gebeurt met de dader, dus als er een gevangenisstraf is uitgesproken en die is deels ondergaan, dan kan deze behoefte bevredigd zijn. De vergelding vereist niet dat de hele straf wordt ondergaan, want het is onmogelijk om de ‘juiste vergelding’ te bepalen. Men is het er wel over eens dat de straf zwaarder moet zijn

⁴⁸⁴ Ook in dit hoofdstuk zal naar de bronnen worden verwezen voor zover dit nog niet eerder is gebeurd.

naarmate het misdrijf zwaarder was. Als nu in alle gevallen na een gelijk deel van de straf een vervroegde invrijheidstelling kan plaatsvinden, is deze regel niet overtreden.

Vergelding is in de 3 systemen van vervroegde invrijheidstelling zeker een doel van de gevangenisstraf. In de meeste gevallen is dit vooral ‘symbolische’ vergelding: er wordt een straf uitgesproken die meestal zwaarder is dan deze die uiteindelijk zal worden uitgevoerd. Naar de bevolking en naar de dader toe wordt er een boodschap gegeven dat iemand voor dergelijk feit zoveel straf verdient. Aangezien vergelding echter niet het enige doel van de gevangenisstraf mag zijn, moet in de loop van de strafuitvoering overwogen worden of de straf kan worden ingekort. Dit kan natuurlijk alleen als het doel van de vergelding ‘bereikt’ is: de morele orde moet hersteld zijn en de woede die kan opkomen jegens de dader van het delict moet ‘gekanaliseerd’ zijn. Het conflict tussen dader en slachtoffer moet enigszins hersteld zijn. Daarom kan worden vereist dat de dader het misdrijf bekent en erkent dat hij of zij fout handelde; het slachtoffer op zijn beurt moet er mee kunnen leven dat de dader terug op vrije voeten is. Daar is tijd voor nodig, dus een deel van de straf moet ondergaan zijn.

De Belgische regeling is vrij goed in overeenstemming met bovenstaande redenering: een deel van de straf moet ondergaan zijn en na dit deel is er een zitting waar de veroordeelde gepolst wordt over zijn of haar houding tegenover feiten en slachtoffers. In de wet is niet opgenomen dat de dader het feit moet bekennen, maar in de praktijk wordt dit wel vaak vereist door de toekenningsinstantie.⁴⁸⁵ Zolang de dader niet bekent dat het misdrijf gepleegd is, kan de straf nog niet haar ‘vergeldend effect’ gehad hebben. Verder krijgt het slachtoffer ook de mogelijkheid (zij het met bepaalde beperkingen) om bij de strafuitvoering betrokken te worden. Hier kan er een confrontatie plaatsvinden tussen dader en slachtoffer. Op dit moment kan het slachtoffer zien dat de dader gestraft is, dat er leed is toegebracht. Het slachtoffer, dat toch rechtstreeks betrokken is bij deze hele gebeurtenis, kan voorwaarden voorstellen. Dit geeft het slachtoffer een zekere ‘macht’: de dader heeft hem of haar iets misdaan en nu kan het slachtoffer zelf voorstellen wat de in vrijheid gestelde wel en niet zal mogen.

Ook in Nederland en California heeft de straf een belangrijk vergeldend aspect. Het feit dat de norm overtreden is, is een belangrijke reden om een straf op te leggen in deze systemen. Het is moeilijk is om de ‘juiste’ vergelding vast te stellen; men probeert dit te benaderen door voor vergelijkbare misdrijven en gerechtelijke verledens vergelijkbare straffen op te leggen. Volgens Knigge wordt de ‘juiste straf’ zo berekend.⁴⁸⁶ Als de straffen vergelijkbaar zijn, moet ook de uitvoering ervan vergelijkbaar zijn. Daarom kiest men in deze systemen voor een vast

⁴⁸⁵ Dit bleek op de zittingen tijdens mijn stage bij de CVI te Gent.

⁴⁸⁶ KNIGGE, G., *o.c.*, p. 16-17.

tijdstip van invrijheidstelling. Het tijdstip van invrijheidstelling bij TSYO is niet vast, maar de minimumtermijn van minstens 25 jaar is zodanig lang dat men veronderstelt dat daarna aan de vergeldingseis voldaan is. Na deze termijn speelt het risico op recidive een veel belangrijker rol. Iets vreemds aan het vaste moment van invrijheidstelling is wel dat ervan wordt uitgegaan dat het doel van de vergelding zeker bereikt is na dit deel: iedereen kan immers op hetzelfde moment vrijgelaten worden, of de 'boodschap' nu is overgekomen of niet. Een weigering te bekennen of spijt te betonen kan de vervroegde invrijheidstelling niet beletten.

Nederland en California houden het niet bij die 'symbolische' vergelding. Voor bepaalde misdrijven, namelijk die waarop levenslang of 'life without parole' staat, is vervroegde invrijheidstelling niet mogelijk. Deze misdrijven worden zo erg geacht dat de maatschappij nooit meer zal tolereren dat de dader vrij rondloopt. Dit laatste heeft natuurlijk ook een neutraliserende functie.

6.2. ALGEMENE PREVENTIE, AFSCHRIKKING, EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

Vervolgens kan men de vraag stellen of vervroegde invrijheidstelling te rijmen is met het doel van algemene preventie en afschrikking. Men zou kunnen stellen dat deze functie geweld wordt aangedaan, omdat de overheid niet consequent is en criminelen de indruk zullen krijgen dat ze toch altijd vroeger zullen vrijkomen dan hetgeen oorspronkelijk is bepaald, wat in de praktijk ook meestal zo is. Het onderzoek dat werd gedaan naar algemene preventie en afschrikking toonde echter aan dat de grootte van de straf niet echt een rol speelt. De pakkans en straffkans doen dit wel, voorzover het om 'moreel neutrale' delicten gaat. Wil men met de dreiging van de gevangenisstraf criminaliteit voorkomen, dan moet men dus vooral zorgen dat er een streng toezicht is en dat er consequent gestraft wordt. Vervroegde invrijheidstelling doet geen afbreuk aan die strafdreiging, een verkorting van de straf maakt de straf niet speciaal minder afschrikkend, dus het vrijlaten van veroordeelden voor hun strafeinde is in overeenstemming met dit strafdoel.

De Belgische en de Nederlandse wetgever hebben dit ook ingezien en men gaat er in deze systemen van vervroegde invrijheidstelling dan ook niet van uit dat de algemeen preventieve of afschrikkende werking van de straf erdoor wordt geschaad. In de eerste versies van de VI werd er wel nagegaan of de verbeterende en afschrikkende werking van de straf voldoende

haar werk had gedaan,⁴⁸⁷ maar de laatste jaren komt dit strafdoel niet meer voor in de legitimaties voor de vervroegde invrijheidstelling.

‘Mandatory release’ in California werd ingevoerd in de jaren 1970, wanneer het geloof in de resocialiserende werking van de straf op een laag pitje stond, en het belangrijkste doel was de verdiende straf te geven. Men geloofde niet echt in een preventieve werking van de strafdreiging. In de jaren 1990, voor en na de invoering van TSYO, werd er echter wel van uit gegaan dat deze manier van straffen een afschrikkende werking had. Potentiële criminelen zouden afgeschrikt zijn, of de staat verlaten hebben en verhuisd naar waar de straffen minder zwaar zijn. Cijfers toonden echter aan dat dit afschrikkend effect niet groot kon zijn: er werd berekend dat slechts 10% van de delinquenten onder toepassing van TSYO valt, dus slechts 10% van de delinquenten zou erdoor kunnen afgeschrikt worden. Maar het aantal plegers van een 2de ‘strike’ daalde niet, en van een 3de ‘strike’ slechts lichtjes. De daling van de criminaliteit kan dus bezwaarlijk aan TSYO geweten worden.⁴⁸⁸ Een afschrikkend effect bij potentiële daders waarop de wet niet van toepassing zou zijn (dus die nog geen eerdere veroordeling(en) hebben voor ernstige (geweld)misdrijven) is weinig waarschijnlijk, als er al niet eens een effect kan worden aangetoond bij degenen waarop TSYO wel van toepassing is.

6.3. GERUSTSTELLING VAN HET PUBLIEK EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

Het samengaan van de vervroegde invrijheidstelling met het doel van geruststelling van de bevolking is een heikel punt. Vaak als een VI op spectaculaire wijze mislukt, wordt dit breed uitgesmeerd in de media, komt er een woede-golf vanuit grote delen van de bevolking, en wordt er geroepen dat de VI moet worden afgeschaft.⁴⁸⁹ Er wordt op zulke momenten gewezen op de grote schade die een mislukking van de VI met zich mee kan brengen.⁴⁹⁰

Inderdaad, de wetenschap dat zo goed als elke gedetineerde voor het einde van zijn of haar straf wordt vrijgelaten, is op het eerste zicht niet bepaald geruststellend. Hierbij moeten er echter enkele bedenkingen gemaakt worden. Allereerst betekent vervroegde invrijheidstelling

⁴⁸⁷ PATIJN, J.H., *o.c.*, p. 50.

⁴⁸⁸ ZIMRING, F.E., HAWKINS, G. en KAMIN, S., *o.c.*, p. 59-61 en p. 95-99.

⁴⁸⁹ CUSSON, M., ‘Pour démystifier la décision de libérer avant terme’ in J. PRADEL (ed.), *Prison: sortir avant terme. Techniques judiciaires de réduction de la peine privative de liberté – comparaison des droits et pratiques d’Amérique du Nord, du Japon et de la France*, Paris, Éditions Cujas, 1996, p. 75 (p. 73-78) ; MAES, E. (2004), ‘De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)’, *o.c.*, p. 4.

⁴⁹⁰ BRION, F., ‘Réflexions sur les fonctions et la nature de la libération conditionnelle’, *Rev. dr. pén.*, 2001, p. 410-412.

niet altijd dat de veroordeelde zomaar op straat gezet wordt, als aan de vervroegde invrijheidstelling tenminste voorwaarden zijn verbonden. De veroordeelde wordt aan een toezicht onderworpen en de strafrest blijft als stok achter de deur. Vervolgens mag men niet vergeten dat uiteindelijk iedereen vrijkomt, vervroegd of niet – behalve bij een echte levenslange straf natuurlijk. We weten dat de overgang van de gevangenis naar het ‘vrije leven’ niet altijd even gemakkelijk verloopt, en daarom is het in het belang van de gedetineerde én van de maatschappij dat een deel van de straf gebruikt wordt om deze overgang geleidelijk te maken. VI-gestelden recidiveren trouwens het minst in vergelijking met alle andere manieren van invrijheidstelling. Tenslotte moet men inzien dat het leven per definitie onveilig is en dat lange(re) straffen daar weinig of niets aan kunnen veranderen. Criminaliteit maakt meer dan ooit deel uit van de samenleving en we moeten daarmee omgaan; objectief gezien bewijst niets dat de gevangenis tot een veiliger samenleving leidt of dat er daardoor minder criminaliteit gepleegd wordt.⁴⁹¹

Bij dit alles geldt dus wel dat de vervroegde invrijheidstelling onder voorwaarden moet gebeuren. De VI is gemakkelijk in overeenstemming te brengen met geruststelling van het publiek, maar er is een mentaliteitswijziging nodig. Ze mag niet beschouwd worden als kwijtschelding van een deel van de straf, want dit geeft een indruk van ‘straffeloosheid’. Er moet duidelijk gemaakt worden dat de VI een *strafuitvoerings*modaliteit is. In België staat deze definitie sinds 2006 in de wet. De VI in België is dan ook vrij goed in overeenstemming met het doel van geruststelling van het publiek, zonder dat daar echter in die zin ‘reclame’ voor wordt gemaakt. In de Belgische literatuur over de VI wordt de geruststellende functie nauwelijks vermeld.

De Nederlandse regeling is op dit punt zeer vreemd: in de Memorie van Toelichting bij de wet van 1986 wordt aan de strafoplegging bijna in letterlijke bewoordingen een ‘sussend’ karakter toegeschreven. De straf wordt beschouwd als een geruststelling van het publiek, maar na verloop van tijd zou dit niet meer nodig zijn en moet de gedetineerde automatisch vrijgelaten worden. Dat hieraan geen voorwaarden zijn verbonden is bepaald niet geruststellend, wetende dat de onvoorwaardelijke vervroegde invrijheidstelling doorgaans tot de meeste recidive leidt. In het begin is de straf dus ‘geruststellend’, maar de vervroegde invrijheidstelling is dat helemaal niet. De Nederlandse wetgever heeft dit ook ingezien en binnenkort zal dat onvoorwaardelijke karakter dan ook afgeschaft worden. Nederland heeft ook één heel

⁴⁹¹ OTTE, M., *l.c.*, p. 946-947.

‘geruststellende’ straf: de levenslange gevangenisstraf. De bevolking mag erop rekenen dat deze veroordeelden nooit meer zullen vrijkomen.

In California heeft de gevangenisstraf al heel lang een geruststellende functie, en daarmee ook de manier van vervroegde invrijheidstelling. Bij de invoering van de DSL luidde het reeds dat gedetineerden vanaf nu hun verdiende straf kregen en er niet onderuit zouden komen. Maar vooral de invoering van TSYO werd geacht heel geruststellend te zijn. De wet kwam er kort na een gruwelijke moordzaak en TSYO toonde dat zware criminelen nu eens eindelijk aangepakt zouden worden. Vandaag worden de burgers geconfronteerd met de “*undeniable reality that Californians are the safest they have been in the past 30 years*”.⁴⁹² Toen ‘Proposition 66’ werd afgewezen, werd er een lijst gepubliceerd met de veroordeelden die zouden vrijgekomen zijn als deze wet was goedgekeurd. Oef, dit was niet gebeurd, en TSYO bleef de bevolking verder beschermen.⁴⁹³ De bevolking bleek door TSYO inderdaad nogal gerustgesteld. Uit onderzoek bleek echter dat het niet zozeer om een angst of bezorgheid voor criminaliteit gaat. Die angst was er wel, maar beïnvloedde de ondersteuning voor TSYO niet. De belangrijkste reden om in te stemmen met TSYO bleek het gevoel te zijn dat er steeds minder sociale cohesie is in de maatschappij, wat leidde tot minder geloof in resocialisatie, waardoor men enkel nog gerustgesteld werd als criminelen lang opgesloten worden.⁴⁹⁴ TSYO komt dus tegemoet aan een behoefte aan meer sociale cohesie, en niet aan een grote bezorgdheid over criminaliteit. Met andere woorden: TSYO probeert een functie te vervullen waarvan we eerder argumenteerden dat het strafrecht die functie niet *kan* vervullen. Ook California heeft tenslotte, net als Nederland, de ‘life without parole’ straf, die heel ‘geruststellend’ is voor de bevolking.

6.4. NEUTRALISERING EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

De neutralisering als doel van de straf is het minst verenigbaar met vervroegde invrijheidstelling. Als men gelooft dat de criminaliteit wordt bestreden door daders op te sluiten en hen aldus in de onmogelijkheid te stellen om verder misdrijven te plegen, is er geen enkele reden om deze daders vroeger vrij te laten. De neutralisering als criminaliteitsbestrijding begint echter bij een verkeerd uitgangspunt: het is nog nooit echt bewezen dat de criminaliteit wordt bestreden door neutralisering van daders of dat het

⁴⁹² REYNOLDS, M. (2006), ‘Three Strikes – Index Page’, *o.c.*

⁴⁹³ REYNOLDS, M. (2004), ‘Three Strikes – News Articles: <http://www.threestrikes.org/tsposterboys.html> [05/05/2007].

⁴⁹⁴ TYLER, T.R. en BOECKMANN, R.J., *l.c.*, p. 256-257.

‘winstgevend’ is voor een samenleving om daders op te sluiten en daardoor sociale kosten te besparen. Systematische neutralisering van daders heeft dus weinig zin. Enkel in individuele gevallen kunnen er bepaalde predictoren onderzocht worden die een bepaalde voorspellende waarde hebben m.b.t. recidive.

De Belgische VI- en VLV-regeling streeft in zekere mate criminaliteitsbestrijding na d.m.v. neutralisering. Voor recidivisten met een straf van meer dan 3 jaar geldt dat een groter deel van de straf moet worden ondergaan, zij worden dus als ‘gevaarlijker’ beschouwd. Andere veroordeelden komen vrij snel in aanmerking voor VI of VLV. In individuele gevallen is er een grote ruimte voor de SUR of de SURB om rekening te houden met de neutralisering als doel van de straf, aangezien het risico op het plegen van nieuwe strafbare feiten als contra-indicatie kan gelden voor VI en VLV bij straffen van meer dan 3 jaar. In principe is het bij levenslang gestraften dus mogelijk dat zij daadwerkelijk levenslang opgesloten blijven, als de SURB het risico op recidive te hoog inschat en oordeelt dat de veroordeelde onschadelijk moet blijven.

Nederland streeft met de levenslange gevangenisstraf wel neutralisering na. Daders die zo’n zware delicten plegen dat levenslange opsluiting gerechtvaardigd is, worden te gevaarlijk geacht om ooit nog vrij te laten. Voor de andere straffen is neutralisering geen belangrijk doel. De VRV kan immers niet worden tegengehouden als de veiligheid van de maatschappij daardoor zou bedreigd worden, en na de invrijheidstelling is er geen toezicht voorzien (maar dit zal in de toekomst veranderen).

In California is neutralisering vandaag het belangrijkste doel van de gevangenisstraf. Eerst en vooral via de ‘life without parole’ straf, maar ook d.m.v. de andere straffen: bijna de hele straf moet ondergaan zijn, en daarna wordt de parool nog eens onder streng toezicht geplaatst. Bij de kleinste misdrijving wordt deze terug opgesloten. De invoering van de DSL en van TSYO passen in de ‘nieuwe penologie’ die zich vanaf de jaren 1970 ontwikkelde in de VS. Een groot deel van de bevolking leefde met het gevoel dat men zich niet meer op straat kan begeven zonder het risico te lopen overvallen te worden, en dat men zelfs in zijn eigen huis niet meer veilig is. De veranderingen in de wet zijn dan ook niet verrassend, wetende dat politici altijd populair worden als ze beloven iets aan de onveiligheid te zullen doen door harde maatregelen.⁴⁹⁵ Voor de bevolking leidt dit tot de illusie dat de samenleving veiliger wordt omdat gevaarlijke delinquenten niet meer vrij rondlopen. De ‘nieuwe penologie’ is erop

⁴⁹⁵ SHICHOR, D. en SECHREST, D.K., ‘Three Strikes as Public Policy. Future Implications’ in D. SHICHOR en D.K. SECHREST (eds.), *Three strikes and you’re out: Vengeance as public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications Inc., 1996, p. 265-266.

gericht om risico's te berekenen, om fenomenen te beheersen in plaats van daders te resocialiseren, en om 'daders' in het algemeen aan te pakken in plaats van per dader te kijken wat een gepaste straf zou kunnen zijn.⁴⁹⁶

6.5. RESOCIALISATIE EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

De resocialisatie als doel van de gevangenisstraf is de belangrijkste legitimatie van vervroegde invrijheidstelling, zeker als dit onder voorwaarden gebeurt. Men verwacht van de veroordeelde dat hij of zij zich 'verbeterd' heeft en men geeft een kans om dit te bewijzen voordat de straf helemaal is ondergaan. In dat opzicht is VI zelfs nodig, want als men personen zonder meer op het einde van hun straf vrijlaat, is er geen enkele garantie dat ze goed zullen kunnen functioneren in de maatschappij. Er moet een deel van de straf voorzien worden om te 'oefenen' in het vrije leven. Er is echter veel discussie of de straf en de strafuitvoeringsmodaliteiten buiten de gevangenis wel resocialiserend zijn. Onderzoeken tonen soms goede resultaten, maar soms ook geen resultaat. Er zijn in ieder geval geen studies die tonen dat VI tot meer recidive leidt dan bij personen die hun hele straf ondergingen.

In België is resocialisatie een heel belangrijk doel van de vervroegde invrijheidstelling, dat is al zo sinds het ontstaan van de VI. Bij de VI wordt er alles aan gedaan om de veroordeelde terug in de maatschappij te laten functioneren. Reeds vroeg in de detentie probeert men aan de resocialisatie te werken, in het bijzonder bij straffen van meer dan 3 jaar en waar een reclasseringsplan vereist is. Ook de VLV is gericht op resocialisatie, omdat één van de doelen is dat de veroordeelde zich reïntegreert in de maatschappij waar deze vandaan komt.

De mate waarin de VRV in Nederland resocialisatie nastreeft is moeilijk te bepalen. Tot 1986 was het zeker een doel van de VI. De 'andere factoren' waarmee rekening moest worden gehouden volgens de Memorie van Toelichting van de wet van 1986 sloegen waarschijnlijk wel op de factoren m.b.t. de reclassering, maar verder werd er weinig aan gedaan om dit ook te bewerkstelligen. Men ging er blijkbaar vanuit dat veroordeelden zich na een tijdje 'vanzelf' resocialiseerden. Met de invoering van het PP in 1999 werd er toch meer aandacht besteed aan de resocialisatie, ter voorbereiding op de VRV. Dat dit alles ontoereikend is, blijkt uit de grote recidivecijfers en de problemen die ex-gedetineerden hebben bij hun reclassering. De VI zal dan ook heringevoerd worden. Voor de levenslang gestraften blijft gelden dat zij als 'niet-resocialiseerbaar' worden beschouwd.

⁴⁹⁶ FEELEY, M.M. en SIMON, J., 'The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications', *Criminology*, 1992, p. 450 ; SHICHOR, D., *l.c.*, p. 472-473.

De vervroegde invrijheidstelling in California streeft nauwelijks resocialisatie na. Die is immers moeilijk te verenigen met de neutralisering als belangrijkste doel van de straf. De parole die bestaat voor de laatste 15% van de straf dient vooral als middel om goed gedrag in de gevangenis enigszins te bevorderen. Omdat elke gedetineerde die geen ‘life without parole’ kreeg ooit vrijkomt, was men verplicht om een klein deel van de straf buiten de gevangenis en onder toezicht te laten verlopen – toch wat ‘resocialisatie’?. Door allerlei omstandigheden, waarschijnlijk onder andere doordat het deel van de straf dat nog te ondergaan is zo klein is, en doordat de reclassering meestal niet wordt voorbereid in de gevangenis, wordt de parole er enorm vaak herroepen. Men heeft hieraan proberen te verhelpen door het PPCP en het heeft bescheiden effecten, maar het is duidelijk dat met de gevangenisstraf de resocialisatie niet wordt beoogd. De resultaten van de reclassering zijn er dan ook naar.

6.6. KRITISCHE PERSPECTIEVEN OP DE GEVANGENIS EN VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING

De visie dat de gevangenis niet veel met criminaliteitsbestrijding te maken heeft en dient tot machtsuitoefening door de overheid, tot bestendiging van de sociale verhoudingen of tot regulering van de arbeidsmarkt, wordt in ieder geval ondersteund door de cijfers. Voor de oververtegenwoordiging van armen, illegalen, daklozen en migranten in de gevangenis zijn er verschillende verklaringen. Een belangrijke vraag die in deze scriptie moet onderzocht worden, is in hoeverre de 3 systemen deze functies (proberen te) vervullen.

De mate waarin de vervroegde invrijheidstelling bijdraagt aan de regulering van de arbeidsmarkt is moeilijk te bepalen. In Nederland en California is de bijdrage van de vervroegde invrijheidstelling waarschijnlijk klein, aangezien de meeste invrijheidstellingen (tot nu toe) in principe automatisch gebeuren. In België gebeurt VI door een individuele beslissing, maar de toelatingscriteria hebben volgens de wet weinig met de arbeidsmarkt te maken. Zoals eerder gesteld, is het verband tussen ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en de lengte van de vrijheidsstraffen waarschijnlijk heel wat complexer.

De VI en de VLV in België en parole in California dragen wel duidelijk bij aan de machtsuitoefening door de overheid en aan het bestendigen van de maatschappelijke verhoudingen. Door het opleggen van voorwaarden worden ex-gedetineerden verplicht om in het gareel te lopen. Zoniet, hangt er nog een deel van de straf boven het hoofd; de dwang van de gevangenisstraf zindert nog na tijdens de vervroegde invrijheidstelling. De VLV met het

oog op uitlevering is ook een dwangmiddel van de overheid: via de gevangenisstraf en de VLV wordt aan illegale delinquenten duidelijk gemaakt dat ze zich hier moeten gedragen, en ze worden zo snel mogelijk naar hun land van herkomst teruggestuurd zodat de sociale structuur in België niet bedreigd wordt.

De VRV in Nederland pretendeert niet zo dwingend te zijn. Een derde van de straf wordt immers kwijtgescholden, de veroordeelde krijgt ‘vergiffenis’ en er worden geen voorwaarden opgelegd. De ex-gedetineerde wordt als vrij(e) man of vrouw de wereld ingestuurd. De keerzijde van de medaille is natuurlijk dat deze vaak gedoemd is tot het plegen van nieuwe misdrijven, ofwel om in leven te blijven, ofwel door gebrek aan begeleiding, ofwel omdat de ex-gedetineerde terug in het oude milieu is teruggekeerd. Dit leidt vaak tot een nieuwe veroordeling. In die zin worden de sociale verhoudingen toch weer bestendig, want dezelfde categorie marginalen wordt steeds opnieuw geïsoleerd door het strafrecht.

Wat betreft California kunnen er parallellen worden getrokken tussen de ontwikkelingen in bestraffing en wat Ritzer noemt ‘McDonaldization of society’: *“the process by which the principles of the fast-food restaurant are coming to dominate more and more sectors of American society as well as the rest of the world”*.⁴⁹⁷ Deze principes zijn: efficiëntie, berekenbaarheid, voorspelbaarheid en controle.⁴⁹⁸ Het was de bedoeling om ook het strafrecht en de vervroegde invrijheidstelling te ‘McDonaldiseren’, zodat de samenleving gemakkelijker gereguleerd kon worden, en dit werd aan de bevolking ‘verkocht’ onder de naam ‘effectievere criminaliteitsbestrijding’. In de praktijk gebeurt echter het omgekeerde dan hetgeen de bedoeling was, maar niemand ligt daar wakker van omdat er steeds signalen worden uitgezonden dat de gevangenis ‘werkt’ en tot een veiligere samenleving leidt. Er is zeker niet meer efficiëntie want de rechtbanken blijven overbelast. De gevangenispopulatie zal ouder worden (door de lange straffen), terwijl uit zowat alle studies blijkt dat ‘carrière-criminelen’ minder criminaliteit plegen naarmate ze ouder worden, vanaf een bepaalde leeftijd. Ook de berekenbaarheid is gedaald want de wet werd niet overal op dezelfde manier toegepast: er is plea bargaining, de wet wordt soms genegeerd, soms worden vorige misdrijven geherdefinieerd als ‘geen misdrijf’. Er is onvoorspelbaarheid, want soms weigeren slachtoffers te getuigen of weigeren jury’s een veroordeling uit te spreken als ze weten dat het de 3de ‘strike’ is. De ‘uitkomst’ van een misdrijf wordt dus minder voorspelbaar. Tenslotte is de controleerbaarheid ook niet verhoogd: door plea bargaining, die nu nog meer gebruikt

⁴⁹⁷ RITZER, G., *The McDonaldization of Society. An Investigation Into the Changing Character of Contemporary Social Life*, Thousand Oaks, Pine Forge Press, 1993, p. 1.

⁴⁹⁸ RITZER, G., *o.c.*, p. 35-120 ; SHICHOR, D., *l.c.*, p. 476-480.

wordt, weet niemand nog wat er vóór de zitting bij het vonnisgerecht gebeurt. De ‘gevaarlijkste’ criminelen krijgt men niet onder controle met de wet, want de meerderheid van de veroordelingen voor een 3de ‘strike’ is voor een niet-gewelddadig misdrijf.⁴⁹⁹

In alle gevallen draagt de vervroegde invrijheidstelling dus bij tot machtsuitoefening door de overheid en tot conservering van de sociale verhoudingen: als er voorwaarden worden opgelegd, wordt de veroordeelde gedwongen om zich aan de regels te houden en als er geen voorwaarden worden opgelegd, wordt de situatie van de ex-gedetineerde er zelden beter op. Dit is waarschijnlijk onvermijdelijk: zolang de gevangenis gebruikt wordt als instrument tot controle van bepaalde delen van de bevolking, zal ook de vervroegde invrijheidstelling dit doen.

Besluit

Met de 3 systemen van vervroegde invrijheidstelling worden er duidelijk verschillende strafdoelen nagestreefd. Zoals eerder al is gebleken, is het ene strafdoel al realistischer dan het andere. Vergelding kan in zekere mate bereikt worden door de gevangenisstraf. De gevangenisstraf kan ook een preventief effect hebben, maar de lengte van de straffen draagt weinig bij aan de mate van preventie. Vervroegde invrijheidstelling heeft daar dan ook maar een beperkte invloed op. Door de gevangenisstraf wordt het publiek gerustgesteld en worden delinquenten voor een bepaalde periode onschadelijk gemaakt; er ontstaat een illusie dat de samenleving er veiliger door wordt, ook al kan dit niet bewezen worden. Vervroegde invrijheidstelling van veroordeelden betekent niet dat de samenleving een onveiligere plaats wordt. Resocialisatie is een doel van de straf dat door sommigen sterk in twijfel getrokken wordt, en dat tijdens de detentie inderdaad maar weinig bereikt schijnt te worden. Vervroegde invrijheidstelling, zeker als dit onder voorwaarden verloopt, kan echter wel degelijk een resocialiserend effect hebben, in die zin dat de recidive kan beperkt worden. Tenslotte blijkt de gevangenis ook een dwangmiddel van de overheid te zijn om de samenleving onder controle te houden.

Het belangrijkste doel van het Belgische systeem van vervroegde invrijheidstelling is resocialisatie. Vergelding wordt ook beoogd, maar in mindere mate, evenals neutralisering. Voor zover men van de gevangenisstraf realistische verwachtingen heeft, is het Belgische VI- en VLV-systeem vrij geruststellend voor het publiek, misschien zelfs het meest van de 3.

⁴⁹⁹ SHICHOR, D., *l.c.*, p. 480-486.

De VRV in Nederland heeft als belangrijkste doel tegemoet te komen aan de vermindering van de straf- en vergeldingsbehoefte die bij het opleggen van de straf bestond, door elke veroordeelde op eenzelfde – vervroegd – tijdstip vrij te laten. De resocialisatie wordt geacht ‘vanzelf’ te zijn gegaan en er is weinig in begeleiding voorzien voor ex-gedetineerden.

De vervroegde invrijheidstelling in California is heel streng, omdat de straf er vooral wordt opgevat als een middel om delinquenten hun verdiende straf te geven, ze lange tijd te neutraliseren, en om potentiële daders af te schrikken. De laatste twee doelen die worden nagestreefd zijn zoals we weten zeer moeilijk te bereiken.

Voor de 3 systemen kan opgemerkt worden dat ze bijdragen aan het in stand houden van de maatschappelijke verhoudingen en aan machtsuitoefening door de overheid. Dat geldt in het bijzonder voor California, waar het strafrecht opvallende gelijkenissen vertoont met de ‘McDonaldisering’ van de maatschappij, een proces waarbij de overheid door onder andere controleerbaarheid en berekenbaarheid de maatschappelijke problemen probeert te beheersen, eerder dan ze op te lossen door aan de oorzaken te werken. Deze ‘McDonaldisering’ leidt, in tegenstelling tot wat men op het eerste zicht misschien zou denken, niet tot een veiliger samenleving.

Hoofdstuk 7

DE ‘SEMI-AUTOMATISCHE’ VOORWAARDELIJKE INVRIJHEIDSTELLING: EEN TOEKOMSTIGE GULDEN MIDDENWEG?⁵⁰⁰

Inleiding

In dit hoofdstuk worden de inzichten uit de vorige hoofdstukken aangehaald en gebruikt om de vraag die hier centraal staat te beantwoorden: *moet vervroegde invrijheidstelling bestaan, en zo ja, hoe moet dit er dan uitzien?* Die vraag moet nu anders gesteld worden, want er blijkt geen ‘toverformule’ te bestaan voor een ideaal systeem van vervroegde invrijheidstelling. In dit hoofdstuk vragen we ons af *welke wijzigingen er aan de vervroegde invrijheidstelling in België kunnen voorgesteld worden die kunnen leiden tot het optimaal bereiken van realistische strafdoelen, rekening houdend met de belangen van daders, slachtoffers en de maatschappij.* De feiten zullen voor zich spreken en leiden tot enkele krachtlijnen van een systeem van vervroegde invrijheidstelling dat momenteel in geen van de 3 staten gehanteerd wordt. Natuurlijk is geen enkel systeem perfect, en zullen ook deze voorstellen zeker vatbaar zijn voor kritiek. Ze zullen in ieder geval geen garantie bieden op een effectievere criminaliteitsbestrijding. Er wordt echter wel gepoogd om een evenwicht te vinden tussen de belangen van de betrokken partijen (dader, slachtoffer en maatschappij) en om te voldoen aan de doelen van de gevangenisstraf, voorzover daar tenminste aan *kan* voldaan worden.

Er wordt geen volledige procedure uitgeschreven over de toekenning en de controle op de vervroegde invrijheidstelling; er worden wel enkele voorstellen⁵⁰¹ gedaan tot wijziging van de Belgische wetgeving. Wat betreft de toekenningsinstantie en de gevolgen bij overtreding van de voorwaarden zijn er weinig of geen opmerkingen; wat deze materie betreft zullen er dan ook geen voorstellen worden gedaan.

⁵⁰⁰ Ook in dit laatste hoofdstuk wordt naar de bronnen verwezen voor zover dit eerder nog niet gebeurde.

⁵⁰¹ Deze voorstellen stemmen grotendeels overeen met de aanbevelingen van de Commissie-Holsters i.v.m. de VI: HOLSTERS, D. et al., *o.c.*, p. 58-117. Wat betreft de toelaatbaarheidstermijn en de contra-indicaties zijn er echter (grote) verschillen.

Voordat bovenstaande vraag wordt besproken, komt nog even kort de vraag aan bod of vervroegde invrijheidstelling en meer bepaald VI moet bestaan.

7.1. VERVROEGDE INVRIJHEIDSTELLING (ONDER VOORWAARDEN)?

Over de vraag of vervroegde invrijheidstelling moet bestaan is er weinig discussie. Sinds het ontstaan van de VI, en zelfs al daarvoor, bestaan er overal mechanismen om de gevangenisstraf in te korten, zelfs in staten met een streng strafklimaat zoals California. De vraag of vervroegde invrijheidstelling moet bestaan is dan ook niet echt aan de orde, maar wel de vraag hoe dit moet worden ingevuld. M.b.t. de vervroegde invrijheidstelling bestaat er discussie over de vraag of ook levenslang gestraften daarvoor in aanmerking kunnen komen. Als dit niet toegelaten is, worden daders van zware delicten voor de rest van hun leven geneutraliseerd, wat een geruststelling kan betekenen voor de bevolking. Verder draagt deze straf echter weinig bij aan de bestrijding van de criminaliteit: ze is niet méér preventief dan andere straffen, want de strafgrootte is van weinig belang. Ze biedt geen mogelijkheid tot resocialisatie, hetgeen alleen al vanuit economisch oogpunt niet interessant is: waarom zou een overheid zichzelf veroordelen tot het levenslang betalen van grote sommen geld voor personen die nooit meer in de maatschappij zullen functioneren? Natuurlijk zijn er ook ethische bezwaren tegen deze straf; iedereen zou in principe de kans moeten krijgen om nog iets van het leven te maken, al is het pas na 10-tallen jaren detentie. Herstel van de schade moet in alle gevallen nog mogelijk zijn, misschien zelfs *vooral* bij zwaardere delicten, en schade kan maar moeilijk hersteld worden van achter de tralies. Vervroegde invrijheidstelling zou dan ook voor iedereen mogelijk moeten zijn, zoals dit nu in België het geval is.

Over het voorwaardelijke karakter van de vervroegde invrijheidstelling is er minder discussie. De redenen om voorwaarden te verbinden aan de invrijheidstelling werden eerder besproken. De belangrijkste reden in het belang van de maatschappij is dat VI-gestelden minder recidiveren dan alle andere ex-gedetineerden die de gevangenis hebben verlaten. Er zijn enkele studies die geen verschil vaststelden, maar er bestaan in ieder geval geen studies die uitwijzen dat VI-gestelden meer recidiveren dan andere in vrijheid gestelden. Nederland heeft meer dan 20 jaar ervaring met de onvoorwaardelijke VRV en men heeft er beslist om opnieuw voorwaarden te verbinden aan de vervroegde invrijheidstelling.

7.2. WANNEER IS VI TOELAATBAAR?

7.2.1. Het deel van de straf dat in de gevangenis moet zijn doorgebracht

Er zou in ieder geval een deel van de straf in detentie moeten doorgebracht zijn, zodat de gevangenisstraf toch nog enige geloofwaardigheid zou behouden (er zouden natuurlijk al van bij het begin zo weinig mogelijk gevangenisstraffen moeten worden opgelegd, maar dat is een ander probleem). Dat verplichte deel moet niet groot zijn; reeds vrij vroeg in de detentie zouden gedetineerden in aanmerking moeten kunnen komen voor VI, bijvoorbeeld na een derde van de straf zoals dit nu in België het geval is voor niet-recidivisten. Hiervoor kunnen dezelfde argumenten worden aangehaald als bij de mogelijkheid tot VI voor levenslang gestraften. Het is nog nooit bewezen dat een langer verblijf in de gevangenis de kans op recidive beperkt, integendeel. Langere neutralisering door langere gevangenisstraffen heeft niet noodzakelijk een invloed op het criminaliteitscijfer. De wetenschap dat er een lange straf dreigt is tenslotte niet veel meer afschrikkend of algemeen preventief dan een kortere straf.

Een vroeg tijdstip van VI heeft verschillende voordelen: de overbevolking van de gevangnissen wordt tegengegaan, de psychosociale implicaties van de detentie worden beperkt, en de kansen op reclassering stijgen naarmate de straf minder lang duurde, onder andere omdat de kans groter is dat de sociale relaties behouden blijven. Voorzover de vergelding ‘bereikt’ is met de straf, vormt ook dit geen beletsel om gedetineerden vrij vroeg in vrijheid te stellen. Dat de mogelijkheid tot VI al vroeg bestaat, betekent zoals gezegd niet dat iedereen op dat moment moet worden vrijgelaten. Als er een groot gevaar blijkt te bestaan voor recidive, moet de mogelijkheid uiteraard blijven bestaan om (nog) geen VI toe te kennen, m.a.w. om de veroordeelde in dat specifieke geval nog te neutraliseren.⁵⁰²

7.2.2. Recidive en VI

Eerder werd geargumenteed dat er geen verschillende toelaatbaarheidstermijn zou moeten bestaan voor niet-recidivisten en recidivisten. Deze laatsten worden immers bij hun veroordeling al zwaarder gestraft volgens de regels van het strafwetboek. Het heeft weinig zin om dat nog eens te doen tijdens de strafuitvoering. Het gerechtelijk verleden is geen onfeilbare voorspeller van toekomstig delinquent gedrag. ‘Wettelijke herhaling’ wordt volgens de WER trouwens gedefinieerd als *“de herhaling zoals gedefinieerd door het*

⁵⁰² Zie *infra*.

Strafwetboek en door bijzondere strafwetten en die is vastgesteld in het vonnis of arrest van veroordeling door de uitdrukkelijke verwijzing naar de veroordeling die aan de herhaling ten grondslag ligt".⁵⁰³ Het speelt volgens de wet dus geen rol of de veroordeelde twee keer is veroordeeld voor hetzelfde feit of voor twee totaal verschillende strafbare feiten. Het risico op nieuwe feiten bij iemand die eerst drugs verkocht heeft en 4 jaar later een diefstal heeft gepleegd, is nochtans niet noodzakelijk groter dan bij iemand die alleen een diefstal heeft gepleegd. Er zijn dus geen 'wetenschappelijke' argumenten om te voorzien dat alle recidivisten een groter deel van hun straf moeten ondergaan en dus nog langer geneutraliseerd moeten worden dan primair veroordeelden.

7.2.3. VI door een individuele beslissing of automatische VI? Of nog iets anders?

Een belangrijke keuze die gemaakt moet worden m.b.t. de vervroegde invrijheidstelling is of dit automatisch moet gebeuren of door een individuele beslissing. Beide hebben ze hun voor- en nadelen. *Automatische* vervroegde invrijheidstelling heeft als voordeel dat er (quasi) zekerheid is voor de gedetineerde en voor het slachtoffer m.b.t. de vervroegde invrijheidstelling en dat er gelijkheid is tussen de straffen. Nadelen zijn echter dat er geen individualisering van de straf mogelijk is en dat veroordeelden geen enkele motivatie hebben om zich in te spannen voor hun reclassering. Een onderzoek van het dossier kan gedetineerden met een groot gevaar voor recidive niet tegenhouden. De voor- en nadelen van de VI door een *individuele* beslissing zijn het omgekeerde: de straf kan geïndividualiseerd worden, gedetineerden worden gemotiveerd om hun reclassering voor te bereiden, en degenen die nog niet klaar zijn voor een terugkeer in de maatschappij kunnen worden tegengehouden. Nadelig is dan weer dat er weinig gelijkheid is tussen de straffen en dat gedetineerden nooit zeker weten wanneer ze precies vrijkomen, wat grote frustraties tot gevolg kan hebben.

De voordelen van beide systemen kunnen enigszins verenigd worden in een systeem van 'semi-automatische' VI.⁵⁰⁴ De nadelen van beide systemen kunnen daarmee ook beperkt worden.

Zo'n systeem van VI zou inhouden dat het dossier van elke gedetineerde onderzocht wordt, enkele maanden voor de toelaatbaarheid van de VI. Ten behoeve van dit onderzoek zou een zitting kunnen worden gehouden waar de gedetineerde en de slachtoffers worden gehoord.⁵⁰⁵

Als de veroordeelde zelf geen VI wenst, zou deze dit op voorhand kunnen meedelen en zou er

⁵⁰³ Art. 2, 7° WER.

⁵⁰⁴ Zo'n systeem bestaat in geen van de 3 systemen en werd in de geraadpleegde literatuur niet beschreven.

⁵⁰⁵ Over de rol van het slachtoffer bij de VI, zie *infra*.

geen zitting plaatsvinden. Op de zitting worden eventuele contra-indicaties nagegaan, zoals dit nu het geval is: gevaar voor recidive, een negatieve houding tegenover de slachtoffers, ... Als er contra-indicaties aanwezig zijn, kan de VI uiteraard niet toegekend worden. In dat geval wordt de beslissing uitgesteld voor een bepaalde periode.

Als er echter geen contra-indicaties worden vastgesteld, dan kan de concretisering van de reclassering beginnen. In dat geval worden er voorwaarden gesteld waaraan moet worden voldaan voor de veroordeelde voorwaardelijk vrij kan komen, voorwaarden die ook zullen moeten worden nageleefd tijdens de VI. Deze kunnen bijvoorbeeld zijn: een woonplaats hebben, een geschikte begeleiding vinden, werk vinden, zich inschrijven voor een opleiding. Vanaf het moment dat deze voorwaarden vervuld zijn, wordt er opnieuw een zitting gehouden, waar wordt onderzocht of aan de voorwaarden werkelijk is voldaan. Deze zitting kan ten vroegste gehouden worden op het moment dat het vereiste deel van de straf is ondergaan. Als aan de voorwaarden is voldaan, en uiteraard als er nog steeds geen contra-indicaties aanwezig zijn, wordt de veroordeelde in vrijheid gesteld.

De beslissing tot VI is dus aanvankelijk individueel (bij het nagaan van de contra-indicaties) en daarna automatisch (als de veroordeelde zelf de voorwaarden heeft vervuld). Tijdens het individuele beslissingsproces bestaat de mogelijkheid om veroordeelden waarbij het risico op recidive hoog wordt ingeschat nog niet vrij te laten. Indien nodig kan de straf dus verder haar neutraliserende functie vervullen. Het 'automatische' aspect zorgt dan weer voor een grotere zekerheid bij de veroordeelde, en ook bij de slachtoffers. Zij weten namelijk ook wanneer de dader ongeveer zal vrijkomen, waardoor ze zich kunnen voorbereiden op het moment waarop ze de dader eventueel opnieuw op straat kunnen tegenkomen.

De VI-datum ligt dus niet helemaal vast, en de veroordeelde kan er zelf een grote invloed op uitoefenen. Dit verhoogt de motivatie om werk te maken van de eigen reclassering, en de kans op slagen van de VI wordt groter doordat er een grote verantwoordelijkheid wordt gelegd bij de gedetineerde.⁵⁰⁶ Frustraties worden vermeden doordat men nooit 'voor niets' een huur- of arbeidscontract heeft afgesloten. Resocialisatie wordt in dit systeem optimaal nagestreefd.

⁵⁰⁶ GOETHALS, J., *o.c.*, p. 244-245.

7.3. RECHTEN VOOR VEROORDEELDE EN SLACHTOFFERS

7.3.1. Rechten voor de veroordeelde

Dat de beslissing over VI door een rechter en door een multidisciplinair samengestelde rechtbank wordt genomen, is een stap vooruit. Er worden beslissingen genomen over de vrijheid van personen, en een onafhankelijke instantie moet die beslissingen nemen. De VI in België is echter nog steeds geen volwaardig recht voor de gedetineerde, want er bestaat geen hoger beroep. Nochtans zou VI een recht moeten zijn waar iedere veroordeelde aanspraak op kan maken. Als de samenleving het recht heeft om plegers van afwijkend gedrag van hun vrijheid te beroven, moeten veroordeelden ook het recht hebben om zich in de loop van die vrijheidsberoving te reïntegreren.

Een ‘semi-automatische’ VI zou dit rechtskarakter niet zomaar garanderen, want de SUR of de SURB kan nog steeds de VI tegenhouden omdat er contra-indicaties zijn. Om ongelijkheid tussen gedetineerden zo veel mogelijk te vermijden en om de criteria die worden gebruikt m.b.t. de contra-indicaties zo veel mogelijk te ‘uniformiseren’, is een recht op hoger beroep dan ook noodzakelijk.

7.3.2. Rechten voor de slachtoffers

De positie van de slachtoffers is in België de laatste jaren veel versterkt en deze ontwikkeling is toe te juichen. Er werden echter ook enkele problemen gesignaleerd, al voordat de WER in werking trad trouwens. In deze ‘semi-automatische’ VI zou dan ook worden voorgesteld om wat dat betreft terug te keren naar de regeling die in 1998 werd ingevoerd: *iedereen* die zich slachtoffer voelt van een dader en vindt dat hij of zij er belang bij heeft om betrokken te worden bij de strafuitvoering, kan vragen om gehoord te worden in de procedure. De instantie die de VI toekent, onderzoekt deze vraag en beslist of deze persoon daar inderdaad belang bij heeft.

Verder zouden de rechten van het slachtoffer behouden blijven. De houding t.o.v. de slachtoffers is inderdaad iets wat zeker in overweging moet worden genomen bij de toekenning van de VI. Dat slachtoffers voorwaarden kunnen voorstellen komt niet alleen hen ten goede, maar ook de veroordeelde. Als een slachtoffer bijvoorbeeld de gegronde wens heeft om de veroordeelde niet aan te treffen in een bepaalde wijk, dan kan deze laatste daar alvast rekening mee houden bij het zoeken naar woonst en werk.

Besluit

In dit laatste hoofdstuk werden enkele inzichten uit deze scriptie toegepast bij het formuleren van enkele voorstellen ter optimalisering van de vervroegde invrijheidstelling. Deze zou in ieder geval voorwaardelijk moeten blijven, en de mogelijkheid tot VI zou al vroeg in de detentie moeten bestaan, na het ondergaan van een klein deel van de straf, bijvoorbeeld een derde. Het onderscheid tussen recidivisten en primair veroordeelden kan verdwijnen, want recidivisten krijgen sowieso al een zwaardere straf en hun ‘gevaarlijkheid’ kan op het moment van de toekenning van de VI nog beoordeeld worden.

Het uitbreiden van de rechten van de slachtoffers in België is een positieve ontwikkeling, maar het begrip ‘slachtoffer’ is toe aan een herdefiniëring en een flexibilisering. Er zou enerzijds een manier moeten bestaan om slachtoffers de toegang tot de procedure te weigeren als zij daarbij geen belang blijken te hebben, anderzijds zou iedereen die zich slachtoffer voelt die toegang moeten kunnen hebben – mits goedkeuring van de instantie die de VI toekent. Er werd ook gepleit voor een recht op beroep ten gronde, om meer gelijkheid in de werkelijke straffen te verkrijgen en omdat beslissingen over de vrijheid van mensen steeds vatbaar moeten zijn voor hoger beroep.

Wat de manier van toekenning betreft, werd voorgesteld om de haalbaarheid van een VI eerst te onderzoeken d.m.v. een individuele beslissing, waarbij contra-indicaties worden nagegaan. Bij afwezigheid daarvan kunnen er voorwaarden worden voorgesteld die zullen moeten vervuld en nageleefd worden tijdens de VI. Op het moment dat aan deze voorwaarden voldaan is, en als het verplichte deel van de straf in detentie is doorgebracht, zou de VI dan ‘automatisch’ worden toegekend, voorzover de contra-indicaties nog steeds niet aanwezig zijn.

Volgens de gegevens die in deze scriptie werden aangebracht, zouden deze voorstellen leiden tot een strafuitvoering die zo veel mogelijk in overeenstemming is met de strafdoelen, die de belangen van de verschillende betrokken partijen zo veel mogelijk vrijwaart, en die tot meer geslaagde VI's leidt.

Algemeen besluit

In deze scriptie werden er verschillende visies op strafuitvoering en systemen van vervroegde invrijheidstelling besproken, in 7 hoofdstukken. De vraag die centraal stond was of vervroegde invrijheidstelling moet bestaan, en zo ja, hoe die er dan zou moeten uitzien

Om de grondslagen te begrijpen van de vervroegde invrijheidstelling, werden er eerst 2 hoofdstukken gewijd aan de gevangenisstraf.

Het 1ste hoofdstuk bood een overzicht van de redenen die worden gegeven voor het opleggen van een gevangenisstraf. Er werden 4 doelen geïdentificeerd die beoogd worden met de gevangenis.

Vergelding blijkt een belangrijk doel te zijn, dat al lang bestaat. Via de vergelding probeert men de morele orde te herstellen, en de slachtoffers van misdrijven en de maatschappij enigszins de ‘bevredigen’. Aan de vergelding zijn er echter ook problemen verbonden; vooral het feit dat de ‘juiste straf’ niet kan worden bepaald bleek een belangrijk probleem te zijn. Wanneer is de morele orde hersteld? Wanneer vindt de buitenwereld dat de vergelding voor een misdrijf hard genoeg is geweest? Een tweede doel van de straf is *algemene preventie* of *afschrikking*. Via de dreiging van een gevangenisstraf probeert men te voorkomen dat daders zullen overgaan tot het plegen van een delict. Deze redenering klinkt logisch, maar uit verschillende onderzoeken is gebleken dat de zwaarte van de straf al bij al maar een miniem effect heeft. Het feit dat er een straf bestaat en dat er een kans is dat een dader zal worden gevat en bestraft, heeft wel enige preventieve werking. Ook *neutralisering* is een doel van de gevangenisstraf. Daarbij werd ook de *geruststelling van het publiek* besproken. Daders van misdrijven worden opgesloten en kunnen tijdens hun opsluiting dus geen nieuwe misdrijven plegen. Er is vastgesteld dat een kleine groep daders een grote hoeveelheid misdrijven pleegt, en er zijn dan ook vele onderzoeken gedaan naar de daling van de criminaliteit die men kan bewerkstelligen door langere gevangenisstraffen op te leggen in het algemeen, of door deze kleine groep te identificeren en langer onschadelijk te maken. Al snel bleek echter dat het meten van dit effect heel moeilijk is, en dat de predictoren voor recidive te weinig voorspellende waarde hebben voor toekomstig delinquent gedrag, zeker op het moment van de veroordeling. Via algemene principes m.b.t. neutralisering kan de criminaliteit dus nauwelijks verminderd worden. Er zijn ook belangrijke ethische problemen verbonden aan de

neutralisering, zoals het feit dat de keuze tussen het belang van een individuele dader en de 'maatschappelijke veiligheid' soms heel moeilijk te maken is. Tenslotte is ook *resocialisatie* een doel van de gevangenisstraf. Tijdens de straf (en ook erna) probeert men de dader tot inkeer te doen komen en opnieuw aan te passen aan de normen van de samenleving. Alweer bleek het resocialiserende effect van de gevangenis en van enkele alternatieven heel moeilijk meetbaar te zijn, en rees dan ook de vraag of dit nog langer een doel van de gevangenisstraf moet zijn.

Sommige strafrechtstheorici bepleiten dat deze strafdoelen evolueren in de loop van de straf. In het begin is vergelding, neutralisering en geruststelling van het publiek belangrijk, maar na een tijdje moet er meer nadruk komen op reclassering.

In het 2de hoofdstuk werd de gevangenis vanuit een heel andere hoek bekeken. Eerst werden er enkele perspectieven toegelicht die stellen dat de gevangenis niet dient tot de bestrijding van de criminaliteit, wat met de voorgaande 4 doelen wel wordt gepretendeerd (uitgenomen de vergelding misschien), maar dat ze dient om de maatschappij te controleren. Foucault beschouwt de gevangenis als een *machtsmiddel* in handen van de overheid, als één van de manieren om de bevolking in te delen in vakjes en ze zo bestuurbaar te houden. Wacquant en Box tonen a.d.h.v. heel wat gegevens aan dat via de gevangenis de *sociale verhoudingen in stand worden gehouden* en dat vooral het 'sociaal afval' daar terecht komt, terwijl deze gemarginaliseerde groepen van de bevolking niet meteen de meest misdadige groepen zijn. Rusche & Kirchheimer beschouwden de gevangenis als een middel om de *arbeidsmarkt te reguleren*; wanneer de werkloosheid stijgt worden er immers ook meer delinquenten opgesloten, en omgekeerd. Een belangrijke conclusie die uit deze visies werd getrokken, was dat de gevangenis blijkbaar niet noodzakelijk de maatschappij veiliger maakt en dat het effect van gevangenisstraffen op de criminaliteit twijfelachtig is.

Verder in hoofdstuk 2 werden de schadelijke effecten van de gevangenis besproken. Door het onderbreken van het normale sociaal leven, blijkt de reïntegratie van ex-gedetineerden heel moeizaam te verlopen: het vinden van een job en een woonplaats blijkt vaak een moeilijke klus te zijn. Ook de sociale omgeving van gedetineerden lijdt vaak onder de detentie, soms door inkomensverlies en ook door stigmatisering. Tijdens het verblijf in de gevangenis, die heden ten dage altijd overbevolkt is en aan de overheid trouwens grote sommen geld kost, ondervinden gedetineerden psychosociale problemen. Sommige stoornissen komen veelvuldig voor in de gevangenis, het druggebruik in de gevangenis ligt heel hoog en vaak wordt met het druggebruik begonnen tijdens de detentie, en er worden relatief veel suïcides gepleegd in de

gevangenis. Niet onbelangrijk is tenslotte dat de gevangenisstraf eerder tot meer recidive blijkt te leiden in plaats van omgekeerd.

De veranderende strafdelen in de loop van de detentie en de vele nadelen die de gevangenisstraf heeft, zorgen ervoor dat vervroegde invrijheidstelling overal in de wereld bestaat; het 1ste deel van de centrale vraag van deze scriptie wordt alvast unaniem positief beantwoord. Het 3de hoofdstuk nam 3 heel uiteenlopende systemen onder de loep en gaf een overzicht van enkele totaal verschillende manieren waarop het 2de deel van deze vraag kan worden beantwoord: *hoe moet vervroegde invrijheidstelling eruit zien?* In België is de VI sinds 2006 de belangrijkste invrijheidstellingsmodaliteit. Na een relatief korte periode komen veroordeelden in aanmerking voor VI, en een speciale rechter of rechtbank beslist over deze aangelegenheid. Gedurende een proeftijd die even lang duurt als de reststraf (met enkele minima), moeten er voorwaarden nageleefd worden. Is dit niet het geval, dan kan de VI herroepen, geschorst of herzien worden. Naast de VI bestaan er ook 2 soorten VLV, waaronder de VLV met het oog op uitlevering. Via deze manier van invrijheidstelling kunnen illegale gedetineerden worden uitgeleverd, ook mits naleving van bepaalde voorwaarden. Over de VLV wordt er weinig gediscussieerd. De VI is echter vaker het voorwerp van kritiek: het belangrijkste voordeel is dat de straf kan worden geïndividualiseerd en dat er optimaal herstel kan worden nagestreeft, maar het grote nadeel is dat er weinig zekerheid is m.b.t. het precieze tijdstip van invrijheidstelling. Sommigen vinden de toelaatbaarheidstermijn van een derde (of twee derden bij recidivisten) ook veel te kort.

De vervroegde invrijheidstelling in Nederland ziet er heel anders uit: na twee derden van de straf wordt (bijna) elke veroordeelde automatisch in vrijheid gesteld, zonder voorwaarden of proeftermijn. Levenslang veroordeelden komen niet in aanmerking voor VRV. Voordelen van de VRV zijn dat er een grote gelijkheid is tussen de straffen en dat de reclasseringsinstellingen niet overbelast worden. Nadelen zijn echter dat er maar weinig voorbereid wordt aan de reïntegratie van ex-gedetineerden, wat tot problemen leidt, en dat gedetineerden met een slecht voorbereide reclassering niet kunnen worden tegengehouden.

California heeft dan weer een heel ander systeem van vervroegde invrijheidstelling. De meeste gedetineerden komen na 85% van hun straf automatisch vrij en staan voor de rest van hun straf nog onder toezicht van een PB. Het automatisme zorgt voor een grotere gelijkheid, maar nadelig is dat ook hier de reclassering vaak niet goed voorbereid is. De verblijfsduur in de gevangenis is ook drastisch gestegen en had niet bepaald een goede invloed op de overbevolking van de gevangenissen. Delinquenten die al voor 2 zware (geweld)misdrijven

zijn veroordeeld, krijgen automatisch een straf met een minimumduur van minstens 25 jaar en een maximumduur van levenslang. Het PB zal bevoegd zijn om parole toe te kennen. Deze 'Three Strikes and You're Out'-wet heeft volgens de voorstanders de criminaliteit doen dalen en kwam tegemoet aan de wil van de bevolking. Tegenstanders opperen dat TSYO helemaal niet voor een daling van de criminaliteit *kan* gezorgd hebben, dat de bevolking veel milder is dan uit de bevragingen blijkt, en dat de wet vaak voor onredelijke straffen zorgt bij banale misdrijven.

In hoofdstuk 3 bleek duidelijk dat er weinig eensgezindheid is over hoe de vervroegde invrijheidstelling het best geregeld wordt. Het 4de hoofdstuk beschreef verschillende antwoorden op die vraag in het verleden. Vanaf het begin van de 19de eeuw werden er in het VK enkele premature vormen van vervroegde invrijheidstelling ingevoerd omwille van praktische redenen, die later uitmondde in de opname van de VI in de wet. Ook in de hier besproken 3 landen, kwamen er in die periode discussies op gang en werden er voorlopers van de VI ontworpen.

De VI werd in België, Nederland en California in eenzelfde periode ingevoerd, tijdens de bloei van het sociaal verweer. De grondslagen kwamen grotendeels overeen: bescherming van de maatschappij en individualisering van de straf. In België werd de VI ingevoerd op basis van vele grondslagen, maar ook omwille van redenen die met de persoonlijke achtergrond van Le Jeune en met de populariteit van de regering te maken hadden. De VI evolueerde weinig in de 1ste eeuw van haar bestaan, maar in die eeuw werden er wel vele discussies gevoerd en voorstellen gedaan. Er werd steeds meer gepleit voor het betrekken van een rechter bij de strafuitvoering en voor het versterken van het rechtskarakter van de VI. Toen de overheid in 1998 zwaar onder druk stond door de 'zaak-Dutroux', werd de VI grondig gewijzigd: de procedure en het toezicht werden verbeterd en de slachtoffers kregen meer rechten. Deze regeling was voorlopig, en in 2006 werden de WER en de WSURB goedgekeurd, deels geïnspireerd op de aanbevelingen van de 'Commissie-Holsters'. Het betrekken van een rechter of een rechtbank bij de strafuitvoering is dus gloednieuw. Tegen het einde van de 20ste eeuw was ondertussen de VLV, een ingewikkeld en fel bekritiseerd systeem van vervroegde invrijheidstelling dat geregeld was door enkele Omzendbrieven, de meest toegepaste manier van invrijheidstelling geworden. In de WER en de SURB zijn er nog enkele restanten van de VLV te vinden, maar de VI is in principe in ere hersteld en zal nu vaker toegepast worden dan de VLV.

De Nederlandse vervroegde invrijheidstelling evolueerde in een rechte lijn van een gunst naar een recht, inclusief het recht op hoger beroep. De VI werd steeds meer toegepast en wegens vooral praktische problemen werd ze in 1986 afgeschaft. De VRV zoals die nu geregeld is werd ingevoerd, vervroegde invrijheidstelling werd ‘verplicht’ en het recht op hoger beroep werd afgeschaft. Door de vele problemen die aan de VRV zijn verbonden, wordt er in Nederland gepleit voor een herinvoering van de VI. Dit werd al door meerdere wetsvoorstellen gevraagd, en 2 commissies brachten adviezen uit. Binnenkort zal een wetsvoorstel ter stemming worden voorgelegd in het parlement en zal de VI waarschijnlijk opnieuw bestaan in Nederland.

In California is de regeling van de vervroegde invrijheidstelling sinds haar ontstaan steeds strenger geworden. De jaren 1970 betekenden er een kentering in het strafrechtelijk beleid, onder invloed van stijgende criminaliteit en groeiende onveiligheidsgevoelens. Parole werd in 1976 sterk beperkt en de straffen moesten bijna helemaal worden ondergaan. In de daarop volgende jaren werden er nog meer strenge wetten aangenomen m.b.t. recidivisten, en er kwamen voorstellen voor het invoeren van een TSYO-wet. Kort nadat de overheid zwaar onder vuur was komen te liggen door de ‘zaak-Polly Klaas’, werd in 1994 de fameuze TSYO-wet goedgekeurd, een wet die vooral een symboolfunctie blijkt te hebben. Er werden verschillende initiatieven genomen om de recidive bij parolees te beperken, met weinig succes. De gevangenisbevolking en het aantal herroepingen van parole liggen uitzonderlijk hoog in California.

De vervroegde invrijheidstelling in de 3 systemen leek in het begin dus sterk op elkaar, maar iets meer dan een eeuw later bestaan er enorme verschillen. Soms werden wijzigingen doorgevoerd geïnspireerd op omvangrijke studies, maar verschillende keren gebeurde dit ook om redenen die niet zo heel veel met effectieve criminaliteitsbestrijding te maken hadden: tijdens de voorgeschiedenis van de VI in het VK, bij de invoering van de VI in België in 1888 en de wijziging in 1998, en bij de invoering van TSYO in California. In deze 4 gevallen wordt gesuggereerd dat de gevangenis en de uitvoering van de straffen inderdaad een middel kunnen zijn om de bevolking onder controle te houden of te ‘sussen’.

Hoofdstuk 5 maakte een vergelijking van bepaalde kenmerken van de 3 systemen. Zo bleek het rechtskarakter sterk te verschillen: vooral in Nederland wordt vervroegde invrijheidstelling beschouwd als een recht, in België en California is dat wat minder het geval. Verder werd onderzocht of vervroegde invrijheidstelling als uitvoering van de straf wordt beschouwd, of eerder als kwijtschelding van een deel van de straf. Nederland kiest resoluut

voor deze laatste optie, België voor de eerste (dit is ook zo gedefinieerd in de wet). In California is de aard van parole niet helemaal duidelijk en kan ze, afhankelijk van het geval, op 2 manieren opgevat worden.

Er zijn grote verschillen tussen de systemen i.v.m. het deel van de straf dat moet ondergaan zijn voordat vervroegde invrijheidstelling mogelijk is, en in mindere mate i.v.m. het belang dat wordt gehecht aan de ernst van de feiten waarvoor de gedetineerde veroordeeld is. De termijnen zorgen in België en soms ook in Nederland voor enkele problemen of onduidelijkheden.

Ook de relatief belangrijke rol van de slachtoffers bij de strafuitvoering in België werd belicht en verklaard. Er werd daarbij een groot definitieprobleem volgens de WER aangehaald: het begrip 'slachtoffer' is heel ruim en slaat op iedereen die zich bij het proces BP stelde, maar anderzijds worden enkele belangrijke categorieën slachtoffers uitgesloten uit de procedure.

Doorheen het 5de hoofdstuk kwamen reeds enkele kenmerken naar voor die een regeling van vervroegde invrijheidstelling zou moeten hebben, wil men de belangen van de betrokken partijen zo veel mogelijk in evenwicht houden: vervroegde invrijheidstelling gebeurt het best onder voorwaarden, toegekend d.m.v. een individuele beslissing. De beslissing over VI heeft een grote impact op het leven van gedetineerden en daarom is een recht op hoger beroep vrij logisch. Tenslotte is het ook belangrijk dat de slachtoffers kunnen betrokken worden bij de procedure voor VI, in die zin dat ze voorwaarden kunnen voorstellen.

Het 6de hoofdstuk bracht de 3 systemen van vervroegde invrijheidstelling in verband met de eerder besproken doelen van de gevangenisstraf. Er was reeds geconstateerd dat via de regeling van de vervroegde invrijheidstelling het algemeen preventieve of afschrikkende effect van de gevangenis nauwelijks beïnvloed kon worden. Ook de lengte van de neutralisering van daders bleek weinig invloed te hebben op het criminaliteitscijfer. Een (lange) gevangenisstraf geeft echter wel de illusie dat de maatschappij veiliger wordt, een feit waar beleidsmakers graag op inspelen.

In België wordt met de VI en de VLV vooral resocialisatie en herstel beoogd, en voor zover de 'juiste vergelding' berekend kan worden blijkt er bij de vervroegde invrijheidstelling ook ruimte te zijn voor een vergeldend element van de straf. Of de resocialisatie door de VI gerealiseerd wordt dan wel 'uit zichzelf geresocialiseerde' delinquenten zich beter reïntegreren via de VI, in ieder geval blijken VI-gestelden het minst opnieuw met het gerecht in aanraking te komen in vergelijking met ex-gedetineerden die de gevangenis op een andere manier verlieten.

Nederland streeft met de VRV vooral een tegemoetkoming aan de verminderende 'strafbehoefte' na, daarbij hopen dat de reclassering 'vanzelf' zal gebeuren. Ook in Nederland is er plaats voor vergelding.

Via de straffen en de regeling van de vervroegde invrijheidstelling in California wordt vooral gepoogd om de gevangenis meer preventief en afschrikkend te maken, en om delinquenten beter en 'gericht' onschadelijk te maken, 2 objectieven van de straf waarvan eerder is gebleken dat ze nauwelijks bereikt kunnen worden. Ook hier speelt vergelding, de 'verdiende straf', een belangrijke rol. In de 3 systemen draagt de gevangenis bij tot het behouden van de sociale verhoudingen, zowel tijdens de straf als na de invrijheidstelling, elk op hun manier.

In het 7de en laatste hoofdstuk werd de kernvraag van deze scriptie opnieuw gesteld, onder een andere vorm. Er werd uitgegaan van de huidige Belgische wetgeving en er werden enkele voorstellen gedaan tot wijziging. Deze voorstellen stemmen in grote lijnen overeen met de aanbevelingen die door de 'Commissie-Holsters' werden gedaan. Deze aanbevelingen waren het resultaat van zeer degelijk studiewerk en men kan dan ook moeilijk anders dan daarmee in grote lijnen akkoord gaan. Zo werd er gepleit om aan de vervroegde invrijheidstelling altijd voorwaarden te verbinden, en om de VI al na een relatief klein deel van de straf mogelijk te maken. In tegenstelling tot wat de 'Commissie-Holsters' stelde, werd voorgesteld om wel te vereisen dat dit deel van de straf in de gevangenis was doorgebracht. Een verschillend moment van toelaatbaarheid van VI voor recidivisten en niet-recidivisten steunt op twijfelachtige gronden en dit verschil kan dan ook afgeschaft worden. Het betrekken van de slachtoffers in de procedure van de VI wordt beschouwd als een grote vooruitgang, mits een realistische definiëring van het begrip 'slachtoffer'. Een recht op hoger beroep werd voorgesteld. Een belangrijke en volgens de geraadpleegde literatuur tot nog toe onbekende wijziging zou tenslotte kunnen zijn dat de individuele beslissing en de automatische toekenning van de VI geïntegreerd worden. Eerst wordt dan de wenselijkheid van een VI onderzocht door een individuele beslissing, waarbij rekening kan worden gehouden met verschillende contra-indicaties. Als een VI haalbaar is, kan de concretisering van de VI beginnen en wordt de VI na het voldoen aan bepaalde voorwaarden automatisch toegekend.

Doorheen deze scriptie werden de straf(uitvoerings)doelen en de vervroegde invrijheidstelling bestudeerd in 3 verschillende wetgevingen, in verschillende contexten, in verschillende tijdperken. Enkele mogelijke invullingen van de vervroegde invrijheidstelling werden bekeken, op hun effectiviteit getoetst in het nastreven van de strafdoelen, en bekritiseerd. Er werden tenslotte enkele voorstellen gedaan om de VI nog meer in overeenstemming te

brengen met realistische strafdoelen en om de actoren die betrokken zijn bij een misdrijf rechten toe te kennen die zo veel mogelijk evenwichtig verdeeld zijn. Deze voorstellen bieden geen oplossing voor de criminaliteit of voor de overbevolking van de gevangenen. Justitie kan nu eenmaal niet al onze maatschappelijke problemen oplossen. Er wordt echter wel gepoogd om ideeën aan te reiken of te benadrukken die kunnen bijdragen aan het debat over straffen en (vervroegd) vrijlaten. Hopelijk kan deze scriptie dienen als een 'gereedschapskist' bij de discussies die in de toekomst ongetwijfeld nog zullen moeten plaatsvinden.

Bibliografie

Tijdschriftartikelen

In de verwijzingen staan de afkortingen voor volgende tijdschriften:

Cr. Del = Crime and Delinquency

C.J.C.C.J. / R.C.C.J.P. = Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice / Revue Canadienne de Criminologie et de Justice Pénale

D.D. = Delikt en Delinkwent

I.J.L.P. = International Journal of Law and Psychiatry

J.C.C.J. = Journal of Contemporary Criminal Justice

J.T. = Journal des Tribunaux

L. Soc. Rev. = Law and Society Review

N.C. = Nullum Crimen

N.J.W. = Nieuw Juridisch Weekblad

R.W. = Rechtskundig Weekblad

Pub. Int. = The Public Interest

Pun. Soc. = Punishment and Society

Rev. dr. pén. = Revue de droit pénal et de criminologie

Rev. pénit. = Revue pénitentiaire et de droit pénal

Rev. sc. crim. = Revue de science criminelle et de droit pénal comparé

T.v.C. = Tijdschrift voor Criminologie

Z.St.W. = Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft

APPLEGATE, B.K., CULLEN, F.T., TURNER, M.G. en SUNDT, J.L., 'Assessing Public Support for Three-Strikes-and-You're-Out Laws: Global versus Specific Attitudes', *Cr. Del.*, 1996, p. 517-534.

AUSTIN, J., 'Prisoner Reentry: Current Trends, Practices, and Issues', *Cr. Del.*, 2001, p. 314-334.

BAEYENS, E., HERMANS, C., MYTEN, A., VAN DEN BERGH, J., VAN WAUWE, V. en VAN ZAELEN, M., 'Het kind en het badwater', *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 8-13.

BAS, R. en VAN DE VOORDE, R., 'De nieuwe wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling: nieuw en dus beter?', *De orde van de dag*, 1998, afl. 4, p. 5-18.

BEYENS, K. en SNACKEN, S., 'Vervroegd invrijheidstellingsbeleid in België', *Proces*, 1994, nr. 6, p. 127-132.

BLEICHRODT, F.W., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in ere hersteld', *D.D.*, 2006, p. 1089-1106.

BLEICHRODT, F.W., 'Het penitentiair programma', *Sancties*, 1999, p. 33-35.

BLOKLAND, A., BIJLEVELD, C. en NIEUWBEERTA, P., 'Kosten en baten van de invoering van "three strikes and you 're out" in Nederland – een scenario studie', *T.v.C.*, 2003, p. 178-192.

BOUVERNE-DE BIE, M., CLAEYS, A., VACKIER, N., ROOSE, R., GOETHALS, J., BOGAERTS, S. en MAES, E., 'Onderzoek naar criteria voor voorwaardelijke invrijheidstelling', *Panopticon*, 2000, p. 356-388.

BRION, F., 'Réflexions sur les fonctions et la nature de la libération conditionnelle', *Rev. dr. pén.*, 2001, p. 409-433.

CALLENS, M., 'Voorwaardelijke invrijheidstelling en herhaling', *N.J.W.*, 2002, p. 304-307.

CHEATWOOD, D., 'The Life-Without-Parole Sanction: Its Current Status and Research Agenda', *Cr. Del.*, 1988, p. 43-59.

CHRISTIAENSEN, S., 'De zaak Falleur & Co: de opmerkelijke aanleiding tot de "wet Lejeune"', *Panopticon*, 1997, p. 507-525.

DAEMS, T., 'Massale opsluiting in de Verenigde Staten van Amerika', *Fatik*, 2002, nr. 95, p. 17-21.

DARBEDA, P., 'La libération conditionnelle. Aspects historiques et comparatifs', *Rev. pénit.*, 2002, p. 413-425.

DE KONINK, M. en SCHEEPERS, P., 'De publieke opinie over resocialisatie van misdadigers', *T.v.C.*, 1998, p. 257-272.

DETIENNE, J., 'Vraag nr. 28 van de heer De Mol van 27 maart 1992 aan de minister van justitie (Kamer)', *Panopticon*, 1993, p. 66-72.

DETIENNE, J., HOUCHON, G. en PETERS, T., '1. Hoge Raad voor Penitentiair Beleid: rapport betreffende de werkzaamheden, adviezen en grote opties van penitentiair beleid (1978-1982)', *Panopticon*, 1986, p. 585-589.

DEVLIEGER, L., 'Studie over de recidive bij de veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens het jaar 1965', *Bull. Best. Strafinr.*, 1977, p. 3-12.

DEVLIEGER, L., 'Vergelijkende studie over de recidive bij de veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens de periode 1960-1964', *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 33-45.

DIJKSTRA, A., 'Het rapport "V.I.-tenzij..."', *D.D.*, 1982, p. 748-758.

DUPONT, L. en PETERS, T., 'Op weg naar een executierechtbank in België?', *Proces*, 1987, nr. 1, p. 16-26.

DUPONT, L., 'Een loutere opsomming is nog geen visie. Strafbeleid en gevangeniswezen in het federale regeerakkoord van 10 juli 2003 en in de regeringsverklaring van 14 juli 2003 in het parlement', *Fatik*, 2003, nr. 99, p. 5-13.

- ELIAERTS, C., ‘De herziening van de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling: op weg naar een “strafuitvoeringsrecht”?’, *Panopticon*, 1980, p. 184-196.
- FAUCHER, P., ‘La libération conditionnelle a-t-elle un avenir? Plaidoyer et réforme’, *Rev. Pénit.*, 2001, p. 224-244.
- FEELEY, M.M. en SIMON, J., ‘The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications’, *Criminology*, 1992, p. 449-474.
- FIJNAUT, C., ‘De Dutroux-crisis in België: de reacties van de regering en het parlement’, *D.D.*, 1999, p. 408-431.
- GRASBERGER, U., ‘“Three Strikes and You Are Out.” Zu neuen Strafzumessungsgrundsätzen bei Wiederholungstätern’, *Z.St.W.*, 1998, p. 796-805.
- JUNGER-TAS, J., ‘Vernieuwingen en behoudzucht in het strafrecht; de ontwikkeling van de alternatieven voor de celstraf’, *Justitiële verkenningen*, 1994, p. 22-45.
- KELK, C., ‘De reclassering van gedetineerden’, *D.D.*, 1998, p. 421-425.
- KELK, C., ‘De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep’, *D.D.*, 2004, p. 33-59.
- KELK, C., ‘Het zwalkende bestaan van de voorwaardelijke invrijheidstelling’, *D.D.*, 1995, p. 103-108.
- KELLENS, G., ‘Les lois des 5 et 18 mars 1998 relatives à la libération conditionnelle’, *J.T.*, 1998, p. 465-471.
- KLOECK, K. en PIETERS, F., ‘De nieuwe wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling: niet compleet nieuw, echt wel beter’, *De orde van de dag*, 1998, afl. 4, p. 19-28.
- KNIGGE, G., ‘De vervroegde invrijheidstelling; enige opmerkingen met betrekking tot wetsontwerp 18764’, *D.D.*, 1985, p. 385-401.
- LA VIGNE, N.G., NASER, R.L., BROOKS, L.E. en CASTRO, J.L., ‘Examining the Effect of Incarceration and In-Prison Family Contact on Prisoners’ Family Relationships’, *J.C.C.J.*, 2005, p. 314-335.
- LEMIRE, G. en NORMANDEAU, A., ‘L’abolition des libérations conditionnelles aux États-Unis (1976-1993): Bilan de la recherche’, *C.J.C.C.J. / R.C.C.J.P.*, 1994, p. 63-78.
- MAES, E., ‘Naar een nieuwe wettelijke regeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling in België?’ *Panopticon*, 2001, p. 541-570.
- MARTINSON, R., ‘What works? – questions and answers about prison reform’, *Pub. Int.*, 1974, nr. 35, p. 22-54.
- MARY, P., ‘Les nouvelles lois sur la libération conditionnelle en Belgique’, *Rev. dr. pén.*, 1998, p. 713-757.

MATTHIJS, J., 'Het betrekken van de rechter bij de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf', *R.W.*, 1974-75, p. 193-244.

MAUER, M., 'The causes and consequences of prison growth in the United States', *Pun. Soc.*, 2001, p. 9-20.

MEURISSE, H., 'Transparantie, duidelijkheid en uniforme toepassing', *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 14-15.

MEYVIS, W., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling. Gekneld tussen justitie en de Vlaamse Gemeenschap', *Panopticon*, 1997, p. 295-296.

MILLIGAN, W.D., 'California's Parole Rules', *Cr. Del.*, 1969, p. 275-282.

MOERINGS, M., 'Overvolle Amerikaanse gevangenen: oorzaken en antwoorden', *D.D.*, 1987, p. 16-35.

NEYS, A. en PETERS, T., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling gekneld tussen individualisering en rechtspositieregeling', *Panopticon*, 1988, p. 378-387.

NIEMEIJER, B., 'Huisvestingsproblemen van (ex-)gedetineerden', *Proces*, 1998, nr. 7/8, p. 127-129.

NORMANDEAU, A., 'Bilan criminologique de quatre politiques et pratiques pénales américaines contemporaines', *Rev. sc. crim.*, 1996, p. 333-346.

NORMANDEAU, A., 'Chronique de droit comparé. Les sanctions pénales en Amérique: punir autrement... de façon humiliante!', *Rev. pénit.*, 1998, p. 331-356.

OTTE, M., 'Reële kansen en kansloze verwachtingen van de straf in een veranderende samenleving. Schuld en boete in de sleutel van een ruim vergeldingsbegrip', *D.D.*, 2002, p. 943-957.

PERRIËNS, R., 'Een metaforensische beschouwing over slachtoffers en externe rechtspositie', *Suggnomè*, 2005, nr. 3, p. 14-18.

PERRIËNS, R., HENDRICKX, M. en RONSE, M., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling, een werkvorm tussen recht en hulpverlening. Explicitering van de visie van de Commissie voor de Voorwaardelijke Invrijheidstelling in Antwerpen over de relatie tussen recht en hulpverlening', *Panopticon*, 2004, afl. 3, p. 281-293.

PERRIËNS, R., PIETERS, F. en PIRON, P., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling: much ado about nothing?', *Panopticon*, 2003, p. 563-567.

PERRIËNS, R., PIETERS, F. en PIRON, P., 'Missie, visie, doelstellingen en acties van de Nederlandstalige commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling', *Panopticon*, 2002, p. 250-254.

- PIETERS, F., 'De stedenbouwkundige overtreding van minister Onkelinx', *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 5-7.
- PIETERS, F., 'De uitvoering van de straffen en de uitvoeringsrechtbank', *Panopticon*, 1987, p. 486-498.
- PISCIOTTA, A.W., 'Scientific Reform: The "New Penology" At Elmira 1876-1900', *Cr. Del.*, 1983, p. 613-630.
- SEMPOT, L., 'Strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden', *Just news. Een uitgave van de FOD Justitie*, 2006, afl. 24, p. 10-13.
- SHICHOR, D., 'Three Strikes as a Public Policy: The Convergence of the New Penology and the McDonaldization of Punishment', *Cr. Del.*, 1997, p. 470-492.
- SMAERS, G. en VAN LAETHEM, W., 'Enkele kritische kanttekeningen bij het wetsontwerp inzake de voorwaardelijke invrijheidstelling', *Fatik*, 1997, nr. 75, p. 3-8.
- SMAERS, G., 'Waarheen met de voorwaardelijke invrijheidstelling?', *Panopticon*, 1997, p. 177-184.
- SNACKEN, S., 'Het gevangenisbeleid na Wathélet', *Fatik*, 2003, nr. 100, p. 10-14.
- SNEIDERS, E., VAN NEDER, S., ZEELMAEKERS, K., 'De positie van het slachtoffer in het kader van de strafuitvoeringsrechtbanken', *Suggnomè*, 2005, nr. 3, p. 18-22.
- STOLZENBERG, L. en D'ALESSIO, S.J., '“Three Strikes and You're Out”: The Impact of California's New Mandatory Sentencing on Serious Crime Rates', *Cr. Del.*, 1997, p. 457-469.
- STRYPSTEIN, J., '10.000!', *Fatik*, 2006, nr. 110, p. 3.
- TUBEX, H., 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in Europa', *Fatik*, 2001, nr. 91, p. 27-34.
- TUBEX, H., 'Geen gestuntel met de voorwaardelijke invrijheidstelling', *Fatik*, 2003, nr. 98, p. 6-9.
- TYLER, T.R. en BOECKMANN, R.J., 'Three Strikes and You Are Out, but Why? The Psychology of Public Support for Punishing Rule Breakers', *L. Soc. Rev.*, 1997, p. 237-265.
- VAN DER WERFF, C., 'Recidivisme en speciaal preventief effect', *T.v.C.*, 1979, p. 97-110.
- VAN EMMERIK, J.L. en KOMMER, M.M., 'Recidive', *T.v.C.*, 1992, p. 24-28
- VAN SWAANINGEN, R., 'Abolitionisme', *T.v.C.*, 1991, p. 355-360.
- VANDER BEKEN, T. en VERPOEST, K., 'Rechters in uitvoering. Een eerste analyse van de wetten rond de externe rechtspositie van veroordeelden en de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken', *N.C.*, 2006, nr. 6, p. 370-382.

VANDESTEENE, A. en D'URSEL, M.C., 'Verslag van het statistisch onderzoek naar de recidive van in vrijheidgestelde gedetineerden – periode 1970-1980', *Bull. Best. Strafinr.*, 1983, p. 173-186.

VANDESTEENE, A., 'Onderzoek naar de recidive bij veroordeelden in vrijheid gesteld tijdens het jaar 1967', *Bull. Best. Strafinr.*, 1978, p. 53-60.

VERBRUGGEN, F., "'Ceci n'est pas une récidive": wettelijke herhaling en de tijdsvoorwaarde bij voorwaardelijke invrijheidstelling', *Fatik*, 2006, nr. 109, p. 20-25.

VON HIRSCH, A. en HANRAHAN, K., 'Determinate Penalty Systems in America: An Overview', *Cr. Del.*, 1981, p. 289-316.

VRIJENS, A.M., 'De commissies voor voorwaardelijke invrijheidstelling', *Vigiles*, 2001, nr. 3, p. 80-90.

X, '1a. Richtlijn vordering uitstel of achterwege laten van vervroegde invrijheidstelling bij onttrekking aan detentie, 5 juli 1994 (nr. 445520/94/DJ)', *D.D.*, 1995, p. 159-160.

X, '1B. Herziening van de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling', *D.D.*, 1987, p. 288-289.

X, '1b. Vervroegde invrijheidstelling, BHTK 1995-1996, 24 021, nr. 1', *D.D.*, 1996, p. 566.

X, 'De Hoge Raad voor penitentiair beleid', *Panopticon*, 1981, p. 498-500.

X, 'De Liga voor Mensenrechten (Commissie Gevangeniswezen) over het penitentiair beleid van Gol', *Panopticon*, 1983, p. 343-357.

X, 'Gevangen in een systeem?', *De orde van de dag*, 1998, afl. 4, p. 29-36.

X, 'Invoering voorwaardelijke invrijheidstelling', *D.D.*, 2003, p. 620.

X, 'Overbevolking in de gevangenis: Aanbeveling van de Raad van Europa Recommendata No(99)22', *Fatik*, 1999, nr. 85, p. 7-8.

X, 'Strafbeleid en gevangenisbeleid. Oriëntatienota. De Minister van Justitie – juni 1996', *Fatik*, 1996, nr. 70-71, p. 8-54.

X, 'Vraag nr. 9231 van mevrouw Jacqueline Herzet (PRL) – Kamer – 5 juli 1991', *Fatik*, 2001, nr. 92, p. 31.

X, 'Wetswijziging vervroegde invrijheidstelling (VI), 25 januari 1994 (nr. 426 797/94/DJ)', *D.D.*, 1994, p. 600.

ZHANG, S.X., ROBERTS, R.E.L. en CALLANAN, V.J., 'Preventing Parolees From Returning to Prison Through Community-Based Integration', *Cr. Del.*, 2006, p. 551-571.

ZIMRING, F.E. en HAWKINS, G., 'The New Mathematics of Imprisonment', *Cr. Del.*, 1988, p. 425-436.

ZIMRING, F.E., 'Imprisonment rates and the new politics of criminal punishment', *Pun. Soc.*, 2001, p. 161-166.

Boeken

ALLEN, F.C., *Hand book of the New York reformatory at Elmira*, The Summary Press, 1906, 187 p.

ALLEN, H.E. en SIMONSEN, C.E., *Corrections in America. An introduction*, Beverly Hills, Glencoe Press, 1975, 555 p.

ANCEL, M., *La défense sociale nouvelle*, Paris, Éditions Cujas, 1954, 183 p.

ANDENAES, J., *Punishment and deterrence*, Michigan, The university of Michigan press, 1974, 189 p.

BECCARIA, C., *Des délits et des peines. Traduction par Maurice Chevalier*, Paris, GF Flammarion, 1991, 187 p.

BEYENS, K., SNACKEN, S. en ELIAERTS, C., *Barstende muren. Overbevolkte gevangenis: omvang, oorzaken en mogelijk oplossingen*, Antwerpen/Arnhem, Kluwer en Gouda Quint, 1993, 326 p.

BEYENS, K., *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*, Brussel, VUBPress, 2000, 526 p.

BLEICHRODT, F.W., *Onder voorwaarde. Een onderzoek naar de voorwaardelijke veroordeling en andere voorwaardelijke modaliteiten*, Deventer, Gouda Quint bv, 1996, 331 p.

BOX, S., *Power, Crime, and Mystification*, London, Tavistock, 1983, 257 p.

BURNS, H., *Corrections. Organization and administration*, St. Paul, West Publishing co., 1975, 578 p.

CUSSON, M., *Pourquoi punir?*, Paris, Dalloz, 1987, 203 p.

DE GIORGI, A., *Re-Thinking the Political Economy of Punishment. Perspectives on Post-Fordism and Penal Politics*, Aldershot, Ashgate, 2006, 167 p.

De Penitentiaire Beginselenwet in werking (Pompe reeks deel 35), BOONE, M. en DE JONGE, G. (eds.), Deventer, Gouda Quint, 2001, 243 p.

DUFF, R.A., *Punishment, Communication, and Community*, New York, Oxford University Press Inc., 2001, 245 p.

FOUCAULT, M., *Discipline, toezicht en straf. De geboorte van de gevangenis*, Groningen, Historische Uitgeverij, 1998, 445 p.

GEURTS, A.C., *De rechtspositie van de gedetineerde*, Assen, Van Gorcum & Comp. NV, 1962, 226 p.

GOETHALS, J., *Psycho-sociale implicaties van de lange vrijheidsstraf*, Antwerpen, Kluwer, 1980, 274 p.

GRISSET, P.L., *Determinate sentencing. The Promise and the Reality of Retributive Justice*, Albany, State University of New York Press, 1991, 237 p.

Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber amicorum Tony Peters, DUPONT, L. en HUTSEBAUT, F. (eds.), Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2001, 606 p.

HULSMAN, L.H.C., *Afscheid van het strafrecht: een pleidooi voor zelfregulering*, Houten, Het Wereldvenster, 1986, 158 p.

KELLENS, G., *Précis de pénologie et de droit des sanctions pénales. La mesure de la peine*, Liège, Ed. Collection Scientifique de la Faculté de Droit de Liège, 1991, 311 p.

KERPER, H.B. en KERPER, J., *Legal rights of the convicted*, St. Paul, West Publishing co., 1974, 677 p.

KNIGGE, G., *Het irrationele van de straf. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in het straf- en strafprocesrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen op dinsdag 2 februari 1988*, Arnhem, Gouda Quint BV, 1988, 34 p.

La libération conditionnelle. Analyse des lois des 5 mars et 18 mars 1998, X, Brussel, la Charte, 1999, 100 p.

La peine et le droit; l'exécution des peines dans tous ses états, X, Liège, A.S.B.L. Éditions du Jeune Barreau de Liège, 2000, 256 p.

La surpopulation pénitentiaire en Europe, MARY, P. en PAPTAEODOROU, T. (eds.), Brussel, Bruylant, 1999, 198 p.

Les objectifs de la sanction pénale. En hommage à Lucien Slachmuylder, TSITSOURA, A. (ed.), Brussel, Bruylant, 1989, 123 p.

LIPTON, D., MARTINSON, R. en WILKS, J., *The Effectiveness of Correctional Treatment. A Survey of Treatment Evaluation Studies*, New York/London, Praeger Publishers, 1975, 737 p.

MACKENZIE, D.L., *What works in corrections*, New York, Cambridge University Press, 2006, 391 p.

MOERINGS, M., *De gevangenis uit, de maatschappij in. De gevangenisstraf en de betekenis voor de sociale contacten van ex-gedetineerden*, Alphen aan den Rijn, Samsom Uitgeverij, 1978, 260 p.

MORRIS, N. en TONRY, M., *Between prison and probation. Intermediate Punishments in a Rational Sentencing System*, New York, Oxford University Press, 1990, 283 p.

NIETZSCHE, F., *De genealogie van de moraal. Een strijdschrift*, Amsterdam, Uitgeverij De Arbeiderpers, 2000, 174 p.

PALMER, J.W., *Constitutional rights of prisoners*, Cincinnati, Anderson Publishing co., 1977, 850 p.

PATIJN, J.H., *De voorwaardelijke invrijheidstelling*, 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1938, 561 p.

Prison: sortir avant terme. Techniques judiciaires de réduction de la peine privative de liberté – comparaison des droits et pratiques d'Amérique du Nord, du Japon et de la France, PRADEL, J. (ed.), Paris, Éditions Cujas, 1996, 182 p.

Restorative justice and the law, WALGRAVE, L. (ed.), Cullompton, Willan Publishing, 2002, 248 p.

RITZER, G., *The McDonaldization of Society. An Investigation Into the Changing Character of Contemporary Social Life*, Thousand Oaks, Pine Forge Press, 1993, 221 p.

RUSCHE, G. en KIRCHHEIMER, O., *Punishment and social structure*, New York, Russell & Russell, 1968, 268 p.

Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont – Deel 1, VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D. en SPRIET, B. (eds.), Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005, 695 p.

Systeem in ontwikkeling; liber amicorum G. Knigge, HARTEVELD, A., DE JONG, D.H., EN STAMHUIS, E., (eds.), Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2005, 565 p.

Three strikes and you're out: Vengeance as public policy, SHICHOR, D. en SECHREST, D.K. (eds.), Thousand Oaks, Sage Publications Inc., 1996, 290 p.

VAN BEMMELEN, J.M., *Ons strafrecht; 2: het penitentiaire recht*, Alphen a/d Rijn, H.D. Tjeenk Willink, 1978, 155 p.

VAN DEN BERGHE, Y., *Uitvoering vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden*, Gent/Brussel, Larcier, 2006, 314 p.

VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht – deel I*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2003, 559 p.

VON BRUCKEN FOCK, E.P., HEIJDER, A. en DE NAUW, A., *Preadvies over de rechtspositie van de gedetineerde in België en Nederland*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1975, 92 p.

Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding, GOETHALS, J. en BOUVERNE – DE BIE, M. (eds.), Gent, Academia Press, 2000, 280 p.

WACQUANT, L., *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*, Berchem, EPO, 2006, 359 p.

WILSON, J.Q., *Thinking about crime*, New York, Basic Books Inc. Publishers, 1975, 231 p.

ZIMRING, F.E. en HAWKINS, G., *Incapacitation. Penal Confinement and the Restraint of Crime*, New York, Oxford University Press, 1995, 188 p.

ZIMRING, F.E., HAWKINS, G. en KAMIN, S., *Punishment and Democracy. Three Strikes and You're Out in California*, New York, Oxford University Press, 2001, 244 p.

Wetgeving, verdragen, omzendbrieven, rapporten, overheidsdocumenten, rechtspraak

Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *B.S.*, 1 februari 2005.

Beleidsverklaring van de 1ste Minister op 17 oktober 2006: <http://presscenter.org/archive/other/7003336ece8b748ff79a692f980d2339/?lang=nl> [02/11/2006].

Cass., 22 mei 2002, 'Libération conditionnelle – Peine – Effet': http://www.juridat.be/cgi_juris/jurn.pl [08/05/2007].

DE RIDDER, J., '1483/XI van 14 november 1984 – Voorwaardelijke invrijheidstelling – Schadeloosstelling van de burgerlijke partijen', *Bull. Best. Strafinr.*, 1984, p. 344.

Europees verdrag van 30 november 1964 betreffende het toezicht op de voorwaardelijk veroordeelde of in vrijheid gestelde personen, *B.S.*, 31 oktober 1970.

HOLSTERS, D. et al., *Commissie "Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting"*. Eindverslag – Deel I: Algemene inleiding – *Strafuitvoeringsrechtbanken en externe rechtspositie van gedetineerden*, n. uitg.

M.O. 1249/IX van 9 maart 1976 – Voorwaardelijke invrijheidstelling, *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 107-108.

M.O. 1261/IX van 26 juli 1976 – Korte straffen – Voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie, *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 258.

M.O. 1262/IX van 27 juli 1976 – Voorwaardelijke invrijheidstelling, *Bull. Best. Strafinr.*, 1976, p. 259-260.

M.O. 1390/IX van 20 mei 1981 – Voorwaardelijke invrijheidstelling – Voorlopige invrijheidstelling, *Bull. Best. Strafinr.*, 1981, p. 126-128.

M.O. 1573/IX van 8 november 1991 – Voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie, *Fatik*, 1992, nr. 48, p. 22.

M.O. 1574/IX van 27 november 1991 – Voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie, *Fatik*, 1992, nr. 48, p. 22-23.

Nederlands Wetboek van Strafrecht.

Parlementair onderzoek naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak “Dutroux-Nihoul en consorten”, *Gedr. St.*, Kamer, 1996-97, nr. 713/6.

Regeerakkoord 7 juli 1999, ‘De brug naar de eenentwintigste eeuw’: http://www.belgium.be/eportal/ShowDoc/chancellery/imported_content/pdf/regeerakkoord.pdf?contentHome=entapp.BEA_personalization.eGovWebCacheDocumentManager.nl [14/11/2006].

Regeringsverklaring en regeerakkoord juli 2003, ‘Een creatief en solidair België’: http://premier.fgov.be/nl/politics/20030710-accord_gov.pdf [03/11/2006].

REYNOLDS, M. (s.d.), ‘Violent and serious felonies according to California statutes’: <http://www.threestrikes.org/tscrimes.html> [14/04/2007].

VERWILGHEN, M., *Het detentieplan van de Minister van Justitie van 31 mei 2000*, n. uitg.

Wet 10 juli 1996 tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen, *B.S.*, 1 augustus 1996.

Wet 13 april 1995 betreffende seksueel misbruik ten aanzien van minderjarigen, *B.S.*, 25 april 1995.

Wet 15 juli 1970 houdende goedkeuring van het Europees Verdrag betreffende het toezicht op de voorwaardelijk veroordeelde of in vrijheid gestelde personen en van de bijlage, opgemaakt te Straatsburg op 30 november 1964, *B.S.*, 31 oktober 1970.

Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *B.S.*, 15 juni 2006.

Wet 17 mei 2006 houdende oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, *B.S.*, 15 juni 2006.

Wet 18 maart 1998 tot instelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling, *B.S.*, 2 april 1998.

Wet 27 december 2006 houdende diverse bepalingen, *B.S.*, 28 december 2006.

Wet 31 mei 1888 waarbij voorwaardelijke invrijheidstelling en voorwaardelijke veroordeling in het strafrecht worden ingevoerd, *B.S.*, 3 juni 1888.

Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, *B.S.*, 2 april 1998.

Wetsvoorstel houdende het herstellen van de rechterlijke bevoegdheid inzake strafrechtelijke veroordelingen door afschaffing van de wet van 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, *Gedr. St.*, Kamer, 1988, nr. 238/1.

Wetsvoorstel strekkende tot het herstellen van de rechterlijke bevoegdheid inzake strafrechtelijke veroordelingen door afschaffing van de wet van 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, *Gedr. St.*, Kamer, 1995-96, nr. 692/1.

Wetsvoorstel strekkende tot het herstellen van de rechterlijke bevoegdheid inzake strafrechtelijke veroordelingen door afschaffing van de wet van 31 mei 1888 tot invoering van de voorwaardelijke invrijheidstelling in het strafstelsel, *Gedr. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 501/001.

Wetsvoorstel tot afschaffing van de doodstraf en tot vervanging ervan door niet-reduceerbare straffen die door beveiligingsmaatregelen worden gewaarborgd, *Gedr. St.*, Kamer, 1995-96, nr. 343/1.

Wetsvoorstel tot invoering in het Strafwetboek van niet-reduceerbare straffen voor bijzonder zware misdrijven, *Gedr. St.*, Kamer, 1996-97, nr. 722/1.

X (1994), 'Three Strikes – The Law's Text': <http://www.threestrikes.org/tslaw.html> [03/05/2007].

X (2004), 'The limitations on "3 strikes" law': <http://www.keep3strikes.org/LimitationsOn3Strikes.PDF>, 21 p. [01/05/2007].

X (2007), 'About BPH': <http://www.cdc.state.ca.us/DivisionsBoards/BOPH/index.html> [24/04/2007].

X, 'M.O. nr. 1756, 18 april 2003', *Fatik*, 2003, nr. 98, p. 32.

X, 'Suppl. 131 (juni 2005)', *Wetboek van Strafrecht (losbladig werk met aanvullingen)*, Deventer, Kluwer, art. 15-2-6 – 15-7.

X, 'Voorlopige invrijheidstelling, Ministeriële Omzendbrief nr 1771 – SI – 17 januari 2005', *Fatik*, 2005, nr. 107, p. 21-29.

X, *Vrijheidsbeperking door voorwaarden. Rapport van de Commissie Vrijheidsbeperking*, 's Gravenhage, SDU, 2003, 183 p.

Wetenschappelijke bronnen op het internet

AUSTIN, J., CLARK, J., HARDYMAN, P. en HENRY, D.A. (1999), 'The impact of "Three Strikes and You're Out"' *Pun. Soc.*, vol. 1, nr. 2: <http://pun.sagepub.com/cgi/reprint/1/2/131>, p. 131-162 [07/05/2007].

CLAYTON, S.L. (1996), '3 strikes sentencing overturned', *Corrections Today*, vol. 58, nr. 5: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9608163718&site=ehost-live> [27/03/2007].

CLAYTON, S.L. (1996), 'Three strikes law rarely applied', *Corrections Today*, vol. 58, nr. 7: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9710080215&site=ehost-live> [27/03/2007].

CORRADO, R.R., COHEN, I., HART, S. en ROESCH, R. (2000), 'Comparative Examination of the Prevalence of Mental Disorders Among Jailed Inmates in Canada and the United States', *I.J.L.P.*, vol. 23, nr. 5-6: www.sciencedirect.com/science/journal/01602527, p. 633-647 [23/02/2007].

LEONE, L. (2006), 'Ex-Offenders Reduce Parole Through Treatment', *Corrections Today*, vol. 68, nr. 7: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=23811491&site=ehost-live>, p. 1 [27/03/2007].

MAES, E. (2004), 'De voorwaardelijke invrijheidstelling in België: wetgeving, beleid en praktijk. Paper gepresenteerd op het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (Den Haag, 17 juni 2004)': <http://nicc.fgov.be/Download.aspx?ID=1236>, 31 p. [23/10/2006].

MAUER, M. (1996), 'Three strikes policy is just a quick-fix solution', *Corrections Today*, vol. 58, nr. 4: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9608130982&site=ehost-live> [27/03/2007].

SANDOVAL, J. (1996), 'Three strikes is good criminal justice policy', *Corrections Today*, vol. 58, nr. 4: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9608130981&site=ehost-live> [27/03/2007].

SARRE, R. (1999), 'Beyond "what works?" A 25 year jubilee retrospective of Robert Martinson': <http://aic.gov.au/conferences/hcpp/sarre.pdf>, 7 p. [22/02/2007].

WALMSLEY, R. (2003), 'World Prison Population List (fifth edition)': <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/r234.pdf>, 6 p. [01/05/2007].

WARTNA, B.S.J., KALIDIEN, S.N., TOLLENAAR, M. en ESSERS, A.A.M. (2006), 'Strafrechtelijke recidive van ex-gedetineerden. Uitstroomperiode 1996-2003': http://www.wodc.nl/images/FS06-6_volledige_tekst_tcm11-130299.pdf, 7 p. [24/04/2007].

X (1995), '“Three strikes” law would reduce felony, cost billions', *Corrections Today*, vol. 57, nr. 1: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=9502222730&site=ehost-live> [27/03/2007].

X (2004), 'Table 2. Prisoners under the jurisdiction of State or Federal correctional authorities, June 30 and December 31, 2003, and June 30, 2004': <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/pjim04.pdf>, 14 p. [01/05/2007].

X (2005), 'Justitie in cijfers 2005': http://www.just.fgov.be/img_justice/publications/pdf/78.pdf, 26 p. [20/11/2006].

X (2007) 'Federale Overheidsdienst Justitie, Organisatie, Administratieve rechtscolleges': http://www.just.fgov.be/index_nl.htm [02/05/2007].

X (2007), 'Gevangenen (1997-2006)': http://statbel.fgov.be/figures/d352_nl.asp [08/03/2007].

Diverse bronnen

AVB (2007) in De Standaard, 9 januari 2007, 'Vier jaar cel voor onverbeterlijke kerkdief': http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=DMF09012007_033&word=kerkdief [22/02/2007].

Huis van An (2005), 'Petitie / nihoul, lelièvre en martin vroeger vrij?': <http://www.huisvanan.org/> [22/02/2007].

PONSAERS, P., *Cursus rechtssociologie I, academiejaar 2003-2004*, Universiteit Gent, n. uitg., 237 p.

REYNOLDS, M. (2004), 'Three Strikes – News Articles': <http://www.threestrikes.org/tsposterboys.html> [05/05/2007].

REYNOLDS, M. (2006), 'Three Strikes – Index Page': <http://www.threestrikes.org/> [24/04/2007].

V.Z.W. Ouders van een vermoord kind (2006), 'Wet Lejeune moet worden afgeschat': http://blog.seniorennet.be/ouders_van_een_vermoord_kind/archief.php?ID=61 [22/02/2007].

VERHOEST, F. (2007) in De Standaard, 11 januari 2007, 'ANALYSE. Waarom een doodrijder zes maanden cel krijgt en een kerkdief vier jaar': <http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=GL016PQUG&word=kerkdief> [22/02/2007].

X (2004), 'Gevangene in België kost 76 euro per dag': http://vl.altermedia.info/onveiligheid/gevangene-in-belgi-kost-76-euro-per-dag_1894.html [16/11/2006].

X (2004), 'Protect Public Safety: no on Prop 66': <http://www.keep3strikes.org/> [01/05/2007].

X (2006), 'Vlaams Belang, Programma, 6. Justitie, g. Strafbeleid': <http://www.vlaamsbelang.org/index.php?p=21&id=6> [01/11/2006].

X (2007) in De Standaard, 23 januari 2007, 'Britten plunderen aangespoelde containers': http://www.standaard.be/Artikel/Detail.aspx?artikelId=DMF23012007_149&word=container_schip [23/02/2007].